

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Anja Brežnik

Otroci in mladostniki v postopku razveze zakonske zveze

Diplomsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Anja Brežnik

Otroci in mladostniki v postopku razveze zakonske zveze

Diplomsko delo

Mentorica: Izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič

Ljubljana, 2018

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič za vso pomoč in podporo, ki sem jo prejela ob pisanju diplomskega dela.

Zahvaljujem se vsem bližnjim, ki so mi omogočili študij in me spodbujali, kadar nisem verjela vase.

Nenazadnje, hvala tudi tebi Marjan, ker si mi pomagal premagovati vse ovire, me opominjal zakaj je vredno vztrajati in mi stal ob strani skozi vsa leta študija.

POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE

Ključne besede: razveza zakonske zveze, potrebe otrok, vloga otroka, družina, socialno delo z družino, center za socialno delo

Povzetek: V zadnjem času se srečujemo s porastom števila razvez zakonskih zvez. Zakonca, ki se odločita za razvezo zakonske zveze, imata velikokrat otroke, na katere ima razveza staršev neposreden vpliv. V diplomskem delu sem raziskala, koliko so otroci vključeni v proces razveze zakonske zveze staršev, kakšen vpliv ima razveza nanje, kdo so pomembne osebe, ki so otroku pomagale v tem obdobju in kaj bi otroci še potrebovali, da bi lažje prešli v spremenjeno življenje.

V prvem delu diplomskega dela se osredotočam na družinsko skupnost, ki je prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in na zakonsko zvezo, kot je opredeljena v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Posvetim se tudi razvezi zakonske zveze, ki se ne začne šele, ko je podan zahtevek na razvezo zakonske zveze s strani enega ali obeh zakoncev, ampak lahko njene začetke vidimo že pred tem. V pregledu zakonskih določb o razvezi zakonske zveze se osredotočam na postopke na sodišču in na vključenost otroka v proces razveze zakonske zveze staršev. Vodilo v postopku mora biti največja korist otroka, tako za starše kot za vse javne organe, vključene v proces razveze zakonske zveze. V nadaljevanju se osredotočim na kratkoročne in dolgoročne negativne ter pozitivne vplive razveze staršev na otroka. Razmišljam tudi o tem, kako naj starši otroku sporočijo o razvezi zakonske zveze in kakšno ravnanje staršev je dobro za otroka v tem obdobju ter po njem. Otroci v tem obdobju potrebujejo veliko podpore in pomoči, zaradi česar se osredotočim tudi na vse pomembne druge neformalne osebe, ki so lahko otroku v oporo v tem obdobju. Pri tem predstavim še pomen socialnega dela z družino v obdobju razveze zakonske zveze in delo centrov za socialno delo po Katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo. Otroci in mladostniki se v času razveze staršev in po njem srečujejo tudi z drugimi profili strokovnih delavcev, katerih vlogo predstavim ob koncu poglavja.

Pregledu problematike sledi predstavitev metodologije. V raziskavo sem vključila pet posameznikov in posameznic, ki so se do svojega osemnajstega leta starosti srečali z razvezo zakonske zveze staršev. Z njimi sem opravila intervjuje, za katere sem vnaprej pripravila polstrukturiran vprašalnik odprtega tipa. Raziskava je kvalitativna, torej sem v nadaljevanju z intervjuji pridobljene podatke obdelala s pomočjo metode kodiranja. Rezultati so pokazali, da so otroci zelo redko vključeni v proces razveze zakonske zveze staršev in da ima razveza staršev nanje pogosto kratkotrajne negativne posledice, v nekaterih primerih pa tudi dolgotrajne negativne posledice. Dolgotrajne pozitivne posledice so prav tako opazne, vendar so le te bolj redke. Pokazala se je tudi potreba po večjem vključevanju otrok v sam postopek razveze zakonske zveze staršev na centru za socialno delo in po zaupni strokovni osebi za otroka, če bi potreboval pogovor ali kakšno drugo podporo in pomoč v tem obdobju. Otroci si želijo tudi, da bi se o razvezi ozaveščali že v šoli. Na centrih za socialno delo bi bilo potrebo izboljšati sistem obravnave družine in uvesti celovit sistem obravnave posameznika, saj na različnih področjih posamezniki sodelujejo z različnimi socialnimi delavci in socialnimi delavkami, kar pomeni, da primer enega posameznika spremlja več socialnih delavcev in delavk.

ABSTRACT AND KEYWORDS

Title: Children and Adolescents in the Process of Divorce

Key words: divorce, needs of children, role of a child, family, social work with families, Social Work Centre

Abstract: In the last few years, we can see the rise in the number of divorces. Spouses, who decide to divorce, may have children, who are directly affected by their parents divorce. In my Graduation Thesis I researched, how much are children included in the process of divorce of their parents, what effect has the divorce on them, who are the important people who helped children in this era of their lives and what else do children need to start a new and changed life.

In the first part of my Graduation Thesis I focus on a family unity, which is the first social system that child lives in and on the marriage, as is defined in the Law of marriage and family matters. I also focus on the divorce, that doesn't start when one or both spouses make a claim on divorce, but has it starts earlier in the relationship. I also focus on the law about divorce, the process of divorce in the court and inclusion of a child in the process of divorce. The main focus in the process of divorce has to be the benefit of the child. It has to be taken into account by the parents and all the public authorities included in the process of divorce. Next, I focus on the short- and long-term negative and also positive effects of the divorce on children. I also think about what is the best way for parents to tell their children that they are getting a divorce and what kind of parents acts are good for the children in the time of the divorce and after it. In this stressful time children need a lot of support and help, this is why I also focus on other important persons that can be of help to children. I present the meaning of social work with families in the time of divorce and the work of Social Work Centres. In the time of divorce, children and adolescents can seek help in other professional workers, whose role I present at the end of the chapter.

After the theoretical introduction I present the methodology I used in my research. I included five persons whose parents got a divorce by their eighteenth year of age. I made interviews with them, but first I prepared half-structured questionnaire of an open type. My research is qualitative and I used qualitative analysis to process the data that I obtained with the interviews. The results have shown that the children are rarely included in the process of divorce of their parents and that the divorce of their parents has short-term negative effects on their lives and, in some cases, long-term negative effects. Long-term positive effects can be also seen, but they are rare. The children have stated that they wanted to be more included in the process of their parents divorce, mainly on the Social Work Centre, and that they have felt the need to get a telephone number of a social worker who knows the family, so that they can call him or her, when they need a trusted person or any other type of support or help. Children also wish that the schools would raise awareness of the problem of divorce. There is a need to better the system of working with families on the Social Work Centres and a need to introduce holistic approach to working with an individual. Now we can see that the children who are included in the process on Social Work Centres, work with different social workers on different areas of help.

KAZALO VSEBINE

1.	PREGLED PROBLEMATIKE	1
1.1.	DRUŽINA.....	1
1.1.1.	DEFINICIJA DRUŽINE	1
1.2.	ZAKONSKA ZVEZA	2
1.2.1.	DOGAJANJE PRED RAZVEZO ZAKONSKE ZVEZE	2
1.3.	RAZVEZA ZAKONSKE ZVEZE	3
1.4.	VPLIV RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE STARŠEV NA OTROKA.....	7
1.5.	POMEMBNI DRUGI.....	15
1.6.	SOCIALNO DELO Z DRUŽINO.....	16
1.6.1.	SOCIALNO DELO Z DRUŽINO V POSTOPKU RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE.....	17
1.6.2.	TRANSFORMACIJA DRUŽINE PO MARGARET ROBINSON	20
1.7.	DELO CENTROV ZA SOCIALNO DELO	21
1.8.	DRUGA STROKOVNA POMOČ.....	23
2.	PROBLEM	24
3.	METODOLOGIJA	26
3.1.	VRSTA RAZISKAVE.....	26
3.2.	MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV	26
3.3.	POPULACIJA IN VZORČENJE.....	26
3.4.	ZBIRANJE PODATKOV	27
3.5.	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV.....	28
4.	REZULTATI.....	29
4.1.	DOGAJANJE PRED RAZVEZO.....	29
4.2.	RAZVEZNI POSTOPEK	29
4.3.	ODNOS S STARŠI	31
4.4.	STROKOVNA POMOČ.....	31
4.5.	RAVNANJE STARŠEV	32

4.6.	POMEMBNI DRUGI	32
4.7.	VPLIV RAZVEZE NA OTROKA	33
4.8.	ŽIVLJENJE PO RAZVEZI	35
4.9.	PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE POSTOPKA	36
5.	RAZPRAVA IN SKLEPI	38
6.	PREDLOGI	49
7.	UPORABLJENA LITERATURA	51
8.	PRILOGE	55
8.1.	PRILOGA 1: VPRAŠALNIK	55
8.2.	PRILOGA 2: ODPRTO KODIRANJE	56
8.3.	PRILOGA 3: OSNO KODIRANJE	91
8.4.	PRILOGA 4: ODNOSNO KODIRANJE	108

1. PREGLED PROBLEMATIKE

1.1. DRUŽINA

Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998) pravi, da je družinska skupnost prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in s svojimi značilnostmi vpliva na osebni razvoj otroka. Starši določijo svet, ki ga otrok ponotranji. Njena temeljna naloga je, da na svoj edinstveni način omogoči in obvlada razlike med posamezniki in ustvari sistem, ki bo omogočil srečanje, soočenje in odgovornost za soočenje. Družina je torej prostor, kjer se mora človek naučiti preživeti. Pogoji, ki morajo biti zagotovljeni v družinski skupini, da se lahko otrok v njej razvije, so trije. Prvi je koalicija staršev, ki pomeni, da roditelja drug drugega podpirata v svojih vlogah in vzajemno povečujeta občutke varnosti in gotovosti. V odnosu do otroka se med seboj upoštevata in dopolnjujeta. Drugi pogoj je ohranitev generacijskih razlik. Starši pri zadovoljevanju svojih potreb ne smejo biti odvisni do otrok, starši so tisti, ki skrbijo za nepreskrbljene otroke. Le starša, ki imata oporo drug v drugem, zmoreta dati otroku del sebe. Tretji pogoj pa je sprejemanje vloge lastnega spola. Za otroka je usodno, če se en spol razvrednoti in ponižuje.

Za uravnotežen otrokov razvoj je pomembno, da se v njegovi družini ohranja koalicija med obema staršema zaradi ohranitve medgeneracijskih razlik. Hkrati s tem, otrok ob materi in očetu spoznava lastnosti obeh spolov, sprejema zakonitosti diadnega odnosa in dinamike družinske skupine. V družini se otrok nauči predpisanih življenjskih vlog in etike, ki je njemu lastna (Čačinovič Vogrinčič, 1992).

1.1.1. DEFINICIJA DRUŽINE

Nina Mešl (2008) razmišlja, če vemo, kaj je družina in ali sploh obstaja. Nejasnosti, ki nastanejo okoli pojma družina, pripisuje raznovrstnosti družinskih oblik, s katerimi se srečujemo. Za to, da lahko družino raziskujemo, zanjo potrebujemo tudi definicijo. Potrebuje jo tudi družina sama, da lahko uveljavlja pravice iz socialne politike.

Če pogledamo socialnopsihološko definicijo družine, Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998) pravi, da je družina skupina s skupno zgodovino, ki člane povezuje in je sestavljena iz dveh ali več posameznikov, ki so med seboj v interakciji in imajo skupna pravila, norme, vrednote, motive in cilje. Med njenimi člani se izoblikuje struktura moči, načini vodenja skupine, vloge v skupini in pa statusi posameznih članov.

Po 3. členu Družinskega zakonika (2017) je družina življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po zakonu

do otroka določene obveznosti in pravice. Drugi odstavek tega člena navaja, da zaradi koristi otrok, družina uživa posebno varstvo države. Če primerjamo to definicijo, z definicijo družine iz Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004), ki pravi, da je družina življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo, lahko opazimo, da je novi zakon ohranil korist otroka, kot pomemben dejavnik pri definiranju družine, vendar pa je osnovna definicija družine v Družinskem zakoniku bolj odprta za različne družinske oblike. Organizacija združenih narodov je zapisala, da družino predstavlja vsaj en odrasel človek oziroma skupina ljudi, ki skrbi za otroka oziroma otroke in je kot taka prepoznana v zakonodajah ali običajnih državah članicah (Renner idr., 2006).

Kljub temu da so si definicije družin med seboj različne, lahko opazimo, da je večina zelo vključujoča in pusti odprt prostor za različne oblike družinskih skupin, s katerimi se lahko srečamo. Prav tako je opaziti, da je v veliki večini definicij družine v ospredju pomen koristi otroka in skrbi za otroke.

1.2. ZAKONSKA ZVEZA

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) v 3. členu navaja, da je zakonska zveza z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene in da je njen pomen v zasnovanju družine. Slovar slovenskega knjižnega jezika (2015) zakonsko zvezo definira kot z zakonom urejeno življenjsko zvezo moškega in ženske. V pogovornem jeziku se, poleg pojma zakonska zveza, uporablja tudi pojem zakon.

V 13. členu Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) določa, da zakonska zveza temelji na svobodni odločitvi skleniti zakonsko zvezo, na obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnem spoštovanju, razumevanju, zaupanju in medsebojni pomoči.

1.2.1. DOGAJANJE PRED RAZVEZO ZAKONSKE ZVEZE

Razveza zakonske zveze se ne začne šele s pravnim razveznim postopkom. Njene začetke lahko opazimo že prej, ko pride do prvih večjih konfliktov med zakoncema. Razveza ni enkratna težava oziroma dogodek, ampak traja zelo dolgo. Njeni začetki so v prvih napetostih doma in v prepirih med zakoncema (Miller, 2000). Zakonski prepiri se navadno začnejo bolj nežno. Gre za prerekanje in občutek neupoštevanja. Kljub temu da je to lahko zelo boleče, poskušata partnerja te prepire preiti in jih pustiti za seboj. Sčasoma se v odnosu nabira vse več konfliktov, ki lahko prizadenejo oba, zaupanje med partnerjema pa raste. S tem lahko prične zoreti tudi ideja o dokončni razvezi (Stražar, 2007). Lamprehtova (1995, str. 140) pravi, da se eden izmed partnerjev v razvezi vidi rešitev za izhod iz nezadovoljstva, ki ga občuti v zakonski zvezi, in za prenehanje stalnih preprirov. O takšni odločitvi

lahko razmišlja zelo dolgo in ker je v tem razmišljanju sam, se sooča s stresom. V tem obdobju pogosto pride do razmišljanja o tem ali je odločitev pravilna ali pa se je razvezi možno izogniti.

Razlogov za odlašanje razveze zakonske zveze je lahko več. Prvi je ta, da nihče ne sprejme zlahka, da se mora soočiti z neuspehom, priznati poraz pa je še toliko težje. Drugi razlog je, da tudi v današnji družbi zakonska zveza v materialnem in psihološkem smislu daje občutek varnosti. Kadar je ta občutek le utvara, je vztrajanje v neuspešni zakonski zvezi, še toliko bolj nesmiselno. Naslednji razlog za to je lahko tako imenovana korist otroka, kar je najslabša možnost, saj so izkušnje in raziskave pokazale, da je otroku bolje, če se starša razvežeta, kot pa da živi v nesrečni družini. Partnerji, ki se znajdejo v neuspešnem zakonu, se lahko soočajo tudi z različnimi strahovi, kot so obtožbe iz okolice, materialna ogroženost ali ločitev od otrok (Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović, 2017).

1.3. RAZVEZA ZAKONSKE ZVEZE

Razveza je proces, pri katerem partnerja, ki sta poročena ali sobivata, ne živita več skupaj, zaradi česar preneha obstajati njuna življenjska skupnost. Največkrat gre za ločevanje čustveno povezanih oseb, zaradi česar obsega mnogo čustvenih, socialnih in drugih procesov. Pravna ureditev ločitve, kadar sta partnerja poročena, je razveza zakonske zveze, torej sodba sodišča o prenehanju pravnega razmerja zakonske zveze. Ločitev ni posebej pravno urejena za primer razpada zunajzakonske skupnosti, to je dalj časa trajajoče življenjske skupnosti moškega in ženske, ki ne skleneta zakonske zveze (Andrejč, 2014). Podobno navaja tudi Elisabeth Schöberl (2006), ki piše o tem, da je razveza zakonske zveze opravljena na podlagi sodbe sodišča, na podlagi sporazuma partnerjev ali na podlagi tožbe na razvezo enega izmed partnerjev. Lahko jo zahteva vsak izmed zakoncev, če se mu zakonska zveza zdi iz katerega koli razloga nevzdržna.

Obstaja več vidikov na razvezo zakoncev. Legalna razveza je pravni del razveze zakonske zveze. Gre za postopke in dokumente, vložene na sodišče, s katerimi sta partnerja uradno razvezana. Zakonca se lahko razvežeta sporazumno ali na podlagi tožbe. Finančna razveza pomeni delitev premoženja bivših zakoncev. Lahko se reši sporazumno ali s pomočjo mediacije ali pa na sodišču. Socialna ločitev je pogosto odvisna od tega, kako se družina in prijatelji prilagodijo na dejstvo, da zakonca nista več skupaj. Čustvena ločitev pa je najtežji del razveze zakonske zveze. Ne glede na razloge za razvezo gre za prekinitev odnosa, ki je nekoč veliko pomenil (Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović, 2017).

Borucky in drugi (2009), kot najpogostejše razloge za razvezo zakonske zveze navajajo nove partnerje enega ali obeh zakoncev, praznino, različni osebni razvoj ter nasilje v družini in odvisnost od različnih substanc enega izmed partnerjev. Nekateri izmed teh razlogov so v javnosti manj opazni in jih lahko zakonca prikrivata tudi pred svojimi otroki ali celo pred sabo.

1.3.1. STATISTIČNI PODATKI O RAZVEZI ZAKONSKE ZVEZE

V obdobju zadnjih nekaj desetletij se srečujemo s porastom števila razvez zakonskih zvez. Statistični urad Republike Slovenije (b.d.) navaja podatek, da je bilo v letu 2016 zabeleženih 2.531 razvez zakonske zveze, od tega je bilo 1.262 razvez zakonske zveze z otroki, sklenjenih zakonskih zvez pa 6.667. Iz tega podatka lahko sklepamo, da se razveže več kot tretjina parov, ki sklene zakonsko zvezo. V primerjavi z letom 2010, ko je bilo v Sloveniji 2.430 razvez zakonskih zvez, od tega 1.273 razvez zakonskih zvez z otroki, lahko opazimo, da je število razvez v porastu. V raziskavi, izvedeni v Združenih državah Amerike, opažajo, da število porok z leti upada, v porastu pa je število porok, pri katerih se vsaj eden izmed partnerjev poroči že drugič, vendar imajo te poroke tudi višji odstotek ločitev in so partnerji navadno poročeni krajši čas kot pri prvi poroki. S tem pa je tudi več otrok pod vplivom ločitve staršev. Strokovnjaki so ocenili, da se vsaj 60% otrok do svojega osemnajstega leta sooči z ločitvijo staršev (Pam in Pearson, 1998).

Najpogostejši razlogi za razvezo zakonske zveze so novi partner, praznina, različni osebnostni razvoj ter nasilje in odvisnost od različnih substanc enega izmed partnerjev. Nekateri izmed teh razlogov so v javnosti manj opazni in jih lahko partnerja prikrivata tudi pred svojimi otroki ali celo pred sabo (Borucky idr., 2009).

1.3.2. ZAKONSKE DOLOČBE O RAZVEZI ZAKONSKE ZVEZE

Po 63. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) zakonska zveza preneha s smrtjo enega zakonca, z razglasitvijo enega zakonca za mrtvega in z razvezo zakonske zveze. V nadaljevanju 64. člen določi, da sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazuma zakoncev, če sta se sporazumela o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s staršema v skladu z določbami zakona in če sta predložila v obliki izvršljivega notarskega zapisa sklenjen sporazum o delitvi skupnega premoženja o tem, kdo od njiju ostane ali postane najemnik stanovanja in o preživljanju zakonca, ki nima sredstev za življenje in brez svoje krivde ni zaposlen. V drugem odstavku istega člena zakon določa, da preden sodišče razveže zakonsko zvezo, ugotovi, ali je s sporazumom zakoncev poskrbljeno za varstvo, vzgojo in preživljanja skupnih otrok ter za stike med otroki in staršema v skladu s koristjo otroka ter pridobiti o tem mnenje centra za socialno delo. Sodišče mora upoštevati tudi otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice.

Novak in Zupančič (2008) v svoji razlagi Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2001) navajata, da glede varstva in vzgoje otroka velja, da se morata

starša sporazumeti, pri kom bo otrok živel. Če se ne sporazumeta, o tem odloči sodišče, ki odloča o razvezi zakonske zveze staršev na podlagi tožbe zaradi nevzdržnosti ali o razveljavitvi zakonske zveze. Sodišče lahko določi, da vsi otroci ostanejo v varstvu in vzgoji pri enem staršu, nekateri otroci ostanejo pri enem staršu, drugi pri drugem ali pa da se otroci zaupajo v vzgojo in varstvo tretji osebi oziroma se namestijo v zavodsko oskrbo. Po noveli Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih iz leta 2004, je lahko otrok zaupan v varstvo in vzgojo obeh staršev, čeprav ne živita skupaj. Sodišče mora pri tem, ko izbira možnost, upoštevati otrokovo korist, glede česar mora pridobiti mnenje centra za socialno delo. Prav tako mora sodišče upoštevati otrokovo mnenje.

Po 105. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) se morata starša, če ne živita ali ne bost več živela skupaj, sporazumeti o preživljanju skupnih otrok. Če se sama o tem ne moreta sporazumeti, jima pri sklenitvi sporazuma pomaga center za socialno delo. Če se tudi v tem primeru ne sporazumeta, odloči o tem sodišče na zahtevo enega ali obeh staršev.

Otrok in starši imajo pravico do medsebojnih stikov, ki se zagotavljajo predvsem za otrokovo korist. Starš, pri katerem otrok živi v varstvu in vzgoji, mora opustiti vse, kar otežuje ali onemogoča otrokove stike. Prizadevati si mora tudi za ustrezen odnos otroka do stikov z drugim od staršev. Starš, ki stike izvršuje, mora opustiti vse, kar otežuje varstvo in vzgojo otroka. Kadar se starša o stikih sporazumeta, sodišče v nepravdnem postopku o tem izda sklep. Če je predlog v nasprotju z otrokovo koristjo, sodišče predlog zavrne. Kadar se starša tudi ob pomoči centra za socialno delo ne moreta sporazumeti o stikih otroka, o tem odloči sodišče na zahtevo enega ali obeh starše, pri odločanju pa se osredotoči na korist otroka. Pred tem sodišče pridobi mnenje centra za socialno delo in upošteva mnenje otroka, če ga je ta izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je izbral sam (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004).

Korist otroka se upošteva in zagotavlja v tistih primerih, v katerih je udeležen otrok. Zagotavljanje otrokove koristi je tako temeljno vodilo za ravnanje in postopanje, ki zadeva otroka, in velja za starše otroka in za javne organe, ki z otrokom sodelujejo. Družina tako uživa posebno varstvo, država pa zagotavlja varstvo mladoletnim otrokom vedno, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok (Novak in Zupančič, 2008).

Leta 2017 je Državni zbor Republike Slovenije sprejel nov zakon, ki pokriva področje družinskih razmerij, in sicer Družinski zakonik. Njegove zakonske določbe so začele veljati z 31. marcem 2017, postopoma v roku obdobja dveh let od tega datuma. V tem prehodnem obdobju se tako še vedno uporabljajo nekatere zakonske določbe iz Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, katerega veljavnost popolnoma poteče s 15. aprilom 2019.

Družinski zakonik (2017) ohrani določbe v zvezi z razvezo zakonske zveze in urejanjem razmerij med starši in otroci, ki so navedene že v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004). V novem zakonu pa je v 18. členu na novo uveden Svet Republike Slovenije za otroke in družino. V prvem odstavku tega člena zakon navaja, da je Svet Republike Slovenije za otroke in družino na podlagi tega zakonika ustanovljeno stalno strokovno posvetovalno telo Vlade Republike Slovenije. Njegove naloge so spremljanje in ocenjevanje položaja otrok in družine, s poudarkom na uresničevanju pravic otrok, predlaganje strokovnih izhodišč za sprejem zakonodaje in strateških dokumentov na področju otrok in družine, obravnavanje predlogov zakonov s področja otrok in družine in pripravljane strokovnih mnenj o predlogih zakonov, pripravljane pobud za usklajeno delovanje pristojnih organov na področju otrok in družine in za sodelovanjem med pristojnimi organi, strokovnimi institucijami ter nevladnimi organizacijami in spremljanje izvajanja sprejete zakonodaje in ukrepov na področju otrok in družine.

1.3.3. OTROK V POSTOKU RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE

Otroci in mladostniki svoje pravice brez staršev ali celo proti njim zelo težko uveljavljajo, ne glede na to, da jim jih zakonodaja priznava (Schöberl, 2006). Imajo pravico sodelovati v postopkih, kjer odločajo o njihovih pravicah in interesih; otrok je stranka pred sodiščem v vseh takih postopkih. Sodišče omogoči otroku, da pove svoje mnenje, razen če otrok temu nasprotuje. Otrok, ki je dopolnil 14 let, lahko tudi zahteva možnost, da izrazi svoje mnenje, sodišče pa zahtevi ugotovi, ob predhodni pridobitvi mnenja centra za socialno delo (Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović, 2017).

Sodišče preveri, ali je s sporazumom zakoncev o vzgoji in varstvu otrok poskrbljeno za koristi otrok. S tem pridobi mnenje centra za socialno delo in upošteva mnenje otroka, če oceni, da je sposoben razumeti pomen in posledice svojih odločitev. Otrok svoje mnenje izrazi sam ali preko osebe, ki ji zaupa (Schöberl, 2006). Družinski zakonik (2017) v prvem odstavku 138. člena navaja, da v primeru, ko se starši ne morejo sporazumeti o vzgoji in varstvu otrok, lahko pri tem pomaga center za socialno delo oziroma na njihovo željo tudi mediatorji. V naslednjem, torej 139. členu tega zakona, je navedeno, da se lahko starša dogovorita za skupno varstvo in vzgojo otrok, vendar mora odločitev sodišče o tem vsebovati tudi odločitev o stalnem prebivališču otrok, o tem, kateremu od staršev se vročajo pošiljke za otroka in o preživljanju otrok.

Po noveli Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih iz leta 2004, je bila odpravljena spodnja meja starosti deset let za pridobitev mnenja otroka v postopku razveze, ko gre za odločanje o varstvu in vzgoji otroka (Novak in Zupančič, 2008). Pridobitev mnenja opravi sodnik na sodišču ali v kakšnem bolj mirnem okolju. Otrok lahko s seboj vzame osebo, ki ji zaupa. Zapisnika tega pogovora ne more

videti nobeden od staršev. Pri starosti petnajst let, če je otrok zmožen razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj, lahko v postopku nastopi kot stranka, enakovredna staršem. V primeru, ko je dokazano, da zadevna oseba ne more zadovoljiti skrbi za otroka, lahko sodišče, kljub volji otroka, odloči drugače (Schöberl, 2006).

Mnoga društva ali zveze za zaščito otrokovih pravic, pravni strokovnjaki in psihologi zagovarjajo potrebo po posebnih odvetnikih za otroke, ki bi v določenih sodnih postopkih zastopali otrokova stališča in interese. Potreba izhaja predvsem iz dejstva, da mnogi odvetniki, kljub obvezi, da upoštevajo načelo otrokove koristi, pogosto ravnajo v skladu s koristmi tistega od partnerjev, ki ga v postopku zastopajo (Schöberl, 2006). Takšna pravna ureditev pri nas še ni uveljavljena.

1.3.4. OTROKOVE PRAVICE

Pravice otrok in mladih do osemnajstega leta starostni so, zaradi svoje pomembnosti, zapisane v posebnih pravnih aktih. Ti so Konvencija o otrokovih pravicah (OZN), Deklaracija o otrokovih pravicah (OZN) in Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (Svet Evrope) (Varuh človekovih pravic, b.d.).

Tretji odstavek 9. člena Konvencije o otrokovih pravicah, katero je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo številka 44/25 dne 20. novembra 1989, določa, da države pogodbenice spoštujejo pravico otroka, ki je ločen od enega ali od obeh staršev, da redno vzdržuje osebne stike in neposredno zvezo z obema, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi. Države pogodbenice morajo po 12. členu otroku, ki je sposoben izoblikovati lastna mnenja, jamčiti pravico do svobodnega izražanja le-teh v vseh zadevah v zvezi z njim, o tehtnosti izraženih mnenj pa se presoja v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo. Otrok ima v ta namen še posebej možnost zaslišanja v kateremkoli sodnem ali upravnem postopku v zvezi z njim, bodisi neposredno bodisi preko zastopnika ali ustreznega organa, na način, ki je v skladu s procesnimi pravili notranje zakonodaje (Konvencija o otrokovih pravicah, 1989).

Otrok lahko informacije o svojih pravicah v postopku razveze zakonske zveze starše pridobi na centrih za socialno delo v kraju, kjer biva. Obstajajo pa tudi posebne svetovalnice za otroke in mladostnike ter društva, ki ponujajo posebne programe za spremljanje otrok in staršev, ki doživljajo razvezo (Schöberl, 2006).

1.4. VPLIV RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE STARŠEV NA OTROKA

Nekateri strokovnjaki trdijo, da odraščanje otroka v nesrečni zakonski zvezi bolj negativno vpliva nanj kot razveza staršev. Drugi se s tem ne strinjajo, saj je življenje v nesrečni družini boljše za otroka, kot

pa, če ob razvezi starši postavijo otroka na drugo mesto in zanemarjajo njegove potrebe (Wells, 1993). Podobno opaža Schöberl (2006), ki pravi, da se strokovnjaki, ki se ukvarjajo s temo vpliva razveze zakonske zveze na otroka, delijo v dve skupini. Prvi menijo, da so otroci iz razprtih družin bolj plahi, občutljivi na stres, slabše orientirani, pogosteje preobremenjeni, se soočajo z motenim zaznavanjem občutka bližine in distance, imajo težave s sprejemanjem avtoritete in so glede partnerskih odnosov bolj zaskrbljeni. Drugi so mnenja, da so ti otroci bolj pripravljeni na obremenitve, bolj vztrajni, samostojnejši, prej zreli, bolj odgovorni in bolj pripravljeni na partnerstvo. Dejstvo je, da splošnega pravila ne moremo postaviti in je vse odvisno od posameznih okoliščin in tega, ali je razveza staršev otroku prizadela globlje duševne rane.

Otrokovo spoznanje, da njegova starša nista popolna, je lahko za otroka ne samo žalostno, ampak ima tudi travmatične posledice (Wells, 1993). Otroci zaradi ločitve staršev najprej trpijo kratkoročno, pogosto pa trpijo tudi dolgoročno. Začetno trpljenje lahko otroci prebolijo v času od enega do treh let, njihovo življenje se ustali in po prvotni stiski znova zaživijo zdravo in zadovoljno življenje. Dolgoročne posledice pa nastanejo, kadar se pri otroku zmanjšajo kasnejše zmožnosti za kakovostno življenje (Borucky idr., 2009).

Dodič (2016) navaja, da so pogoste reakcije otroka na razvezo zakonske zveze njegovih staršev žalost, jeza, jok in tudi kričanje. Možno je, da se otrok zapre v svoj svet, postane otopel in depresiven. Pogoste težave, ki se pojavijo v tej situaciji, so psihosomatika (to je bolezen, ki je posledica psihičnih obremenitev in se pokaže kot bolečina v telesu), agresija, depresija, nagajanje, brezbrižnost (stisko otroka lahko doživimo, kot da mu je vseeno za nastalo situacijo), jeza, samopoškodovanje in izolacija. Izkušstvo, ki ga v teh primerih otrok potrebuje pa je, da so njegova čustva možna, sprejemljiva in razumljiva. Le tako jih bo lahko prepoznal in obvladal. Izražanje tistega čustva, ki je za družino nesprejemljivo, lahko pri otroku zbudi odpor in strah, da bo izgubil ljubezen. Zaradi tega čustvo skriva, kar lahko poglobi tesnobo. Otroku potrebuje ogromno čustveno ugodnih izkušenj, ljubezni in varnosti, da lahko obvlada vse spremembe (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Če so pri otroku opazne spremembe v obnašanju v daljšem časovnem obdobju, je priporočljivo, da se starši posvetujejo z zdravnikom (Wells, 1993).

Odzivi na ločitev so odvisni tudi od starosti otroka. Otroci stari med tri in pet let ne morejo jasno izraziti svojih občutkov strahu, žalosti in pogosto tudi tega, da se počutijo krive za razvezo staršev. To kažejo skozi sesanje palca, močenje postelje in zavračanje hrane. Otroci stari od šest do osem let pogosteje jočejo in iščejo manjkajočega starša. Od devetega do dvanajstega leta starosti otroci kažejo več agresije, navadno do tistega starša, ki ga krivijo za razvezo. Včasih izdelujejo načrte, kako

spraviti starša nazaj skupaj. Najstniki lahko svojo jezo kažejo na dramatične načine ali postanejo celo nasilni. Pogosto jim pade uspeh v šoli, samo razvezo pa skrivajo pred vrstniki zaradi sramu. Pri najstnikih se pogosteje pojavi depresija kot rezultat zmedenosti in stresa, ki sta navadno posledica pomanjkanja informacij, nedoločenih načrtov za prihodnost in negotovih dogovorov o ohranjanju stikov (Wells, 1993). O odvisnosti odziva otroka na razvezo staršev glede na njegovo starost pišejo tudi Borucky in drugi (2009). Do drugega leta starosti se otroku spremeni dnevni ritem, hitre odločitve ga lahko razburijo. Prizadene ga lahko tudi daljša ločitev od osebe s katero je močno povezan. Lahko se pojavijo močni nemiri, spremembe prehranjevalnih in spalnih navad, odmaknjenost in pasivnost. Od drugega do petega leta starosti otrok potrebuje usklajeno vodenje staršev. Stres lahko kaže s ponovnim sesanjem prsta, težavami pri kontroliranju odvajanja, pogostejšimi nemiri, jokom in izbruhi jeze. Otrok od petega do osmega leta starosti si spremembe v družini razlaga v povezavi s seboj. Čustvena stiska se lahko kaže z otopelostjo, izgubo interesa za igro, zamišljenostjo, nemirnostjo, uporom, žalostjo in jezo. Težave se lahko pokažejo tudi na telesni ravni.

Vpliv razveze zakonske zveze staršev se lahko pri otroku kaže na več različnih področjih. Anja Andrejč (2014) navaja, da se zaradi razveze staršev se otroci in mladostniki težje posvetijo šolskemu delu in ga težje opravljajo. Kratkoročno se to lahko kaže v učnih težavah otrok, slabšem učnem uspehu, slabšem znanju in dolgoročno tudi v nižji stopnji izobrazbe. V nadaljevanju navaja, da se posledice, ki so sicer opazne pri manjšini otrok razvezanih staršev, kažejo tudi kot čustvene in druge psihične težave na področju partnerskih in drugih medosebnih odnosov. Borucky in drugi (2009) dodajajo še ekonomske posledice, ki lahko v najslabšem primeru trajajo vse življenje, torej so dolgoročne.

Rezultati raziskave, katero navaja Constance Ahrons (2006), so pokazali, da si otroci, tudi po dvajsetih letih od razveze njihovih staršev želijo, da bi se le ti dobro razumeli, predvsem zaradi posebnih priložnosti, kot so poroke, rojstni dnevi in podobne priložnosti, na katerih otroci želijo imeti prisotna oba starša. Takšne priložnosti pa so pri otrocih razvezanih staršev povzročale stres, saj so imeli občutek, da se morajo vedno znova pogovoriti s staršema, da naj se ne prepirata, so bili med samim dogodkom v pričakovanju prepira med staršema ali pa so se nelagodju izognili tako, da so povabili samo enega izmed staršev. Sodelujoči v raziskavi so povedali, da so se v obdobju po razvezi staršev pogosto srečevali s konflikti zvestobe, saj niso vedeli, ali je narobe, če se postavijo na stran enega izmed staršev. Kot posledico razveze staršev so sodelujoči navajali tudi stres, ki so ga čutili, med tem, ko so morali prehajati od enega starša k drugemu.

Manj kot je otrok imel varnosti v času odraščanja, bolj, kot je bil postopek razveze nasilen in bolj, kot je družina materialno ogrožena, globlje so lahko te duševne rane. Če si starša vzameta čas za

pogovor in podporo otrokom in podpirata stike drugega starša z otrokom, lažje otrok sprejme in preboli razvezo (Schöberl, 2006).

1.4.1. INFORMIRANJE OTROKA

Ena najtežjih nalog staršev, ki se bodo razvezali, je sporočiti otroku odločitev o razvezi (Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović, 2017). Dodič (2016) meni, da je informacijo o razvezi staršev treba sporočiti otroku šele, ko pride do trdne odločitve, da se bosta partnerja razvezala in obstaja okvira predstava o tem, kako bo naprej potekalo življenje v prihodnje. Z razvezo se otroku zamajajo temelji varnosti, zato potrebuje jasno predstavo o tem, kako bo potekalo življenje vnaprej. Ko pride do odločitve, da je čas, da otrok izve za razvezo, je pomembno, da se to stori v mirnem prostoru, in če je možno, to storita oba starša skupaj s predhodnim dogovorom, kako bosta to storila.

O tem, da je trenutek in način, kako se novico sporoči otroku najbolj pomemben, se strinjata tudi Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović (2017). Kot pravita, mora za razvezo izvedeti od staršev in ne od drugih, saj lahko dobi občutek, da je manj pomemben staršem, kot drugi, ki so prej izvedeli. Posledica tega so lahko občutki negotovosti, jeze, tesnobe in celo besa. Dobro je, da odločitev starši sporočijo takoj, ko postane dokončna, saj se lahko z zavlačevanjem otrok počuti prevaran in izdan. Način in informacije, ki so sporočene otroku, morajo biti prilagojene njegovi starosti. Če imata starša več otrok, je pomembno, da se z vsemi pogovorita istočasno. Wells (1993) temu doda, da je vseeno vsem otrokom treba dati možnost, da vsak zase in individualno izrazi lastne skrbi, stran od sorojencev, če to želi. Pomembno je, da otroci dobijo občutek, da so starši tam zanje in jih ne bodo zapustili.

Pri tem, ko starši povedo otrokom ločitev je nujno, da vključijo nekaj stvari oziroma tem, ki lahko zmanjšajo otrokovo travmo kasneje. Pomembno je, da se otroku pove razlog na način, ki ne obtožuje nobenega od staršev. Otroku mora tudi dobiti zagotovilo, da se ljubezen staršev do njega ne bo spremenila, pri tem pa je dobro, da se mu to pove večkrat in ne le enkrat. Otroku je prav tako dobro povedati, da on ni kriv za razvezo. Takšne potrditve potrebujejo otroci konstantno, saj fantazije in strahovi otroka ne izginejo čez noč (Wells, 1993).

1.4.2. NEPRIMERNO RAVNANJE STARŠEV

Mnogo staršev v postopku razveze v odnosu do otroka ne zna ravnati pravilno, kadar se tudi otrok sooča s stisko ob razvezi staršev. Avtorji so si enotni, da so takšna ravnanja še posebej destruktivna, če otrok ne more biti več le samo otrok, ampak se znajde v različnih vlogah. Kot navajata Pam in Pearson (1998) se včasih zgodi, da starši izrabijo otroke proti drugemu staršu. Tako se lahko otrok

znajde v vlogi sporočevalca. Starša med seboj ne govorita in si pošiljata sporočila preko otroka. Otroci se lahko znajdejo tudi v vlogi vohuna. Starš v tem primeru zaslišuje otroka o dejanjih, partnerjih in drugih informacijah, ki zadevajo drugega starša. Kadar eden od staršev postane preveč navezan na otroka, lahko otrok dobi vlogo skrbnika svojega starša. Postane mu zaupnik in prevzame vlogo manjkajočega partnerja. S tem se strinja tudi Schöberl (2006), ki pravi, da reševanje sporov med staršema ni nikoli naloga otroka, ki mora z vsakim od staršev zgraditi nov odnos. Otrok prav tako ne sme postati nadomestilo za izgubljenega partnerja, saj lahko tako občuti pomanjkanje časa zase in iz takšnega odnosa išče izhod.

Starši, ki se soočajo z lastnimi notranjimi konflikti, lahko z otrokom razvijejo odnose, v katerih otrok prevzame vlogo odraslega. Odrasli pogosto doživljajo otroke, kot popolnoma odvisne od njih, pri tem pa pogosto spregledajo kompleksnost in dinamičnost odnosov, ki jih imajo otroci z odraslimi. V teh odnosih se pogosto pokaže, da so lahko predvsem v obdobju kriz, kot je proces razveze zakonske zveze, odnosi obrnjeni in otrok prevzame vlogo podpore staršev (Kodele in Mešl, 2013). Otrok tako lahko postane substitut za partnerja in razrešuje nerazrešene konflikte iz otroštva svojega starša. Otrok lahko postane tudi kopija podobe, ki jo ima o sebi starš in jo uresničuje. Starš od svojega otroka pričakuje, da bo uresničil ideale, ki jih sam ni mogel, pri čemer otrok prevzame vlogo idealnega sebe. Lahko se tudi zgodi, da se otrok znajde v vlogi negativne podobe in starš v njem podzvestno išče grešnega kozla. Otrok pa lahko staršu postane tudi zaveznik. Starš ga potrebuje, saj je v nenehnem boju s samim seboj in mu je otrok pri tem opora (Čačinovič Vogrinčič, 1998).

Za otroka je tudi škodljivo, če je izpostavljen prepirom med staršema, saj ga vznemirjajo in mu povečujejo stisko. Starši bi se morali izogniti temu, da zaradi napetosti, ki jih doživljajo zaradi razveze, do svojega otroka niso vzkipljivi in zadirčni. Tekmovanje za otrokovo naklonjenost in merjenje moči ter zaslug na otroku so prav tako lahko dejavniki, ki poglobijo otrokovo stisko. Ne glede na lastne slabe izkušnje z zakonsko zvezo otroka starši ne smejo vzgajati v prepričanju, da se partnerski odnos ne izplača (Borucky idr., 2009).

Starši lahko otrokovo stisko še dodatno poglobijo z izsiljevanjem otroka, v smislu, da mora razumeti njuno stisko, začnejo blatiti partnerja, zahtevajo od otroka, da se postavi na njihovo stran. Včasih se zgodi, da se eden od staršev maščuje drugemu staršu preko otroka, s tem, ko mu preprečuje stike z otrokom. V mnogo primerih starši hote ali ne, otroku vzbujajo občutek krivde, pri tem pa otrok prične misliti, da je sam kriv, da sta se njegova starša razvezala, kar dodatno poglobi njegovo stisko (Dodič, 2016).

1.4.3. POZITIVNO RAVNANJE STARŠEV

Starši otrok lahko s pravilnim ravnanjem zmanjšajo ali preprečijo negativne posledice pri otroku, ki bi lahko nastale zaradi razveze zakonske zveze. Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović pravita, da so lahko v primeru nepravilnega ravnanja staršev, posledice na otroško psiho dolgotrajne in težke. Menita, da je prva stvar, ki jo morajo starši narediti to, da otroku pojasnijo, da ga bosta oba starša imela še naprej rada in da njuna razveza ne bo vplivala na njune odnose z otrokom. To morata otroku večkrat ponavljati, dokler ni občutka, da v otroku ni več dvoma in strahu. Borucky in drugi (2009) pravijo, da morajo starši otroku povedati, kaj se dogaja in zakaj, kako bo potekalo življenje v prihodnje in mu zagotoviti, da bosta zanj skrbela še vedno oba starša, čeprav na drugačen način. Otroku je potrebno poudariti, da ga starša ne bosta zapustila, predvsem pa, da za razhod staršev ni kriv on. V tem obdobju je tudi treba otroku posvetiti več pozornosti, časa, nežnosti in zaščite. Vse to je potrebno prilagoditi starosti otroka. Mlajši otroci potrebujejo predvsem več fizičnega stika, starejši pa več pogovorov, ki jim razjasnijo vprašanja, ki se jim porajajo. Otroku je treba omogočiti, da izrazi svoja čustva in poskusi ohraniti dnevno rutino in navade. Po razvezi morajo starši otroku omogočiti stike z drugim roditeljem, ki naj bodo kakovostni.

Otrok je deležen zdravega razvoja, kadar je odnos med staršema sodelujoč in podpirajoč, ne glede na to ali sta poročena ali razvezana. Iz tega vidika je, kot že omenjeno, dokazano, da je za otroka bolje, če se starša razvežeta in vzpostavita sodelovalen odnos, kot pa če vztrajata v neuspešnem zakonu samo za to, da bi ohranila en dom za otroka. Teh statističnih podatkov kljub temu ne smemo posploševati, saj je vsak otrok individualna oseba in se odzove na ločitev staršev na različne načine (Pam in Pearson, 1998).

Pomembno je, da starši v obdobju razveze otroka poslušajo in sledijo njegovemu toku. Razložiti mu morajo le to, kar otrok sam vpraša, in sicer nevtrarno, brez blatenja drugega starša. Nujno je, da se otroku dovoli, da izrazi svoja čustva. Starši otroka ne smejo še dodatno obremenjevati z lastnimi težavami (Dodič, 2016).

Da bi otrok lažje prenašal bolečino ob razvezi, je pomembno, da ne skriva svojih čustev. S tem jo le še poglobi, kar lahko pripelje do stanja depresije. Dobro je, da so čustva izražena na način, ki nikomur ne škoduje. Otrok se mora zavedati, da razveza ni nekaj nespodobnega in se mu zaradi nje ni treba sramovati. Pomembno je, da otrok razločno spregovori o ravnanju staršev, ki ga bremeni. Navadno je to nujno v situacijah, ko starša medsebojne boje sproščata na otroka ali pa pred otrokom blatita drug drugega (Schöberl, 2006).

McGhee (2015) trdi, da sta najmočnejša dejavnika, ki vplivata na to, kako se otrok prilagaja na ločitev, kako se starši sami spoprijemajo s postopkom razveze in kako se starša sporazumevata med seboj po razdoru zveze. Rosemary Wells (1993) dodaja, da redno, nenapeto srečevanje otroka z obema staršema po razvezi minimalizira občutek izgube in pozitivno vpliva na otrokovo prilagoditev na razvezo.

Otroci se morajo zavedati, da ni nič narobe, če so žalostni, dobro ravnanje v tem primeru pa je, da jim starši pomagajo poiskati konstruktivne načine soočanja z žalostjo. Pogosto se pri otrocih v primeru razveze pokaže tudi jeza. Da jo lahko otrok izrazi, mora imeti občutek varnosti. Pomembno je, da si starši vzamejo čas in se z otrokom pogovorijo o težavi in z njim naredijo načrt, na kakšen način bo otrok jezo obvladoval, starši pa naj ohranijo doslednost pri izvajanju narejenega načrta (McGhee, 2015). Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998) dodaja, da je za otroka pomembno, da se nauči prepoznati in preboleti žalost, saj je le ta pomembna, ker spremlja otrokovo razumevanje.

V nadaljevanju predstavljam ravnanja staršev glede na starost otroka, ki se Christini McGhee (2015) zdijo najbolj primerna in pri otroku pustijo najmanj negativnih posledic zaradi razveze staršev.

DOJENČKI (Od novorojenčka do starosti 18 mesecev):

Ena pomembnejših razvojnih stopenj pri dojenčkih je vzpostavljanje varne navezanosti s staršema. Ob razvezi je zadovoljevanje te potrebe težje. Pomembno je, da dojenček v tem primeru pogosto in dosledno preživlja čas z obema staršema, in da je ta čas preživet kakovostno, kar pomeni, da se otroku v tem času posveti vsa pozornost. Dojenček ne more povedati, kako se počuti. Stres bo pokazal z obnašanjem. Lahko gre skozi obdobje, ko je zelo nemiren in se razburi vsakič, ko ga starš odloži iz rok. Kot že omenjeno je dobro, da v tem za dojenčka stresnem obdobju redno in pogosto preživlja čas z obema staršema in tako dobi priložnost, da se zgradi na zaupanju in varnosti temelječ odnos z obema roditeljema. Nujna je tudi uskladitev rutine v obeh domovih.

MALČKI (Od 18 mesecev do 2 let):

Malčki v tem starostnem obdobju postajajo vedno bolj samostojni in niso več popolnoma odvisni od staršev. Zaradi tega, da lahko samozavestno odkrivajo svet, morajo imeti občutek varnosti, ki lahko izgine, ko se njegova starša razvežeta. Za ohranitev občutka varnosti je dobro, da se ohrani rutina in podobna organiziranost v obeh domovih. Zagotoviti je treba mirno in predvidljivo domače okolje. Pri tej starosti se lahko ob stresu pogosto pojavijo izbruhi jeze. V tem primeru je dobro, da starši ostanejo dosledni pri postavljanju omejitev in zagotovijo potrebno disciplino. Dobro je tudi povečano izkazovanje fizične naklonjenosti in spodbujanje radovednosti v zdravi meri.

PREDŠOLSKI OTROCI (Od 3 do 5 let):

Pozitivno poistovetenje s starši je pomembna razvojna potreba otroka te starosti. Starši morajo biti pozorni na neverbalne znake, ki jih dajejo otroku o drugem staršu. Na razvezo staršev lahko otroci reagirajo z regresijo, ki pomeni, da se poskušajo vrniti v prejšnje, varnejše obdobje (znova začnejo močiti posteljo, ali sesati prst). To je otrokov način soočanja s trenutnim stresom in otrok tega ne počne zavedno. Otroku je treba zagotoviti organizirano okolje, zmanjšati število sprememb in se izogibati sramotenju otroka zaradi njegovega obnašanja. Z otrokom se je treba pogovoriti o težavi. Otroku lahko tudi domneva, da je on kriv za dogajanje v družini. V tem primeru morajo starši dosledno sporočati, da krivda ni njegova.

PRVA TRIADA OSNOVNE ŠOLE (Od 6 do 9 let):

V tej fazi se otrokova pozornost obrne k temu, da gradi na dobrem počutju v lastni koži in h gradnji samospoštovanja. Njegove razvojne veščine in ugotavljanje v čem je dober, so temelj za njegovo pozitivno mnenje o sebi. V času razveze lahko otrok meni, da lahko reši svojo družino. Starši morajo utrjevati dejstvo, da otrok ne more popraviti razveze in najti način, kako graditi otrokovo pozitivno samopodobo. Dobro je, če otrok dobi priložnost za uspeh z vključitvijo v razne obšolske dejavnosti. Pogosto jih je treba spomniti, da staršem še vedno veliko pomenijo in so pomemben del njihovega življenja. Dobro je tudi, da ima otrok možnost izbire in lahko izrazi lastna čustva in misli. V primeru, ko se otrok sooča z žalostjo in jo prikriva, ker se boji, da bo vse še poslabšalo, je dobro, da starši poiščejo nekaj oseb, s katerimi se lahko otrok pogovori o svojih čustvih.

PREDNAJSTNIŠKO OBDOBJE (Od 9 do 12 let):

V tem obdobju se lahko pojavlja veliko čustvenih vzponov in padcev. Če je tukaj še razveza, so lahko ta nihanja še bolj intenzivna. Svet otroka v tem obdobju temelji na dveh skrajnostih, ki sta »vse« ali »nič«. Zaradi tega lahko ob razvezi postane zelo kritičen do enega od staršev, če ima mnenje, da je ta starš odgovoren za razvezo ali pa pretirano ščiti drugega starša, če meni, da se mu dogaja krivica. To je še posebej značilno za zgodnje pred-najstniško obdobje. Otroku mora dobiti možnost, da izrazi občutke, starši pa mu pri tem pomagajo najti objektivnejši pogled na situacijo. V poznem pred-najstniškem obdobju, ko se otrok sooča s telesnimi in čustvenimi spremembami, zahteva tudi več zasebnosti in čustveno postane bolj nedostopen. Starši morajo biti bolj potrpežljivi in pripraviti otroka na te spremembe. Njihovo izkušnjo je nujno normalizirati in otroka naučiti, kako se spoprijeti z lastnimi čustvi.

NAJSTNIKI (Od 13 do 18 Let):

V tem obdobju posameznik sestavlja lastne ideje o življenju. Razvezo lahko otrok vidi kot razlog za obsojanje odločitev in dejanj staršev. Reakcije nanjo so lahko zelo različne. Nekateri se lahko zaprejo vase, postanejo cinični glede lastne prihodnosti in se izogibajo zvezam. Drugi preizkušajo meje in se odzovejo z nevarnim vedenjem. Nekateri lahko prevzamejo vlogo skrbnika, kar lahko povzroči zamudo v razvoju. Najbolje je, da se starši odgovorno spoprimejo z lastnimi čustvi in zadovoljujejo svoje potrebe, saj otrok ne bo imel občutka, da mora prevzeti vlogo skrbnika. Hkrati je treba zagotoviti neuravnotežen pogled na razmerja, predvsem skozi pogovor. Nujno pa je, da starši ohranijo vlogo staršev in od otroka ne pričakujejo, da se bo začel nenadoma obnašati kot zaupnik in odrasla oseba, ki bi nadomestila izgubljenega partnerja. Najstnik se lahko obrne tudi k tveganim dejanjem, zato ga je treba pogostejše preverjati, imeti z njim odprto komunikacijo in mu pomagati oceniti možne posledice teh dejanj.

Zavedati se moramo, da se lahko otroci iz iste družine na razvezo staršev odzovejo zelo različno. Eden izmed otrok lahko kaže, da mu je popolnoma vseeno, drugi pa je lahko ves čas na robu solz. Starši morajo tako biti pozorni na potrebe vsakega izmed otrok in se pogovoriti z vsakim posebej o tem, kako se sooča z razvezo. Nujno je tudi, da je čas, ki ga vsak izmed otrok preživi s staršema reden in kakovosten (McGhee, 2015).

1.5. POMEMBNI DRUGI

Kadar delamo na izvirnem delovnem projektu pomoči z otrokom, katerega starši so v postopku razveze zakonske zveze ali pa so se razvezali, je dobro, da v njegovi socialni mreži poiščemo tiste posameznike in posameznice, ki niso člani primarne družine otroka in se lahko otrok obrne k njim v mirno okolje. Gabi Čačinovič Vogrinčič (2008) pravi, da so lahko socialne mreže otroka ključen vir pomoči in jih je zaradi tega treba upoštevati. Socialna mreža je lahko vir moči, prijateljstva in samospoštovanja, ali pa ima celo negativen vpliv na otroka, kar je lahko ovira za dober razplet v delovnem odnosu. Pomembna naloga socialnega dela v tem primeru je odkrivanje, raziskovanje in mobilizacija otrokove socialne mreže, ali če je to potrebno, soustvarjanje nove.

Odnos med starim staršem in vnukom je lahko zelo poseben. V času razveze zakonske zveze in po njen lahko stari starši zagotovijo vnuku stabilnost. Kljub temu da se pogosto zgodi, da stari starši stopijo na stran svojega otroka in so v procesu njegove razveze pristranski, se kažejo dobri primeri, ko stari starši zagotovijo nevtralno okolje za svoje vnuke. Pomagajo lahko pri skrbi zanje ali pa pri prevažanju otrok od enega starša k drugemu, če sta ta še vedno v negativnih odnosih. Pozitiven učinek na otroka, katerega starši so v postopku razveze, lahko ima tudi poslušanje zgodb o otroštvu njegovih staršev. S tem se mu lahko v neki meri povrne samopodoba in zaupanje vase (Wells, 1993).

Stari starši lahko otroku v tem obdobju pomenijo tudi toplino, varno zavetje in občutek ljubljenosti, ter so ob njem, ko mu je hudo (Borucky idr., 2009).

Pomembno vlogo pri skrbi za otroka v obdobju razveze zakonske zveze in po njej lahko imajo tudi strici, tete ali celo sosedje, če so to osebe ob katerih se otrok počuti sproščeno. S tem ko pokažejo za otroka interes in se mu posvetijo, lahko pomagajo, da se otrokov negativni pogled na svet, ki je nastal zaradi bolečine ob razhodu staršev, spremeni v kaj bolj pozitivnega, hkrati pa lahko otrok pridobi izkušnje, ki jih drugače morda ne bi (Wells, 1993). Dobro je, da se otrok ne zaupa tistim sorodnikom, ki so stopili na stran enega od staršev, saj so v situaciji pristranski, kar lahko v otroku poveča stisko (Schöberl, 2006).

Šole imajo pomembno vlogo pri pomoči otroku, da se sooči s težavami, ki so nastale zaradi razveze staršev. Da lahko to stori kar najbolje, mora biti obveščena o določenih življenjskih situacijah otroka, kot je s kom živi, kakšen priimek ima zdaj mati in dostop do kontaktov obeh staršev. Stalnost in znana disciplina šole je lahko za otroka, katerega dom je daleč od udobnega in vsakdanjega, pomirjajoča. Dobro je, če v primeru, ko otrok kaže znake stresa, učitelji ne pritiskajo na otroka, da spregovori, pustijo pa mu odprt prostor, če bi to želel storiti sam. Nujno je, da se ohranja stik s staršem, s katerim otrok živi in se sproti obvešča o spremembah v otrokovem vedenju. Najbolj pomembno pa je, da se otroka ne tretira drugače kot pred razvezo staršev (Wells, 1993).

Kot pravi Schöberl (2006) lahko med pomembne druge štejemo tudi prijatelje otroka. V tem obdobju so lahko otroku v veliko oporo, saj ga najbolje poznajo in mu ne pridigajo, kot lahko to počnejo odrasli posamezniki in posameznice. Nekateri izmed njih so lahko že doživeli kaj podobnega in se najlažje vživijo v otrokov položaj. Enako pa velja tudi za sorojence otroka. Situacija razveze njihovih staršev jih lahko še bolj zbliža, saj se soočajo z isto težavo pri sprejemanju novega položaja družine in so si med seboj v veliko oporo.

1.6. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

Socialno delo z družino je pomoč pri reševanju kompleksnih socialnih problemov družin z mobilizacijo posebnih, družinskih virov moči in podpore (Čačinovič Vogrinčič, 1996). Nakazano je takrat, ko mora problem postati razviden celotni družini oziroma je rešljiv le, če v družini ustvarimo možnost za potrebne spremembe. Posebnost stroke socialnega dela je v tem, da ustvarja možnosti za to, da je v formulaciji problema vedno znova udeležena tudi družina (Čačinovič Vogrinčič, 1990). Primarna naloga dela z družino je pomagati naravnim in obstoječim življenjskim skupnostim, kot je družina. Tudi če imajo družinski člani težave drug z drugim, imajo partnerja in starši svojo posebno

vlogo v teh težavah (Bouwkamp in Vries, 2002). V središču dela z družino je tako družinska skupina, kot tudi posameznik, ki je član te skupine.

Vzpostavitev delovnega odnosa med socialno delavko oziroma socialnim delavcem in uporabniki omogoči raziskovanje in sooblikovanje dobrih izidov. Dosledna uporaba elementov delovnega odnosa omogoči, da socialna delavka oziroma socialni delavec, skupaj z uporabniki, soustvari izvirni delovni projekt pomoči (Čačinovič Vogrinčič, 2006).

Koncepti socialnega dela z družino skupaj sestavljajo delovni odnos med socialno delavko oziroma delavcem in člani družine. Dogovor o sodelovanju je »pomemben uvodni ritual«. Vsi sodelujoči v procesu podpore in pomoči se dogovorijo o načinu dela, socialna delavka oziroma delavec pa opiše svojo vlogo v procesu podpore in pomoči (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2011). Temu sledi instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev, ki sta temelja delovnega odnosa. Sta Lüssijeva (1991) koncepta, pri katerih vsak izmed uporabnikov v delovni odnos stopi s svojo definicijo problema in raziskuje svoj delež pri iskanju rešitve. Socialni delavec oziroma delavka doda svoje videnje situacije in povzame slišano. (Čačinovič Vogrinčič, 2006). Osebno vodenje je koncept Sjef de Vriesa (2002), pri katerem je naloga socialne delavke oziroma delavca vodenje k dogovorjenim in uresničljivim rešitvam, na način, da se odziva osebno in z uporabniki podeli lastne izkušnje, z zavzeto komunikacijo pa uporabniki dobijo izkušnjo spoštovanja in dostojanstva (Čačinovič Vogrinčič, 2006). Prispevek postmoderne h konceptom socialnega dela so štirje novi koncepti. To je perspektiva moči po Saleebeyu (1997), ki nas usmeri, da v uporabnikih iščemo vire moči, ko jim kot socialne delavke in delavci pomagamo doseči cilje (Čačinovič Vogrinčič, 2006). Lynn Hoffman (1994) opredeli koncept etike udeležnosti, pri katerem strokovnjak odstopi od moči, ki mu ne pripada in ustvari pogovor, ki se nadaljuje (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2011). Dopolnitev Rosenfeldovega koncepta znanje za ravnanje je socialnim delavcem in delavkam prinesla znanje o tem, kako vzdrževati delovni odnos in kako podeliti strokovno znanje z uporabniki na način, da omogočimo prevajanje konceptov socialnega dela v jezik uporabnikov in obratno. Andersenov (1994) prispevek k postmodernemu socialnemu delu je v konceptu ravnanja s sedanostjo, ki pomeni prisotnost v poslušanju in hkrati biti na voljo uporabnikom za sočutje in razgovor (Čačinovič Vogrinčič, 2006).

1.6.1. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO V POSTOPKU RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE

V razveznem postopku prehaja družina skozi različne faze iskanja novih možnosti in načinov življenja, predvsem zaradi spreminjanja čustvenih odnosov in da bi se lahko življenje družinskih članov nadaljevalo. V tem primeru je treba razrešiti obstoječe medsebojne odnose in vprašanja v zvezi s preživetjem, varstvom in vzgojo otrok ter premoženjsko in stanovanjsko vprašanje. Ob razvezi naj bi

partnerja komunicirala odprto in se izogibala nepoštenim obtoževanjem, razveza pa naj bi temeljila na upoštevanju interesov obeh partnerjev, v čemer lahko najdemo cilj socialnega dela v razveznih postopkih (Bizjak, 1999).

Po Gabi Čačinovič Vogrinčič (1990) so osrednja tema socialnega dela z družino pogoji in možnosti za spreminjanje družine oziroma spremembe v družini. Omogočiti spremembo v družini mora biti cilj sleherne intervencije socialnega dela. Prav tako je po njenem mnenju (2008) cilj socialnega dela z družino, ki je v procesu ločitve, zagotoviti otroku starševstvo v novi, fleksibilni obliki. To novo obliko je potrebno izdelati skupaj z družino, skozi strokovno voden projekt. Za vse sodelujoče v procesu pomoči torej tako za socialno delavko ali delavca, partnerja in otroke, je pomembno, da strokovnjak pozna tiste poti dela, ki so dobre, in išče dobre možne izide. V praksi socialnega dela je še posebej pomembno, da ima socialna delavka ali delavec znanje o dobrih izidih procesa podpore in pomoči pri spreminjanju in reorganizaciji družine po razpadu partnerstva in prave besede, s katerimi lahko prispeva k nastanku dobrih izidov in novih sporazumov. Ko delamo z družino, je razvidnost zelo pomembna, saj omogoča vpogled v to, kako družina od znotraj interpretira svoje mesto v okolju (Čačinovič Vogrinčič, 1990). S pomočjo prej opisanih konceptov socialnega dela lahko skupaj z družino odkrivamo in razkrivamo družinsko stvarnost in jo s tem naredimo razvidno družinski skupini. Poudarek na dialoškem načinu dela je v vzajemnem iskanju razumevanja in raziskovanju problemov skozi dialog. Poudarek ni na povzročanju spremembe, ampak na odpiranju prostora za pogovor (Čačinovič Vogrinčič, 1998).

Pri delu z družino se srečamo tudi z delom z otroki. Pri delu z otroki se ravnamo po konceptih vzpostavljanja delovnega odnosa in osebnega stika. Odrasli smo spoštljivi in odgovorni zavezniki otrok, strokovnjakov iz lastnih izkušenj. Ustvarimo varen prostor, da otrok začne raziskovati o času zase ter o odnosih z drugimi. Skozi koncept soustvarjanja v delovnem odnosu skupaj iščemo odgovor na vprašanje »kako«. Otroku moramo zagotoviti prostor, da pove svoje izkušnje in dobi izkušnjo, da je opazen in slišan, potrebuje izkušnjo, da je spoštovan (Kodele in Mešl, 2013). Kot pravi Gabi Čačinovič Vogrinčič (2011), potrebujemo sedanost z otrokom. Pri tem Kodele in Mešl (2013) poudarita, kako zelo pomembno je, da zna strokovni delavec ali strokovna delavka slišati otrokov glas. To je sposobnost, ki jo mora strokovnjak, ki dela z otrokom, nenehno razvijati. Če pa želimo otroka slišati, se mu moramo tudi pridružiti in spoštovati njegov čas in sedanost, ki je najbolj krhka in ranljiva. V njej se zgodijo dragocene stvari. Otroku se pridružimo in ga sprejmemo, kjer je, s tem pa ustvarimo nove možnosti za sodelovanje. Vzpostaviti moramo varen prostor za sodelovanje, spoštovati otrokovo edinstvenost in njegovo samospoštovanje.

Kadar delamo po konceptih vzpostavljanja delovnega odnosa in osebnega stika, je dobro, da se lotimo delati s perspektivo moči. To pomeni, da najprej pogledamo, kaj so tiste dobre stvari, da se kasneje lotimo dela na reševanju problemov. Delo je tudi bolj uspešno, če jasno zastavimo naloge, ki jih je potrebno opraviti na poti do cilja. Pri tem ostanemo pridruženi otroku, mu prisluhnemo in podpremo njegov lastni prispevek v izvorni delovni projekt pomoči. V izvornih delovnih projektih pomoči se rodi in varuje upanje, ki prinese prvi korak v grajenju rešitve. Pridružimo se otroku pri njegovem strahu, zaskrbljenosti, naredimo prostor, da ga ubesedi in raziskujemo najmanjši možni korak za ravnanje z njim (Kodele in Mešl, 2013).

Loremanova (2009) načela za življenje in delo z otroki so:

- varovati otroke,
- podpirati otroke,
- pustiti otroke pri miru.

Otroci imajo pravico do tega, da se počutijo varne. Ko je to doseženo, potrebujejo in lahko tudi sprejmejo podporo. Odrasli imamo nalogo prepoznati, kdaj se umakniti in dovoliti otroku, da izkusi otroštvo na svoj način. To lahko strokovnjaki dosežejo tako, da varujejo otrokovo edinstvenost, njegovo samospoštovanje ter skrbijo za to, da otrok dela brez strahu, v prijaznem sodelovalnem odnosu in skupaj z njim proslavijo vsak uspeh. Pomembno pa je tudi, da spoštujemo otroštvo. To pomeni, da varujemo posebnosti tega življenjskega obdobja, ki je v nevarnosti, da ga v celoti določimo in zapolnimo odrasli. Spoštovati otroka pomeni spoštovati njegove posebnosti, kompleksnost otroških svetov, ki jih premalo poznamo (Kodele in Mešl, 2013). Po Konvenciji o otrokovih pravicah (1989) spoštovanje otroštva pomeni zagotoviti otroku temeljne življenjske potrebe. Kodele in Mešl (2013) k temu dodajata, da je spoštovanje otroštva tudi spoštovanje njegovega časa, še posebno sedanjosti, spoštovanje otrokovega doživljanja otroštva, spoštovanje otrokovih odnosov z drugimi, spoštovanje otrokovega prispevka družini in družbi, spoštovanje otrokove individualnosti in različnosti ter spoštovanje in sprejemanje otrokovih spretnosti in sposobnosti.

Kot pravita Tadeja Kodele in Nina Mešl (2013), je za uspešen pogovor med otrokom in odraslim nujna uporaba jasnih in neobtožujočih besed. Izogibati se moramo besedam prisile, katere nadomestimo z besedami izbire. Dobro je tudi uporabljati vprašanja, ki so povezana z otrokovimi občutki in željami, vendar moramo paziti, da so vprašanja, ki jih postavljamo otroku, jasna in kratka ter je med vsakim vprašanje zagotovljenega dovolj časa, da lahko otrok razmisli in odgovori. Dobra vprašanja so tista, ki so zastavljena tako, da je pogovor preusmerjen od problema k rešitvi in od nemoči k virom moči.

Kadar otrok razvije občutek pripadnosti – da je resnično del obeh staršev, pa čeprav živita več kilometrov narazen, takrat lahko z gotovostjo trdimo, da je imela razveza najboljši možni izid (Wells, 1993).

1.6.2. TRANSFORMACIJA DRUŽINE PO MARGARET ROBINSON

Margaret Robinson (1993) v svoji knjigi Transformacija družine skozi razvezo in ponovno poroko opiše trinajst stopenj transformacije družinske skupine. Pri tem predstavi, kako je mogoče zastaviti dolgotrajen življenjski projekt starševstva. V vsaki izmed faz prikaže dva procesa, ki se dogajata znotraj družinske skupine. To je čustveni proces tranzicije para in pa spremembe drugega reda, ki so potrebne, da se lahko razvoj družine nadaljuje. V nadaljevanju jih povzemam prvih šest, saj po šesti fazi obstajata dve enostarševski gospodinjstvi in je sam proces razveze zakonske zveze zaključen.

1. faza: Priznanje zloma zakona ali partnerstva

V tej fazi se partnerja odločata, ali bosta nadaljevala razmerje. Soočata se z zlomom zakonske zveze in se trudita, da bi sodelovala in mogoče celo rešila zvezo. Vsak od partnerjev mora sprejeti lastni delež in delež drugega pri zlomu zakona. Ne iščemo krivca. Največji stres v tej fazi doživlja partner, ki je ponudnik za razvezo, drugi pa večji stres doživlja po razvezi. Socialni delavec oziroma socialna delavka ima v tej fazi izhodišče za spremembe, ki temeljijo na dogovorih in so skupaj z uporabniki na novo definirane in soustvarjene.

2. faza: Odločitev za ločitev ali razvezo

Partnerja v tej fazi spoznata, da zakonske zveze ni mogoče nadaljevati in se odločita za razvezo. To lahko naredi eden izmed njiju, z vložitvijo tožbe na razvezo zakonske zveze. Spremembe drugega reda, ki so potrebne na tej točki so, da oba partnerja priznata in sprejmeta neuspeh zakona, sprejmeta dogovor, da se zveza konča z razvezo in premisli o otrokovih potrebah. Socialni delavec oziroma delavka se pridruži čustvenemu procesu družine in je odgovoren za vodenje delovnega projekta pomoči tako, da bodo spremembe v korist vseh udeleženi v procesu, tudi otrok.

3. faza: Priprava in načrtovanje izida

Pri tej fazi si bivša partnerja prizadevata, da bi zmogla deliti odgovornost zdaj in v prihodnosti. Sodelovati morata pri tem, kako povedati otrokom za razvezo in se dogovorita o stikih. Otroci morajo biti o novici seznanjeni skupaj, pri čemer morata sodelovati tudi oba starša hkrati. Otroci morajo dobiti sporočilo, da jih imata starša še vedno rada. Partnerja se morata pogovoriti tudi o težavah z razširjeno družino, prijatelji in znanci ter kakšne odnose bosta ohranila z vsemi naštetimi. Za otroka je najbolje, da njegova socialna mreža ostane enaka.

4. faza: Ločitev

Bivša partnerja sta v tej fazi osredotočena na to, da zmanjšata navezanost drug na drugega, krepita odnose sostarševstva in podpirata otroka pri navezanosti in stikih z drugim staršem. Pridobiti morata občutek lastne vrednosti. Prestrukturirati morata zakonski odnos in odnos z otrokom. Navadno v tej fazi pride do odhoda enega izmed staršev, otroci pa morajo biti seznanjeni, kje ta starš po novem prebiva.

5. faza: Razveza, pravni postopek

V tej fazi se morajo vsi družinski člani odpovedati upanju, da bo družina ponovno združena in razrešiti bolečino, ki je pri razhodu partnerjev nastala. Dejanje, ki se navadno zgodi v tej fazi, je formalna razveza zakonske zveze. Pri tem je treba preveriti odločitve o razvezi na pravnem, finančnem in sostarševskem področju. Potrebno je na novo formirati vloge družinskih članov. Starš, pri katerem so ostali otroci, mora prevzeti del nalog, tistega, ki je odšel, otroci pa prevzeti nekatere naloge, ki jih drugače še ne bi. V tej fazi morajo starši paziti, da od otroka ne zahtevajo, da prevzame vlogo drugega partnerja, saj lahko ima to za otroka hude posledice.

6. faza: Družina po razvezi

Starša morata v tej fazi razviti zmožnost ohranjanja stikov z bivšim zakoncem in razviti sostarševske odnose. V tej fazi se družina ponovno stabilizira. Starša se morata zavedati, da lahko bivši partner vzpostavi novo zvezo, ki lahko vodi do zunajzakonske skupnosti ali pa ponovne poroke. Odnosi, med vsemi v prestrukturirani družini, morajo postati bolj prožni.

1.7. DELO CENTROV ZA SOCIALNO DELO

Centri za socialno delo ponujajo dve poti reševanja nerešenih družinskih težav. Prva pot je delo z vsemi udeleženi. Z družino se vzpostavi delovni odnos in se dela na izvirnem delovnem projektu pomoči, da bi družina zmogla rešiti naloge v procesu razveze. Druga pot je upravni postopek, ki pripelje do odločbe centra. Nujno je, da ob prvem srečanju na centru, ob prvi socialni pomoči, partnerja dobita informacije o obeh možnostih in o njunih prednostih in pomanjkljivostih. Že ob prvem srečanju je treba razmišljati o dobrih izidih in zelenih razpletih, tako za otroke kot za starše. Ko pride do vprašanja o tem, po kateri poti se bo urejalo spremenjeno življenje po razvezi, je pomembno, da odločitev zapišemo. Evidenca je dragocena dokumentacija, saj z njo ohranimo pogoje, da vedno znova ugotovimo, kam želimo priti in iščemo dobre in boljše rešitve. Razumevanje med prvo in drugo potjo je treba podpreti tudi tako, da svetovalnega projekta in upravnega postopka ne vodi isti strokovnjak (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Naloge socialnega delavca oziroma socialne delavke v postopku razveze zakonske zveze pa so zapisane tudi v Katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (2016). V katalogu je navedeno, da so pooblastila, ki jih ima center za socialno delo, ki zadevajo razvezo zakonske zveze naslednja:

- svetovalni pogovor ob prenehanju zakonske zveze, katerega namen je doseči dogovor o urejanju življenja ob razpadu zakonske skupnosti in pomoč družini ter posamezniku v novem položaju. Zakonca sta na pogovor vabljeni, ko center za socialno delo prejme od sodišča tožbo ali sporazum za razvezo zakonske zveze. Na pogovoru sta zakonca seznanjena s posledicami, ki nastanejo z razvezo zakonske zveze zanj in za družino, ter poučena o možnostih za rešitev problema, o zaupanju v varstvo in vzgojo mladoletnih otrok. Strokovni delavec oziroma delavka ugotovitve in dogovore zapiše in poročilo pošlje sodišču;

- predhodno družinsko posredovanje zajema pomoč staršem pri sklenitvi sporazuma o varstvu in vzgoji otrok, pomoč pri sklenitvi sporazuma o stikih in pomoč staršem pri sklenitvi sporazuma o preživljanju skupnih otrok. Namen te naloge je pomoč roditeljem pri sklenitvi sporazumov, s katerimi se dogovorijo o odprtih vprašanjih, ob razvezi zakonske zveze ali razpada zunajzakonske skupnosti. Predvsem je pri tej nalogi potrebno rešiti vprašanje vzgoje in varstva skupnih otrok, se dogovoriti o preživnini in urediti stike med otrokom in staršem;

- pomoč pri varstvu otrokove koristi v sodnih postopkih, katere namen je varstvo otrokovih koristi in pravic. Pri tem pooblastilu ima center za socialno delo več nalog. Sodišču poda mnenje o koristi otroka glede preživljanja skupnih otrok. Strokovni delavec oziroma delavka mora vzpostaviti delovni odnos in opraviti pogovor s staršema, hkrati pa opraviti pogovor z otrokom in ugotoviti njegove potrebe, interese in seznaniti otroka z ugotovitvami, ki so mu v korist. Pogovor z otrokom je lahko opravljen v domačem okolju. Druga naloga pri tem pooblastilu je podati mnenje glede sporazuma o varstvu otrok, katere namen je pomoč staršema pri sklenitvi dogovora med njima o tem, kje in kako bo otrok živel po razvezi in posredovati mnenje o koristi otroka sodišču. Naslednja naloga je oblikovanje mnenja o otrokovi koristi glede stikov, katere namen je ugotoviti, ali so stiki v otrokovo korist in kakšna oblika stikov je za otroka najbolj primerna;

- v skrajnem primeru lahko center za socialno delo izvršuje tudi stike pod nadzorom. Namen te naloge je nuditi pomoč in podporo otroku in staršem med stiki, prisotnost ob izvajanju stikov, posredno ugotavljanje, ali potekajo stiki v otrokovo korist in kakšna oblika stikov je za otroka primerna.

1.8. DRUGA STROKOVNA POMOČ

Posledice, ki so vidne pri otroku zaradi razveze zakonske zveze njegovih staršev, so torej lahko obvladovane, če starši vedo, kako pravilno ravnati z otrokom v tem obdobju. Če pa so pri otroku opazne spremembe v obnašanju v daljšem časovnem obdobju, je priporočljivo, da se starši posvetujejo z osebnim zdravnikom, ki lahko družino napoti k strokovnim delavcem, ki delajo na področju pomoči otrokom s psihološkimi težavami (Wells, 1993). Borucky in drugi (2009) navajajo, da se lahko starši po potrebi obrnejo po pomoč na različne ustanove. Te službe so svetovalne službe v vrtcih in šolah, centri za socialno delo ter razne svetovalnice za otroke in mladostnike. Pri dalj časa trajajočih težavah je dobro, da se starši obrnejo po pomoč na pedopsihiatrični dispanzer.

Najpogostejše vrste strokovnjakov in strokovnjakinj, s katerimi se lahko srečajo starši, ki iščejo pomoč za svoje otroke, so psihiatri, ki so doktorji medicine z licenco in so izobraženi na področju psihiatrije. Lahko predpisujejo zdravila in navadno zdravijo resnejše težave v duševnem zdravju. Psihologi so običajno specializirani za določeno področje in ne morejo predpisovati zdravil. Izobrazba strokovnjaka pa ne pomeni nujno njegove učinkovitosti pri delu z družino. Uspeh sodelovanja je povezan tudi s sproščenostjo sodelujočih in odnosom, ki se vzpostavi med vsemi vpletenimi (McGhee, 2015).

2. PROBLEM

Ker sem se sama srečala z razvezo staršev in ker se v zadnjih nekaj letih se srečujemo s porastom števila razvez zakonskih zvez, sem se odločila, da raziščem vključenost otroka v postopek razveze zakonske zveze in pa vpliv razveze zakonske zveze na otroka.

V veliki večini imata zakonca, ki sta v postopku razveze zakonske zveze, otroke, na katere ima razveza staršev neposreden vpliv. Otrok je v tem primeru pogosto postavljen na stranski tir, med tem, ko sta njegova starša vpletena v medsebojne boje, v celotnem procesu razveze zakonske zveze. Iz lastnih izkušenj in skozi primere, ki sem jih spoznala na praksi, sem opazila, da ima vse zgoraj naštetu velik vpliv na otroka, ki pa je pogosto negativen. Posledice teh negativnih vplivov pa so lahko kratkoročne in dolgoročne.

Vključevanje otrok v postopek razveze zakonske zveze staršev in pravice otroka so zakonsko določene v različnih pravnih aktih, kot so Konvencija o otrokovih pravicah, ki je bila sprejeta leta 1989, in Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih sprejet leta 2004. Delo strokovnih delavk in delavcev na področju dela z otroki, katerih starši so v postopku razveze, pa je zapisano tudi v Katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo.

Glede na to, kako je zavarovan otrok in njegove pravice z zakonom in kakšne naloge so določene strokovnim delavkam in delavcem, ki se srečujejo s primeri razvez, se sprašujem, zakaj otrok pogosto še vedno ni vključen v proces razveze zakonske zveze in zakaj se otroci, ki se soočijo z razvezo svojih staršev, pogosto srečujejo z negativnimi posledicami, tako v kratkoročnem časovnem pogledu kot dolgoročno.

Pri pregledu raziskav, ki so bile narejene na temo otroka v postopku razveze zakonske zveze, sem opazila, da se večina raziskovalcev usmeri le na posledice, ki jih otrok doživi zaradi razveze staršev, na raziskovanje mnenja in ravnanja strokovnih delavcev v primerih dela z otrokom, katerega starši so v postopku razveze in vključenost otroka v sam proces razveze. Zelo malo pa je izsledkov raziskav, ki bi predstavili predloge, kakšne strokovne službe bi se lahko vzpostavile ali kaj drugega bi še otroci potrebovali, da bi bile posledice pri njih čim manjše ali jih ne bi bilo, zaradi česar je to tudi ena izmed tem moje raziskave.

Namen moje raziskave je torej ugotoviti, na kakšen način so bile osebe, ki so se v otroštvu srečale z ločitvijo staršev, v celoten proces vključene, s kakšnimi strokovnimi delavci so v tem obdobju sodelovale, kakšne so bile posledice razveze staršev na njihovo življenje in kaj bi še potrebovale zase, da bi bil začetek novega, spremenjenega življenja zanje lažji.

V raziskavi želim odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

Na kakšen način in koliko so bili otroci vključeni v proces razveze zakonske zveze?

S katerimi strokovnimi delavkami ali delavci so v obdobju razveze zakonske zveze in po njem otroci sodelovali?

Kakšne posledice je imela razveza zakonske zveze staršev na otroke?

V katerih neformalnih osebah otrok najde največ opore v času razveze zakonske zveze staršev?

Kakšno dodatno strokovno podporo in pomoč bi potrebovali otroci v obdobju razveze zakonske zveze staršev?

Glede na raziskovalna vprašanja sem si zastavila naslednje teze:

T1: Otroci niso vključeni v proces razveze zakonske zveze staršev.

T2: Otroci v postopku razveze zakonske zveze in v obdobju po njem ne sodelujejo s strokovnimi delavci ali delavkami.

T3: Razveza zakonske zveze staršev ima za otroke negativne in dolgoročne posledice.

T4: Otroci največ opore v obdobju razveze zakonske zveze najde v neformalnih osebah, kot so stari starši, sorojenci in prijatelji.

T5: Otroci bi v obdobju razveze zakonske zveze staršev potrebovali pomoč strokovnih delavcev ali delavk, ki so seznanjene z primerom družine in so po izobrazbi socialne delavke ali delavci, psihologinje ali psihologi in socialne pedagoginje ali pedagogi.

3. METODOLOGIJA

3.1. VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna, saj sem zbirala besedne opise, ki se nanašajo na raziskovani pojav (Rape Žibera in Rihter, b.d.), torej na vključenost otroka v postopek razveze zakonske zveze njegovih staršev in otrokovo sodelovanje s strokovnimi delavkami in delavci ter na posledice, ki ji razveza zakonske zveze staršev pusti pri otroku. Raziskava je empirična, saj sem s spraševanjem posameznikov z izkušnjo razveze zakonske zveze staršev prišla do izkustvenega gradiva (Rape Žibera in Rihter, b.d.). Raziskava je tudi eksplorativna (Rape Žibera in Rihter, b.d.), saj sem z njo pridobila podatke o tem, kako in koliko so otroci dejansko vključeni v sam proces razveze zakonske zveze njihovih staršev, kakšne vplive ima razveza zakonske zveze staršev na otroke in raziskala, kakšni pristopi bi še bili potrebni, da bi lahko otroci lažje prešli v življenje v reorganizirani družini.

3.2. MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Merski instrument, ki sem ga uporabila pri raziskavi, je polstrukturiran intervju, ki zajema šest vprašanj odprtega tipa. Po potrebi sem intervjuvancu oziroma intervjuvanki zastavila tudi podvprašanja. Za takšen intervju sem se odločila, ker sem želela pridobiti čim bolj izčrpne podatke, vendar vseeno ostati znotraj tem, ki jih zajema moja raziskava. Vprašanja se nanašajo na doživljanje samega procesa razveze zakonske zveze staršev, na vključitev intervjuvanega oziroma intervjuvane v sam postopek razveze zakonske zveze, na posameznike v katerih je intervjuvani oziroma intervjuvana našla oporo v obdobju razveze zakonske zveze, na vpliv in posledice razveze zakonske zveze staršev na intervjuvanca oziroma intervjuvanko in na to, kakšna strokovna podpora in pomoč bi še bila potrebna intervjuvanemu oziroma intervjuvani v obdobju razveze zakonske zveze staršev in po njej. Merski instrument je priložen med prilogi in sicer v prilogi 1.

Viri podatkov so odgovori na vprašanja polstrukturiranega intervjuja, ki sem jih zastavila petim posameznikom, ki so se v otroštvu srečali z razvezo zakonske zveze staršev.

3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE

Za enoto raziskovanja sem izbrala pet posameznikov. Stvarni pogoj je, da so se posameznikovi starši ločili, ko je bil sam še otrok, torej do njegovega osemnajstega leta starosti. Časovni pogoj je, da je bil posameznik v času ločitve njegovih staršev star od dve do osemnajst let, na dan opravljanja intervjuja pa od razveze zakonske zveze staršev ni preteklo več kot petindvajset let. Starost intervjuvancev na dan opravljanja intervjujev je s tem od 18 do 43 let. Krajevni pogoj je, da je posameznik v obdobju razveze zakonske zveze staršev prebival v Republiki Sloveniji in tukaj prebiva tudi na dan opravljanja

intervjuja. Intervjuvanci in intervjuvanke so tako ženskega kot moškega spola, saj sem lahko na takšen način opazila tudi razlike v posledicah razveze zakonske zveze staršev pri obeh spolih, če obstajajo. Posamezniki in posameznice, s katerimi sem opravila intervjuje so različnih starosti, in sicer stari od 18 do 30 let, s tem pa sem pridobila tudi vpogled v to, ali so opazne spremembe pri vključevanju otroka v proces razveze zakonske zveze v zadnjih petindvajsetih letih.

Uporabila sem neslučajnostni priročni vzorec. Intervjuvala sem posameznike, za katere vem, da so se v obdobju otroštva soočili z razvezo zakonske zveze njihovih staršev in s katerimi se poznam dovolj dobro, da jim tako ni bilo neprijetno deliti izkušnje z menoj.

3.4. ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem začela zbirati s 15.3.2018 in ji zbirala do 20.4.2018. Najprej sem stopila v stik z vsemi intervjuvanci in intervjuvankami preko socialnega omrežja Facebook in preko mobilnega telefona in se z njimi dogovorila za kraj in čas opravljanja intervjuja. Intervjuje sem opravila z vsakim izbranim posameznikom oziroma posameznico posebej, na dogovorjenem mestu srečanja. Pred intervjujem sem sogovornici oziroma sogovorniku pojasnila, kako bo le ta potekal in pridobila dovoljenje za zvočno snemanje pogovora za lažjo kasnejšo transkripcijo intervjuja.

Intervju A sem opravila s posameznico, ki je bila v času razveze staršev stara 2 leti, na dan opravljanja intervjuja pa je bila stara 24 let, njeni starši pa so se razvezali leta 1995. Intervju sva opravili pri meni doma, trajal pa je 20 minut.

Intervju B sem opravila s posameznico, ki je bila ob začetku razveze stara 17 let, med samim razveznim postopkom pa je dopolnila 18 let, kar je vplivalo na njeno vključenost v sam razvezni postopek staršev. Na dan opravljanja intervjuja je bila stara 22 let, njeni starši pa so se razvezali leta 2013. Za kraj srečanja in opravljanja intervjuja je sogovornica izbrala mirno kavarno, trajal pa je eno uro.

Intervju C sem opravila s posameznikom, ki je bil v času razveze staršev star 15 let, na dan opravljanja intervjuja pa 18 let. Njegovi starši so se razvezali leta 2015. Za kraj srečanja in opravljanja intervjuja je sogovornik izbral njegovo domačo sobo, trajal pa je 20 minut.

Intervju D sem opravila s posameznikom, ki je bil v času razveze staršev star 6 let, na dan opravljanja intervjuja pa 28. Njegovi starši so se razvezali leta 1995. Za kraj srečanja in opravljanja intervjuja je izbral kavarno, ki je bila dovolj mirna za pogovor, intervju pa je trajal 20 minut. Intervjuvanec je starejši brat sogovornice, s katero sem opravila intervju A.

Intervju E sem opravila s posameznico, ki je bila v času razveze staršev stara 16 let, na dan opravljanja intervjuja 22 let, njeni starši pa so se razvezali leta 2011. Ker se nama ni uspelo uskladiti glede časa in kraja srečanja, sva intervju opravili preko telefonskega klica, intervju pa je trajal 20 minut.

3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Pridobljene podatke sem analizirala kvalitativno, in sicer s pomočjo metode kodiranja. Najprej sem opravljene intervjuje dobesedno prepisala. Intervjuje sem razločila tako, da sem vsakemu izmed njih določila eno izmed zaporednih črk abecede. Za tem sem razčlenila zapise in določila enote kodiranja. Izbrane enote kodiranja sem zapisala vsako v svojo vrsto in jo oštevilčila in pripisala črko intervjuja, iz katerega je enota kodiranja vzeta. Temu je sledilo odprto kodiranje. Izbranim enotam kodiranja sem pripisala pojme. To sem izvedla v slogu »brainstorminga«. Pojem, ki se mi je utnil ob prebrani enoti, sem zapisala poleg nje. Za tem sem sorodne pojme združila v kategorije glede na skupno značilnost, ki jo je bilo opaziti pri zapisanih pojmi. Razmislila sem tudi o možnosti nasprotnih si kategorij, če se bi pojavile v katerem od intervjujev, ki sem jih kodirala kasneje. Kategorijam sem nato določila nadkategorije in vse to razdelila po temah, ki so se pokazale v intervjujih. Sledilo je osno kodiranje. Izbrane teme in določene nadkategorije in kategorije sem uredila hierarhično in pripisala številke enot kodiranja, kjer se pripisi kategorij pojavljajo. Na koncu sem z odnosnim kodiranjem poiskala povezave med kategorijami s pomočjo katerih sem lahko kasneje oblikovala teoretični okvir za razpravo. Postopek kodiranja je priložen v prilogah 2, 3 in 4.

4. REZULTATI

V nadaljevanju tega poglavja bom predstavila rezultate kvalitativne analize pridobljenih podatkov. Rezultate bom, za namen boljše preglednosti, predstavila po temah, do katerih sem prišla s pomočjo odprtega kodiranja.

4.1. DOGAJANJE PRED RAZVEZO

Najprej sem sogovornike in sogovornice prosila, da mi na kratko povedo, kaj se je dogajalo pred razvezo zakonske zveze staršev, kako se je vse skupaj začelo, predvsem pa me je zanimalo, kako so bili oni kot otroci, v vsem tem.

Ena izmed intervjuvank je povedala, da ima iz časa razveze malo spominov, saj je bila takrat stara le dve leti. Sogovornice so povedale tudi, da so si predvsem zaradi nenehnih prepиров želele, da bi se njihovi starši razvezali, pri čemer je ena izmed njih dejala, da kasneje, kljub želji po razvezi staršev, ni bila pripravljena na dogodke, ki so sledili (*»...jaz sem komaj čakala, da se to zgodi, ampak ko se je zgodilo, nisem bila pripravljena na kaos, ki je sledil« (B198)*). Druga je povedala, da je bila ob razvezi staršev hkrati vesela in žalostna (*»...se še dans spomnim kok sem bla po eni strani vesela, da sta šla narazen, ker sem pač vedla, da bo konc, po drugi strani mi je blo pa ful težko« (E20)*).

Kot razlog za razvezo sta dva intervjuvanca navedla prepire med staršema. Pri enem izmed intervjuvancev sta se starša prepirala predvsem zaradi finančnih sredstev in skrbi za otroke, ena izmed intervjuvank pa je navedla, da so bili prepiri zelo pogosti in so se stopnjevali po intenzivnosti. Pri tem je povedala, da je bilo njej in sestram ob teh prepirih grozno (*»... je blo to grozno.« (E12)*). V povezavi s prepiri med staršema sta oba intervjuvana povedala tudi, da je prišlo med temi prepiri tudi do klica na policijo in prijave za nasilje v družini (*»... mama klicala na policijo« (C6)* in *»...prijavla za nasilje v družini.« (C7)*). V dveh primerih razveze je bil eden izmed razlogov za razvezo tudi varanje. V obeh primerih je oče varal mamo, zaradi česar je prišlo do razveze. Ena izmed intervjuvank pa je kot razlog za razvezo staršev navedla očetovo odvisnost od alkohola (*»...oče je takrat vedno bolj pil.« (B26)*; *»...je oče bil alkoholik.« (B58)*). Ob pričetku razveze se je v enem izmed intervjujev pokazalo, da je od doma odšla družina, oče pa je ostal v stanovanju, v katerem so pred tem živeli skupaj. Družina je odšla, ko očeta ni bilo doma. Trije intervjuvanci so povedali, da se je odselil oče. V enem primeru se je mama odselila v spodnje nadstropje stanovanjske hiše, v kateri živi družina.

4.2. RAZVEZNI POSTOPEK

Vprašanje se je nanašalo na to, kako je potekal sam razvezni postopek in kaj se je v času razveze zakonske zveze staršev dogajalo. Zanimalo me je tudi, koliko so bili sogovorniki in sogovornice kot otroci, vključeni v proces razveze zakonske zveze.

V skoraj vseh primerih so sogovorniki in sogovornice povedali, da so se starši samo dogovorili o zadevah, ki se tičejo premoženja in otrok. Le v enem primeru se bivša partnerja nista mogla dogovoriti o premoženjskih zadevah, zaradi česar se je glede tega sprožil postopek na sodišču. Ena izmed intervjuvank je povedala, da je mogla mama sicer kasneje vložiti tožbo na preživnino, saj oče ni plačeval preživnine za otroka (*»...ni plačeval preživnine« (A24) in »...ga je ona mogla tožiti.« (A25)*).

Na vprašanje, koliko so bili sogovorniki in sogovornice vključeni v proces razveze zakonske zveze staršev, je le eden izmed intervjuvanih povedal, da je bil povabljen na razgovor na center za socialno delo. Ena izmed intervjuvank meni, da je bila premalo stara, da bi jo vključili v proces razveze staršev (*»Po moje sem bila premala.« (A10)*). Druga je povedala, da do osemnajstega leta ni bila vključena v postopek razveze, razlog za to pa bi lahko bil, da sta se starša sama dogovorila o vsem, kar zadeva otroke (*»...sta se ona dva kar se tiče imetja in kar se tiče nas otrok, sta se vse med sabo zmenla.« (E27)*). Pri tem vprašanju se je pokazalo tudi, da so otroci slabo obveščeni o razvezi staršev. Ena izmed intervjuvank je povedala, da je čutila pomanjkanje informacij o razveznem postopku, eden izmed intervjuvancev pa, da je njega in sestro o razvezi obvestil oče, ko je tudi sam dobil obvestilo o tem, da je njegova žena vložila zahtevek na razvezo. V enem primeru so starši skrivali razvezo pred otrokom. Posameznik, ki je bil vključen v proces razveze zakonske zveze staršev, je dobil povabilo iz centra za socialno delo. Izrazil je zmedenost glede lastnega prispevka k sestanku na centru za socialno delo (*»...nisem vedel dobro zakaj sem sploh jaz tam. (C22)*). Socialna delavka na centru je vprašala, če želi otrok podati mnenje tudi na sodišču, kar je odklonil. V nadaljevanju postopka se je pokazalo, da je sodišče odredilo v tem primeru staršema deljeno skrbništvo nad otrokom kljub temu, da je otrok na srečanju na centru za socialno delo izrazil željo, da bi bil njegov skrbnik oče, ker je nanj bolj navezan (*»... sem pač na očeta bolj navezan.« (C29)*). Na vprašanje, koliko možnosti so otroku dali starši, da izrazi svoje želje, je večina sogovornikov in sogovornik odgovorila, da so imeli možnost odločitve, pri katerem staršu bodo živeli. Pri tem so se vsi odločili, da ostanejo v domačem mestu.

Postopek razveze na sodišču sta dve intervjuvanki navedli kot zelo dolg, sodne obravnave pa so bile zelo pozno po vložitvi zahteve za razvezo zakonske zveze (*»...dolgo je trajalo, da je bila obravnava.« (C17); »se je to dogajalo od junija, da sta se prav ločila s papirji vred, pa decembra.« (E25)*). Ena izmed njiju je povedala, da je razvezni postopek trajal pol leta. Pri eni izmed sogovornic je mama zaradi nasilja v družini, prosila za pospešitev postopka, vendar ji to ni bilo omogočeno. V tem primeru je tudi strokovna delavka, ki je sprejela zahtevek na razvezo, gospo prepričevala, da naj raje ostane v zakonu (*»...ženska, ki je delala tam v pisarni prepričevala mamo, da ostane v tem zakonu.« (B65)*). Le ena sogovornica je povedala, da sta z mamo šli na pogovor na center za socialno delo, kjer je bila socialna delavka sicer prijazna, vendar se je ravnala le po zakonu, ni upoštevala izrednih razmer v

družini in ni želela sprejeti odgovornosti za samoodločanje v primeru (*»...jaz šla gledat, da bi ona lahko po lastni odločitvi mi dodelila štipendijo, ampak ni želela sprejeti odgovornosti.« (B74)*), zaradi česar je sogovornica tudi izgubila štipendijo.

4.3. ODNOS S STARŠI

Ko sem sogovornike in sogovornice vprašala po njihovem odnosu s starši, so skoraj vsi (z izjemo enega) povedali, da je njihov odnos z mamo zelo dober in se tudi po razvezi ni spremenil. V enem izmed primerov je mama po razvezi sprejela vlogo mame in očeta hkrati in je bila edina avtoriteta v življenjih njenih otrok, ki so od nje tudi dobili dovolj ljubezni. Ena izmed sogovornic je povedala, da sta se že pred razvezo z mamo zelo dobro razumeli in se je tudi v obdobju razveze o tej temi ter o svojih čustvih pogovarjala le z mamo, pri kateri je tudi živela. Le eden izmed sogovornikov je povedal, da je imel z mamo slab odnos in da se je po razvezi še poslabšal (*»Matka pa bol tk gleda na mene, kot da me ni.« (C34)*), saj mama ni skrbela zanj (*»...pač še skuhat kosilo ji je težko.« (C35)*) in si je moral sam kuhati kosilo (*»... čudno je, da pridem domu iz šole, matka je celo jutro doma in pol si morem sam skuhat kosilo.« (C36)*).

Nasprotno pa je bilo pri odnosu z očetom. Sogovornice so povedale, da se je njihov odnos z očetom po razvezi zelo spremenil in poslabšal. Stiki z očetom so se zmanjšali ali pa jih sploh več ni bilo. Ena izmed sogovornic je povedala, da je zaradi razveze očeta odrinila od sebe, druga pa, da ga nekaj časa ni mogla videti in slišati, njen oče pa nekaj časa ni opravljal svoje vloge (*»...je ona zatajil na tej ravni popolnoma na neki točki.« (B153)*). Oba sogovornika sta povedala, da sta bila na očeta navezana. Pri tistem, ki je imel z mamo slab odnos, je oče poskrbel, da je imel, kar je potreboval in je skrbel, da je bil spodobno urejen. Drugi je povedal, da je komaj čakal, da bo za vikend pri očetu in ga je tisti čas, ko nista bila skupaj, zelo pogrešal (*»...kot otrok pogrešaš fotra.« (D6)*). Odnos z očetom se v obeh primerih med in po razvezi zakonske zveze ni spremenil. Pri dveh sogovornicah se je odnos z očetom dolgoročno po razvezi zakonske zveze izboljšal in je sedaj dober (*»...oče se sedaj bolj trudi.« (B150)*; *»...imama sedaj zelo dober odnos.« (E61)*).

Ob razvezi zakonske zveze so otroci opazili, da se je njihov odnos s starši spremenil tako, da so sedaj imeli ločen odnos z mamo in očetom. Ena izmed sogovornic je povedala, da je izgubila občutek celosti družine, kljub temu da sta sedaj po razvezi, njena starša zopet skupaj (*»...prej je pa bila bolj celota, ki je sedaj ni več.« (B141)*).

4.4. STROKOVNA POMOČ

Na vprašanje o tem, na kakšen način so bili deležni strokovne pomoči, so skoraj vsi sogovorniki in sogovornice odgovorili, da niso sodelovali s strokovnimi delavci po razvezi zakonske zveze staršev. Le

ena sogovornica je povedala, da je strokovno pomoč zase najprej iskala tako, da je poklicala na TOM telefon, od koder so jo preusmerili na Društvo za nenasilno komunikacijo. Strokovno podporo je čutila tudi v primeru, ko je imela pulmologa, ki je odkril, da so njene težave z astmo posledica stiske in jo je tako napotil h kliničnemu psihologu. Tudi ta sogovornica ni bila deležna strokovne pomoči, saj je obiskala psihiatra, ker so bile čakalne vrste pri kliničnem psihologu predolge, vendar ni imela prave napotnice, kar je pomenilo, da ga ne more obiskati. Pri tem je povedala, da je težko zbrati pogum za iskanje strokovne pomoči (*»...meni je bilo to takrat težko, ker sem že komaj zbrala pogum, da sem klicala na TOM telefon.« (B32)*) in da je imela pri tem občutek sramu (*»...mi je bilo sramotno, da bi klicala še na društvo za nenasilno komunikacijo.« (B33)*). En sogovornik je povedal, da nikoli ni čutil, da bi potreboval strokovno pomoč (*»Sploh nisem čutil tega.« (D50)*), vendar so ga zaradi tega, ker je v šoli delal težave, napotili k psihologu.

Ena izmed sogovornic je povedala tudi, da je čutila potrebo po strokovni pomoči, predvsem zaradi tega, ker bi ji prav prišlo objektivno mnenje in bi bilo bolje, da bi razvezo staršev predelala skozi pogovore z nekom (*»...bi mogoče lažje in boljše to predelala, in mogoče se nebi toliko podzavestno to v meni skrivalo, če bi to lahko že takrat predelala.« (E92)*; *»...kakšni pogovori, da bi jih imela.« (E93)*; *»Da bi se lahko o tem pogovarjala in s tem predelala, kaj se mi dogaja.« (E94)*).

4.5. RAVNANJE STARŠEV

Med intervjuji so sogovorniki in sogovornice pripovedovali tudi o tem, kako so njihovi starši ravnali v odnosu do svojih otrok v obdobju razveze in po njej. Le v enem primeru je sogovornica povedala primer pozitivnega ravnanja starša, in sicer da mama njej in bratu nikoli ni slabo govorila o njunem očetu, svojemu bivšemu partnerju (*»...mojemu bratu in meni ni nikoli nič slabega rekla čez njega.« (A15)*). V ostalih primerih so predvsem sogovornice povedale, da so se soočale z neprimernimi ravnanji staršev v času razveze zakonske zveze. Ena je čutila, da jo oče čustveno izsiljuje in da mora biti opora vsem družinskim članom (*»...se mi je zelo pokazalo koliko sem dejansko bila čustvena opora pri vseh težavah. (B108)*), pri čemer je imela občutek, da jo trgajo (*»...sedaj so me kar trgali.« (B109)*). Druga pa je imela občutek, da ji je mama povedala preveč o razvezi in je s tem prenašala svojo bolečino nanjo (*»...je svojo bolečino malo preveč prenašala name.« (E53)*).

4.6. POMEMBNI DRUGI

Na vprašanje kdo vse je še bil sogovornikom in sogovornicam v oporo v času razveze zakonske zveze so skoraj vse sogovornice povedale, da sorojenci. V enem izmed primerov je sogovornica našla oporo v bratu, s katerim se je skupaj znašla v tej izkušnji (*»...sva bila v tem skupaj.« (B84)*). Podobno je povedala druga sogovornica, ki pravi, da je njen brat kmalu prevzel očetovsko vlogo nad njo in je

temu tako še danes (*»...gledam na njega, kot na neko očetovsko figuro.« (A34)*), brat pa ji predstavlja tudi finančno podporo. Le ena izmed njih ni našla opore v sestrah, saj je ena izmed sester bila še premajhna, z drugo pa takrat nista imeli najboljšega odnosa.

Sogovornik in sogovornica, ki sta brat in sestra, sta povedala, da sta oporo našla tudi v babici (*»...v oporo mi še babi.« (A54)*) in v starem očetu.

Kot oporo sta dve sogovornici navedli tudi prijatelje, s katerimi so se o situaciji predvsem pogovarjale in so jima bili tolažbo (*»...sošolke in prijateljice so me tolažile, da bo boljše, ampak prav pogovora pa nisem imela z nikomer« (E70)*). Obe sta navedli, da sta se po oporo obrnili predvsem na eno izmed prijateljic. Ena izmed njiju je povedala, da je ta prijateljica imela isto izkušnjo kot ona sama (*»...posebej ena izmed njiju, starejša kolegica, ki je tudi sama imela to izkušnjo.« (B90)*; *»...je bila moj glavni oporni steber takrat.« (B92)*). V enem primeru pa se je pokazalo tudi, da je otrok takrat našel način soočanja z razvezo tako, da je več zahajal v družbo prijateljev, kar je zanj postala navada (*»Prvo sem bil zaradi tega, da nisem poslušal kreganja...« (C38)*; *»...pol je pa to postala navada.« (C39)*).

Oporo v širši družini je našel le eden izmed sogovornikov, in sicer v stricu, ki je zanj postal očetovska figura. V primeru ostalih sogovornikov in sogovornic se je izkazalo, da opore v širši družini ni bilo. V enem izmed primerov so se sorodniki začeli grdo obnašati drug do drugega (*»...so se grdo obnašali drug do drugega.« (E77)*) in iskali krivca za razvezo zakonske zveze, sogovornici pa je bilo težko, ker se ni mogla z nikomer o zadevi pogovarjati objektivno (*»Je bilo zelo težko, ker tudi nisem imela neke širše družine s komer bi se lahko pogovarjala.« (E89)*). V primeru ene izmed sogovornic so sorodniki sicer želeli pomagati, vendar z mamjo tega nista dovolili (*»...očetova družina angažirala, da bi pomagala.« (B81)*; *»...z mamico nisva pustili.« (B82)*). Pokazalo se je tudi, da so sogovorniki otroka spraševali, kakšna je situacija doma, ob čemer je bilo otroku neprijetno (*»Mal so pretiravali sorodniki me pač spraševali o čem se gre, kaj je doma, kk je doma...« (C45)*; *»...to mi ni blo neki najbolj všeč.« (C46)*).

V primeru podpore pri učiteljih pa je le eden izmed sogovornikov povedal, da so učiteljice in učitelji bili obveščeni o razvezi staršev in je zaradi tega imel občutek, da so bili bolj prizanesljivi, kadar je povzročal težave (*»...ko sem delal probleme, so bile malo bolj prizanesljive.« (D58)*).

4.7. VPLIV RAZVEZE NA OTROKA

Eno izmed vprašanj, ki sem jih zastavila sogovornikom in sogovornicam se je nanašalo tudi na to, kakšne posledice razveze zakonske zveze staršev pri sebi opazajo. Zanimalo me je predvsem, kakšne

so bile kratkoročne posledice razveze zakonske zveze staršev in kakšne so bile dolgoročne posledice razveze zakonske zveze staršev.

Pri odgovorih na to vprašanje so se pokazale psihične posledice, pri katerih so navajali pogostejše jokanje, razvezo, kot enega izmed dejavnikov, ki so kasneje povzročili depresijo (*»...ločitev bila tudi eden izmed dejavnikov, da sem zbolela za depresijo.« (A43)*), vpliv na psihično stanje otroka (*»...ma to vpliv na psiho pa to.« (C49)*) in panične napade v obdobju razveze staršev (*»...sem imela panične napade.« (B173)*). Pokazalo se je tudi, da se je sogovornica spraševala o tem, kateremu staršu zdaj pripada in kam sedaj, ko sta se starša razvezala, spada, hkrati pa se je spraševala tudi o tem, kaj se sploh dogaja. Pri tem je opazila, da ne ve, na koga se obrniti po pomoč, ki je zase ne najde.

Pri sogovornikih in sogovornicah so se pokazali tudi negativni občutki, kot je izguba očeta čez noč (*»čez noč sem izgubila očeta dobesedno.« (B93)*), strah pred prihodnostjo družine (*»za prepire nočem vedeti.« (B123)*, *»...me je strah, kaj lahko to potegne za sabo.« (B124)*), slabo počutje (*»...slabo sem se počutil.« (C19)*) in občutek, da kot otrok nima vpliva na situacijo (*»...ne bi mel vpliva na to.« (C26)*) in na splošno težki občutki (*»Men je blo pa ful težko to.« (E18)*).

Sogovorniki in sogovornice so ob razvezi zakonske zveze staršev čutili čustvene posledice. Pri tem so povedali, da so se soočali s čustveno stisko (*»Veliko je bilo čustvene stiske.« (B95)*). Sogovornica je povedala, da se je med razvezo zakonske zveze zaprla vase (*»potisnilo v to, da sem se zaprla vase.« (B104)*) in ni govorila z vsemi o situaciji (*»...nisem mogla z vsemi govoriti o tem.« (B105)*), zdi pa se ji tudi, da je njen brat potlačil dogodka iz obdobja razveze (*»...brat veliko teh stvari zaprl vase.« (B192)*). Pokazalo se je tudi, da je sogovornica zadrževala negativne občutke v sebi. Ena izmed sogovornic pa je povedala, da se je izolirala od dogajanja v družini in sedaj ne želi vedeti, kaj se v družini dogaja (*»...sedaj, ko sta nazaj skupaj, nočem vedeti kaj se med njima dogaja.« (B122)*). Poleg tega je sogovornica kot posledico razveze, navedla tudi nezmožnost občutka domačnosti (*»...se ne morem več udomačiti v tem stanovanju nikoli.« (B139)*).

Med negativnimi posledicami razveze zakonske zveze staršev je tudi porušeno finančno ravnoesje, ki je v družini povzročilo finančno luknjo, otroci pa so to občutili, kot da je zanje zmanjkalo denarja. V enem izmed primerov je sogovornica navedla tudi, da je zaradi tega varčevala pri nakupu hrane zase (*»...sem mogla razmišljati o financah.« (B160)*).

V obdobju razveze zakonske zveze staršev so pri otrocih nastale tudi fizične posledice. Pokazalo se je, da je otrok razvil razvade, kot je mežikanje z očmi in grizenje nohtov (*»...razvada, mežikanja in grizenja nohtov.« (D45)*). Ena izmed sogovornic je povedala, da ji je zaradi stresa pričela nihati

telesna teža (*»...od kar se je začelo vse z ločitvijo imam težave s hujšanjem in rejenjem.« (B134)*), saj ni imela apetita, soočala pa se je tudi s hudimi astmatičnimi napadi (*»...sem imela najhujše astmatične napade do sedaj in sem imela zelo vneta pljuča.« (B155)*), zaradi katerih se je dušila. Kot posledico pa so sogovorniki in sogovornice navajali tudi pričetek kajenja (*»...je bil povod, da sem si kupila prvo škatlo cigaretov. (E83)*). Sogovorniki in sogovornice pa opažajo posledice razveze staršev tudi na partnerskem področju. Pri tem navajajo manj truda pri partnerjih (*»Prej obupam, se ne trudim več toliko.« (B144)*) in posledice v partnerskih odnosih. Otroci so se prepirom doma izogibali na takšen način, da so se izogibali domu na splošno (*»...me tri smo šle, da ne bi tega poslušale« (E13)*), svojo nezadovoljstvo s situacijo pa so pokazali s tem, da so se uporno vedli, predvsem v šoli (*»...sem delal probleme, ko sem bil v šoli« (D44)*) ali pa izostajali od pouka (*»...sem špricala pouk.« (E81)*). V enem izmed primerov je opaziti, da je otrok prevzel odraslo vlogo očetovske figure nad svojo mlajšo sestro (*»...sem čisto malo prevzel očetovsko figuro nad sestro, čeprav to ona bolj čuti, jaz ne.« (D40)*).

Sogovorniki in sogovornice so govorili tudi o pozitivnih posledicah, ki pa imajo nanje bolj dolgoročni učinek. Povedali so, da so razvili željo po samoodločanju (*»...ne želi, da odloča o tem, kaj se bo z mano dogajalo.« (B152)*) in se naučili, da se ne obremenjujejo s situacijo (*»Nisem se toliko sekiral za to.« (C40)*), ampak se osredotočijo nase in na lastno prihodnost (*»...sem se osredotočil na sebe...« (C43)*; *»...kaj bom jaz v življenju, ne kaj bota ona dva zdej naprej.« (C44)*). Zdi se jim, da se sedaj lažje navajajo na spremembe (*»...sem se naučil prilagoditi na to.« (D60)*), kot otroci pa so zaradi razveze zakonske zveze staršev občutili tudi več svobode in samostojnosti (*»Več sem imel svobode.« (D37)*), vendar hkrati s tem tudi večjo odgovornost (*»...kasneje sem več odgovornosti čutil.« (D39)*).

4.8. ŽIVLJENJE PO RAZVEZI

Sogovorniki in sogovornice so mi povedali tudi o tem, kako je potekalo njihovo življenje po tem, ko sta se starša razvezala, in kaj se je spremenilo po razvezi zakonske zveze staršev.

Takoj po razvezi sta v enem izmed primerov starša imela dober odnos (*»Imela sta vredno odnos.« (A12)*), vendar se je ta odnos poslabšal dolgoročno po razvezi (*»...zadnja leta se je zelo poslabšalo.« (A18)*). V odnosu do otrok, v tem primeru, starša dobro sodelujeta med seboj (*»...šokirana, da sta znala skupaj sodelovati.« (A52)*) ob novici o depresiji otroka (*»...všeč, da sta skupaj sodelovala.« (A50)*), prav tako pa sta skupaj obiskovala skupine za svojce (*»...hodila na te skupine za svojce. (A51)*). Ena izmed sogovornic je povedala, da sta nekaj časa po razvezi zakonske zveze starša ponovno vzpostavila stik (*»Minilo je tri mesece, predno sta vzpostavila zopet kontakt.« (B45)*), kar je kasneje pripeljalo do ponovne vzpostavitve partnerskega odnosa. Po razvezi zakonske zveze so se v večini primerov odnosi v družini poslabšali (*»Posledica so bili tudi te slabi odnosi v družini.« (E84)*).

Opaziti je tudi, da se je odnos s staršem, ki ni živel z otroki, poslabšal (*»...z očetom nisem nikoli mela nekega odnosa.« (A19)*), količina stikov pa zmanjšala.

V primeru ene družine (sogovornika sta brat in sestra) je prišlo do reorganizacije družine (*»On je imel tako ali tako novo družino in druge, sicer partnerkine otroke.« (A20)*). Otoka sta tako imela stike z očetom pri njegovi novi partnerki in otrocih, pri čemer se je sogovornik počutil dobro (*»Igrali smo se kot otroki, fajn nam je blo« (D15)*) in je očetovo partnerko sprejel kot teto oziroma prijateljico (*»Od fotra ženo sem pa doživiljal kot teto.« (D16); »...kot eno prijateljico.« (D17)*), sogovornica pa se ni počutila sprejeto (*»...nisem tam nikoli počutila sprejeto.« (A21)*).

Kot že omenjeno, so se razvezane družine soočale tudi s finančnimi težavami. Mati z otroki je morala še nekaj časa bivati pri starših bivšega partnerja (*»...še tri leta živeti pri njegovih starših.« (A37)*), za tem pa so se preselili iz hiše v blok (*»Po tem smo pa 15 let živeli v bloku.« (A38)*). Iz finančnega vidika je bilo zanj tako življenje po razvezi težko (*»...bi imeli boljše življenje, če se ne bi ločila.« (A40)*), otroci pa niso mogli dobiti, kar so želeli (*»Vsak je hotel nekaj met, ampak ni mogel, ker je bila ena plača.« (D48)*), saj ni bilo finančne podpore s strani očeta (*»...oče, s katerim se vidim dvakrat na mesec, mi ne da nič.« (A32)*). Zaradi odvzema štipendije (*»...meni vzeli štipendijo.« (B68)*) je ena izmed sogovornic povedala, da je postala finančno vezana na očeta (*»...sem bila zelo vezana na njega, ker je on men dajal denar.« (B20)*). Po razvezi zakonske zveze staršev so otroci morali urejati tudi preživnino z očetom. Urejali so jo pri notarju (*»...sem šla samo k notarju za preživnino uredit.« (E36)*) in notarski zapis o preživnini oddali na center za socialno delo (*»...kar sem imela veze s CSD je bilo to, da sem si uredila preživnino.« (B53)*). Ena izmed sogovornic je morala očeta prositi za preživnino (*»...morala očeta prositi, da mi je dal tisti denar.« (B61)*), ki jo je dobila v gotovini (*»...sem ga morala sama iti iskat, mi ga ni nakazal.« (B62)*), druga pa je morala vložiti tožbo na preživnino (*»...sem mogla vložiti tožbo.« (E56)*), saj ji oče ni plačeval preživnine, za katero sta podpisala notarski zapis.

4.9. PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE POSTOPKA

Zadnje vprašanje, ki sem ga zastavila sogovornikom in sogovornicam je spraševalo po tem, kaj se jim zdi, da bi še potrebovali zase, da bi lažje prešli v spremenjeno življenje.

Sogovorniki in sogovornice so izrazili potrebo po tem, da bi več sodelovali s centrom za socialno delo. Želijo si, da bi jih center za socialno delo bolj vključil v proces razveze staršev (*»...lahk bi center mal več mojga mnenja dobil.« (C54)*) in da bi pridobili bolj poglobljeno mnenje o situaciji in dogajanju doma (*»...kaj se dogaja doma.« (C56)*). Center za socialno delo po njihovem mnenju premalo sodeluje z otroki (*»...bi mal več z mano tut sodelovali.« (C57); »...se mi zdi, da premalo*

sodelujejo (C58)). Ena izmed sogovornic si želi, da bi socialna delavka na centru za socialno delo z njo izvedla kratek projekt (»...bi mogli met nek kratek projektek, ki ga s tabo izvede v tistem trenutku.« (B51)), saj manjka celovit sistem obravnave (»...manjka nek celovit sistem obravnave, ki bi ti resnično pomagal, ko prideš tja in si na koncu z življenjskimi močmi.« (B80)), poleg tega pa bi si želela, da bi socialna delavka ponudila pomoč pri klicanju na razne organizacije (»...da reče kam lahko pokličemo, pa ponudi, da skupaj pokličeta.« (B52)).

Sogovorniki in sogovornice si želijo tudi, da bi socialna delavka ali socialni delavec, ki spremlja primer, večkrat poklicala otroka (»...en kontakt, ki bi lahko bila socialna delavka, ki spremlja primer.« (B188)) in vprašala po tem, kako je (»Lahk bi mal večkrat pač poklicali in vprašali kk je doma.« (C59)), kako se počuti (»...kk se js počutim zdej, ko sta ona dva ločena.« (C60)) in preverila, ali otrok kaj potrebuje (»...če mi kaj manjka.« (C61)) in kakšen odnos je sedaj med otrokom in starši (»...kako delajo z menoj doma.« (C62)). Pokazala se je tudi potreba po strokovnem kontaktu, ki bi ga imel otrok za primer, če bi potreboval pomoč (»...bi mi dala telefonsko številko in možnost, da jo pokličem, če bi na kateri koli točki čutila, da karkoli potrebujem.« (B185)). Kontakt bi pustil strokovni delavec, ki bi preverjal, ali otrok kaj potrebuje (»...da je to oseba, ki ve za kaj se gre.« (B196)).

5. RAZPRAVA IN SKLEPI

Že pri problemu sem omenila, da se v zadnjem času vse pogosteje srečujemo z razvezami zakonskih zvez. Kadar imata partnerja, ki sprožita postopek razveze zakonske zveze otroke, pa ima njuna razveza nanje neposreden vpliv. Z raziskavo sem tako skušala ugotoviti predvsem, koliko in na kakšen način so otroci zares vključeni v proces razveze in kakšne posledice je imela razveza zakonske zveze staršev na otroke. Kot nekoga, ki ima osebno izkušnjo razveze staršev, me je prav tako zanimalo, kdo je bil otroku v oporo v tem obdobju in kaj bi še potrebovali otroci, da bi lažje prešli v spremenjeno življenje.

V tem poglavju razpravljam o pridobljenih rezultatih, in sicer po raziskovalnih vprašanjih, katera sem si zastavila na začetku raziskave.

Na kakšen način in koliko so bili otroci vključeni v proces razveze zakonske zveze?

Na vključenost otroka v proces razveze zakonske zveze glede na informacije, ki so mi jih povedali sogovorniki in sogovornice, vplivata predvsem dva dejavnika. To je starost otroka v času razveze njegovih staršev in pa način razveze njegovih staršev. Mlajši kot je otrok, manjša je verjetnost, da bo vključen v uradni postopek razveze zakonske zveze staršev. Poleg tega je opaziti, da tudi v primeru, kadar se starša razvežeta sporazumno in se sama uspesta dogovoriti o vsem, kar zadeva otroke, otroci niso vključeni v uradni postopek razveze. Pri delu z otroki se premalo izhaja iz koristi otroka in se posledično otroke premalo vključuje v proces dela z družino. O otrocih odločajo odrasli, ki naj bi najbolje vedeli, kaj je za otroka sploh dobro (Jenkole, 2008, str. 27). Glavna težava, da otroci in mladostniki niso vključeni v delo z družino, je v tem, da se otroke dojema kot ranljive in podrejene. Odrasli jih pogosto dojemajo kot neodvisne, namesto kot individualne osebe, ki imajo svoje mnenje, potrebe in želje (Kodele in Mešl, 2013). Pri rezultatih moje raziskave se je pokazalo, da je od petih sogovornikov in sogovornic v proces bil vključen le eden izmed otrok razvezanih staršev. Ta je dobil vabilo na pogovor na center za socialno delo, kjer ga je socialna delavka vprašala le o tem, pri katerem staršu bi rad prebival po tem, ko se njegova starša razvežeta. Imel je možnost odločiti tudi o tem, ali bo svoje mnenje izrazil še na sodišču, vendar je to možnost zavrnil. Sogovornika, ki sta bila v času razveze staršev stara dve in šest let, v uradni proces razveze nista bila vključena, sogovornici, ki sta v času razveze staršev bili stari več kot šestnajst let, pa sta se v proces vključili sami, ko sta z očetom podpisali notarski zapis o preživnini in ga oddali na centru za socialno delo. Starši so dolžni preživljati svoje otroke do dopolnjenega šestindvajsetega leta starosti. Otroci, ki že imajo izvršilni naslov za svoje preživljanje, pa morajo vsako leto centru za socialno delo izkazati, da se redno šolajo (Podgoršek, 2009).

Večina intervjuvancev in intervjuvank v tem primeru torej ni bila vključena v uradni proces razveze staršev, vendar pa so jim starši pustili možnost, da izrazijo svoje želje glede življenja v prihodnosti. Sogovorniki so se v primeru moje raziskave lahko samostojno odločili, kje bodo živeli in s katerim staršem. Te možnosti ni bilo le v enem primeru, ko v stanovanju, kamor se je med razvezo preselil oče, ni bilo prostora za otroke, vendar bi se sogovornica, ne glede na to, vseeno odločila za bivanje pri mami, v hiši, kjer je žvela pred tem.

Kot pravi Dodič (2016) je dobro, da starši v obdobju razveze otroka poslušajo. Povedati mu morajo, kar otrok vpraša, na način, ki ne blati drugega starša. Otroku se mora dovoliti, da izrazi svoja čustva.

Otroci prav tako čutijo tudi pomanjkanje obveščenosti v zvezi z razvezo staršev. Izkazalo se je, da večina otrok o razvezi staršev predhodno ni bila obveščena in so zanjo izvedeli, ko se je postopek razveze že pričel. V enem izmed primerov otroka nista bila obveščena o razvezi staršev, dokler oče ni prejel pošte o tem, da je njegova žena vložila zahtevo na razvezo zakonske zveze in je o tem otroka obvestil on. Mlajši otroci pa opazijo, da se v družini nekaj stvari spreminja, vendar jim ni popolnoma jasno, kaj se sploh dogaja, če se starši ne pogovorijo z njimi in jim na primeren način (glede na otrokovo starost) razložijo, kaj se bo sedaj spremenilo v družini in kako bo življenje potekalo naprej. Starši morajo odločitev o razvezi otroku sporočiti takoj, ko postane dokončna (Kmetović Prkačin in Mijić Vulinović, 2017). Ker se z razvezo staršev otroku zamajajo temelji varnosti, pa potrebuje tudi jasno predstavo o tem, kako bo potekalo njegovo življenje vnaprej (Dodič, 2016).

Sklepi:

- Iz pridobljenih rezultatov lahko opazimo, da so otroci zelo redko vključeni v uradni proces razveze zakonske zveze staršev, kljub temu, da je vključitev otroka in upoštevanje otrokovega mnenja v postopku zakonsko določeno.
- Vključenost otroka v proces je odvisna od otrokove starosti in medsebojnega sodelovanja in dogovorov staršev v zvezi z otrokom.
- Otroci, ki so vključeni v proces na centru za socialno delo imajo možnost, da izrazijo svoje želje in izberejo pri katerem staršu bodo živeli in ali bodo svoje mnenje podali tudi na obravnavi na sodišču.
- Starši ponudijo otroku možnost, da izrazi svoje želje in občutke v zvezi z razvezo in nadaljnjim življenjem.
- Otroci izpostavljajo potrebo po tem, da bi bili prej in bolje obveščeni o razvezi staršev, saj se pogosto zgodi, da za razvezo staršev izvedo zelo pozno, ko se je postopek že pričel.

S katerimi strokovnimi delavkami ali delavci so v obdobju razveze zakonske zveze in po njem otroci sodelovali?

V času razveze zakonske zveze staršev in po njej, otroci srečujejo različne profile strokovnih delavk in delavcev. V samem postopku razveze zakonske zveze, kadar so povabljeni na pogovor na center za socialno delo, se srečajo s socialnimi delavkami in socialnimi delavci, ki pridobijo otrokovo mnenje, ki ga posredujejo sodišču, pristojnemu za odločanje o zadevi. Kadar je to v otrokovo korist, je dobro, da otrok sodeluje v postopku razveze, tudi, če se starši s tem ne strinjajo, saj so na prvem mestu otrokove pravice in potrebe. Otroka se lahko povabi na individualno svetovanje na center za socialno delo, dolžnost socialne delavke ali socialnega delavca, ki je tam zaposlen, pa je, da pridobi otrokovo mnenje v zvezi z zadevo in to mnenje posreduje sodišču (Melavc, 2017). V obdobju po razvezi zakonske zveze staršev, predvsem mladostniki, oddajajo, prav tako na centru za socialno delo, notarske zapise o preživnini ali pa so v stiku s socialnimi delavkami in socialnimi delavci, ko oddajajo vloge za državno štipendijo.

Wells (1993) staršem svetuje, da se v primeru večji zdravstvenih ali psihičnih težav otroka, posvetujejo z osebnim zdravnikom, ki lahko po potrebi otroka napoti na strokovne delavce, ki delujejo na področju pomoči otrokom s psihološkimi težavami. Na pomoč k zdravniku se je obrnila tudi ena izmed sogovornic. Zaradi stiske, za nastanek katere je bila kriva razveza zakonske zveze staršev in je povzročila močne astmatične napade, je bila v stiku tudi s pulmologinjo, ki jo je napotila h kliničnemu psihologu. Čakalne vrste pri kliničnem psihologu so se izkazale za zelo dolge, zaradi česar se je sogovornica odločila, da bo raje obiskala psihiatra h kateremu je prišla hitreje, preko vez. Ker napotnica ni bila prava za obiskovanje psihiatra, je izgubila možnost pomoči pri njem. Eden izmed sogovornikov je bil napoten k psihologu, saj je delal težave v šoli in so v tem zaposleni v šoli videli možnost izboljšanja situacije. Čustvena stiska otroka v prvi triadi osnovne šole se lahko kaže v težavah ob prehodu v osnovno šolo, težavah z ucnim uspehom in v nesprejetosti pri vrstnikih. Kadar ni prepoznana, lahko kasneje v obdobju najstništva izbruhne in preseneti vse, ki so v stiku z otrokom (Inštitut za psihoterapijo, raziskovanje in izobraževanje, b.d.). Pomembno je, da je stiska otroka prepoznana, kot taka, in da otrok dobi zase ustrezno pomoč in podporo.

Le ena izmed sogovornic je povedala, da je pomoč v času razveze zakonske zveze staršev iskala samostojno. To je storila tako, da je klicala na TOM telefon, od koder so jo preusmerili na Društvo za nenasilno komunikacijo. TOM telefon je telefon, ki deluje v sklopu Zveze prijateljev mladine Slovenije in je namenjen otrokom in mladostnikom za namene čustvene opore otrokom in mladostnikom, ki se srečujejo z različnimi vprašanji, dilemami ali stiskami. Telefonska številka TOM telefona je

brezplačna, pogovori pa so anonimni in zaupni (Kaj je TOM, b.d.). Strokovna delavka je pomoč na TOM telefonu zavrnila, saj je sogovornica klicala za nasvet, kaj naj stori, ker je oče zamenjal ključavnico od stanovanja in ne more po nekaj svojih stvari. Za nadaljnjo pomoč pri društvu DNK se ni odločila.

Sklepi:

- Otroci v času razveze zakonske zveze staršev redko samostojno poiščejo strokovno pomoč.
- V času razveze zakonske zveze sodelujejo s socialnimi delavkami in socialnimi delavci, kadar so povabljeni na pogovor na center za socialno delo.
- Napotitev h psihologu ali psihiatru otroci dobijo s strani zdravstvenih strokovnjakov, če se pojavijo fizične težave, ki nastanejo zaradi stresa.
- Čakalne vrste za obisk psihologa preko napotnice so zelo dolge, kar lahko povzroči, da si otrok premisli in odkloni strokovno pomoč, ki mu je bila ponujena.
- Otroci razvezanih staršev obiščejo center za socialno delo po razvezi še, ko oddajajo notarske zapise o preživnini in vloge za državno štipendijo.
- Samostojno pomoč otroci iščejo tudi na nevladnih organizacijah, kot je TOM telefon, ki je anonimen.
- Napotitev na drugo organizacijo ali strokovnega delavca oziroma delavko lahko pri otroku zbudi odpor pri iskanju pomoči in odločitev, da pomoči ne bo iskal.

Kakšne posledice je imela razveza zakonske zveze staršev na otroke?

Razveza zakonske zveze staršev pri otrocih pusti tako negativne kot pozitivne (čeprav so te bolj redke) posledice. Negativne posledice so kratkoročne in dolgoročne, pozitivne posledice pa se pokažejo kasneje v življenju otrok.

Kratkoročne negativne posledice se kažejo na različnih področjih. Otroci si ob začetku razveze, še posebej kadar nima odgovorov na vsa vprašanja, ki se mu porajajo, zastavljajo vprašanja o tem, kateremu staršu bo pripadal po razvezi, kaj se bo z njim zgodilo in kaj se sploh dogaja. Dobro je, da se otroku na tej točki sporoči, da na začetku vsekakor ne bo lahko in je potreben čas in potrpljenje, da se premagata njegovo nezaupanje in strah (Schöberl, 2006). Kadar se eden od staršev odseli, lahko otrok občuti to selitev, kot da je izgubil enega od staršev. Kadar otrok ali mladostnik ostane v stanovanju ali hiši, kjer je prej živel z obema staršema, se lahko zgodi, da v tem stanovanju oziroma hiši izgubi občutek domačnosti. V času pred razvezo, ko se starši bolj pogosto prepirajo, pa se otroci s tem pogosto soočijo tako, da se domu izogibajo. Doma so manj kot pred razvezo staršev, zatočiče pa iščejo v družbi prijateljev.

Mlajši otroci lahko svojo žalost ob razvezi staršev sporočajo s pogostejšim jokanjem ali pa razvijejo tako imenovane razvade, kot je na primer grizenje nohtov ali pogosteje mežikajo z očmi. Pogosto se zgodi, da se otroci in mladostniki zaprejo vase in ne želijo govoriti o situaciji, s katero se soočajo. Pri tem zadržujejo negativne občutke, ki bi jih morali ubesediti, v sebi. Po razvezi se lahko izolirajo od dogajanja v družini in ne želijo vedeti vsega, kar se v družini dogaja, saj jih je strah za nadaljnjo prihodnost lastne družine. Posledice razveze staršev se pri otroku ali mladostniku pokažejo tudi kasneje v življenju. Ena izmed sogovornic je povedala, da je razveza staršev bila v obdobju mladostništva eden izmed dejavnikov, ki so povzročili depresijo. Otroci razvezanih staršev, v primerjavi z otroki nerazvezanih staršev, doživljajo več občutkov žalosti in se pogosteje soočajo z depresijo, anksioznostjo in posledično večkrat iščejo strokovno pomoč (Portnoy, 2008).

Vse, kar se dogaja v otrokovem življenju v času razveze zakonske zveze njegovih staršev in po njej, neposredno vpliva in se odraža na otrokovem telesnem in duševnem zdravju. Razveza staršev zelo poveča možnosti, da otrok resneje zboli ali pa postane duševno nemiren (Stražar, 2007).

Fizične posledice razveze zakonske zveze staršev so pri otrocih in mladostniki lahko tako kratkoročne, kot dolgoročne. Med bolj pogostimi se pojavlja izguba apetita v stresnem obdobju, ki posledično povzroči nihanje telesne teže pri otroku. V primeru ene izmed sogovornic, ki je že pred razvezo staršev imela zdravstvene težave z astmo, se je v stresnem obdobju zgodilo, da so se astmatični napadi okrepili in se je zaradi njih začela dušiti. Izkazalo pa se je tudi, da otroci v obdobju razveze staršev pogosto razvijejo fizične odvisnosti. V primeru moje raziskave se je pokazalo, da si otroci v tem obdobju pogosto kupijo prvo škatlico cigaret in začnejo kaditi.

Med negativnimi dolgoročnimi posledicami razveze zakonske zveze staršev se pri otrocih in mladostnikih pogosto opažajo težave pri razmerjih kasneje v življenju. Ena izmed sogovornic je povedala, da sama pri sebi opaža posledice v partnerskih odnosih. Pri tem je ugotovila, da vложи manj truda v razmerje, še posebej, kadar pride do prepira, prej obupa in meni, da partner ni pravi zanjo. Otroci ali mladostniki pa včasih prevzame odraslo vlogo. Predvsem v primeru, ko je starš preveč navezan na svojega otroka, lahko otrok prevzame vlogo skrbnika svojega starša ali pa prevzame vlogo manjkajočega partnerja (Pam in Pearson, 1998). Še pogosteje se to zgodi v primeru, ko se starš sooča z lastnimi notranjimi konflikti in posledično z otrokom razvije odnose, ki niso najboljše za otrokov razvoj (Kodele in Mešl, 2013). Sogovornik je povedal, da je po razvezi staršev, ko je bil oče bolj odsoten iz njegovega življenja, prevzel očetovsko figuro nad svojo sestro, njegova sestra, pa je to čutila predvsem skozi finančno podporo. Sogovornica pa je prevzela vlogo opore mami v obdobju razveze njenih staršev.

Negativne kratkotrajne posledice razveze zakonske zveze staršev se lahko pokažejo tudi na področju otrokovega izobraževanja, torej v šoli. Mlajši otroci lahko svojo žalost in nezadovoljstvo s situacijo kažejo skozi uporno vedenje, ki se v šoli pokaže, kot delanje težav, zaradi česar so pogosto napoteni k šolskemu svetovalnemu delavcu ali delavki. Kadar so težave pogostejše pa tudi k psihologu. Pri mladostnikih pa se uporno vedenje pogosto kaže skozi izostajanje od pouka. Ena izmed sogovornic je povedala, da je v času razveze staršev z eno izmed prijateljic izostajala od pouka in čas, ki bi ga morala preživeti v šoli, porabila za pohajanje po mestu. Pri otrocih razvezanih staršev se pogosteje kažejo vedenjske težave, odklonsko vedenje in težave z avtoritetami (Emery in Kelly, 2003).

Kot že omenjeno, pa lahko razveza staršev pri otroku pusti tudi pozitivne posledice, ki pa so sicer bolj redke. Mnogi strokovnjaki menijo, da so otroci razvezanih staršev kasneje v življenju bolj pripravljeni na obremenitve, bolj vztrajni, samostojnejši in bolj odgovorni (Schöberl, 2006). Otrok ali mladostnik se v času razveze staršev ali po njej lahko odloči, da se s situacijo ne bo obremenjeval, saj ve, da nanjo ne more vplivati. V tem primeru se osredotoči nase in na lastno prihodnost in na dejanja, ki bodo vplivala na njegovo uspešnost. Poleg tega se kasneje v življenju lažje sooči s spremembami in se nauči prilagoditi situaciji. V primeru moje raziskave se je to pokazalo pri obeh sogovornikih, ki jima je poleg tega ustrezala še svoboda in samostojnost, ki sta jo pridobila z razvezo staršev.

Sklepi:

- Razveza zakonske zveze staršev ima na otroka predvsem negativne posledice, ki so lahko kratkoročne in dolgoročne.
- V nekaterih redkih primerih lahko razveza staršev dolgoročno pri otroku pusti pozitivne posledice, ki se kažejo predvsem pri lažjem soočanju s spremembami.
- Otroci in mladostniki se lahko soočajo z vprašanji o pripadnosti staršema in vprašanji o prihodnosti, katera jih bremenijo, predvsem, kadar o situaciji ne dobijo točnih odgovorov od staršev.
- Dom, v katerem je otrok pred razvezo staršev živel z obema staršema, lahko postane nedomač, ko se eden izmed staršev preseli drugam.
- Otroci in mladostniki se lahko v času razveze staršev in po njej zaprejo vase, potlačijo negativne občutke, katere bi morali ubesediti in ne želijo govoriti o situaciji.
- Razveza zakonske zveze staršev lahko pri otrocih povzroči stisko, ki se kaže skozi fizične posledice.
- Mladostniki zaradi razveze staršev pogosto razvijejo odvisnosti, na primer pričnejo kaditi.

- Posledice razveze staršev se pri otrocih, kasneje v življenju, pojavljajo tudi v partnerskih razmerjih. Pri tem gre predvsem za nezaupanje partnerju in razhode že v primeru manjših preprirov.
- Otroci se v obdobju razveze staršev v šoli pogosteje uporno vedejo ali pa izostajajo od pouka.

V katerih neformalnih osebah otrok najde največ opore v času razveze zakonske zveze staršev?

Otroci se najpogosteje zatečejo po oporo svojim staršem. V tem primeru je dobro, da starši otroku ne govorijo slabih stvari o bivšem partnerju, saj lahko s tem povzročijo razkorak med otrokom in drugim staršem, v otroku vzbudijo zmedenost in povečajo njegovo stisko.

Kadar imajo otroci z mamo že pred razvezo dober odnos, se ta navadno ohrani tudi med in po razvezi staršev. Istega mnenja je tudi Ahrons (2006), ki pravi, da se odnos med mamo in otrokom po razvezi ohrani in ni pod negativnim vplivom. Vseeno meni, da moramo materam dati možnost, da prepoznajo, kako pomembno je, da predvsem v tem obdobju ohranijo odnos z otrokom, prav tako pa z drugim staršem, saj dobro sostarševstvo vpliva tudi na odnos med otrokom in starši. Mama po razvezi otrokom postane glavna avtoriteta in jim postavlja pravila, poleg tega pa otrokom daje ljubezen in podporo. V obdobju razveze otrokom stoji ob strani in se o zadevah v zvezi z razvezo pogovarja z otroki. V tem primeru nastane težava, kadar mama deli z otrokom preveč podrobne informacije o razvezi, kar lahko pri otroku namesto opore vzbudi ravno nasprotno občutke in jim še poveča stisko, s katero se soočajo zaradi razveze staršev. Podobni občutki prevzamejo otroka, kadar mama (ali oče) pričakuje, da bo otrok v oporo njej in na otroka prenaša svojo bolečino.

Drugi roditelj, ki je lahko otroku v oporo pa je oče, ki navadno postane zaupnik in opora predvsem sinovom. Kadar je oče tisti, ki se po razvezi izseli iz skupnega doma, se odnos med njim in otroki spremeni. Stiki z očetom lahko postanejo prisiljeni ali pa se sploh ne izvajajo, če otrok do očeta razvije odpor. Do tega pride, kadar ima otrok možnost slišati le eno plat zgodbe o razvezi, in kot že omenjeno, drugi roditelj otroku pripoveduje slabe stvari o bivšem partnerju. Kadar se prekinejo stiki med otrokom in tistim staršem, pri katerem otrok ne živi, se lahko zmanjša blagostanje otroka po razvezi njegovih staršev (Amato, 2010). Bolj kot količina stikov z drugim staršem je za dobro prilagoditev otrok po razvezi njegovih staršev pomembna kakovost stikov (Kushner, 2009).

Poleg staršev in strokovnih delavcev in delavk otrok v času razveze staršev išče oporo tudi v drugih pomembnih osebah. Zelo pogosto so te osebe sorojenci otroka, ki so se skupaj z njim znašli v takšni situaciji. Situacija razveze staršev lahko sorojence še bolj zbliža in so si med seboj v veliko oporo (Schöberl, 2006). Kot že omenjeno pri prejšnji točki, se lahko zgodi, da starejši sorojenec prevzame

starševsko vlogo nad mlajšimi sorojenci in v odnosu do njih postane zaščitniški. Včasih pa otroci ali mladostniki ne najdejo opore v svojih sorojencih. Do tega lahko pride predvsem v obdobju mladostništva, ko se poleg razveze staršev, mladostniki soočajo tudi z drugimi lastnimi težavami. Kot je povedala ena izmed sogovornic, je bila njena mlajša sestra v času razveze staršev še premajhna, da bi sama razumela, kaj se dogaja z družino in tako v njej ni našla opore, s starejšo sestro pa se takrat nista razumeli dobro, prav tako pa je starejša sestra že imela urejeno svoje življenje, zaradi česar tudi v njej ni imela opore v tem obdobju.

Otroci in mladostniki oporo najdejo tudi v razširjeni družini. V prvi vrsti so tisti, ki so v oporo otroku predvsem stari starši, torej babice in dedki. Drugi člani razširjene družine, ki so lahko v oporo otroku, pa so tudi strici in tete, kot se je izkazalo v primeru enega izmed sogovornikov. Tako kot v primeru sorojencev pa tudi v tem primeru lahko pride do tega, da otrok ne najde opore v razširjeni družini. Do tega lahko pride, kadar v času razveze staršev in po njej, sorodniki otroka izberejo enega izmed staršev, do drugega pa postanejo sovražni. To lahko v otroku vzbudi še večjo stisko, saj izgubi zaupne osebe, ki jim bi lahko povedal svoje težave. Razveza zakonske zveze staršev pogosto povzroči reorganizacijo razširjene družine otroka. Stari starši otroku v procesu razveze pogosto zagotavljajo stabilnost, ki je starši zaradi lastne stiske ne morejo zagotoviti. Ohranjanje dobrih odnosov s starimi starši je tako zelo potrebne za dobro otroka (Stražar, 2007). Otrok v času razhajanja njegovih staršev potrebuje pogovore, da lahko svoje občutke deli z drugimi in jih tudi ubesedi. O tem se lahko pogovarja s starimi starši, prijatelji ali drugimi bližnjimi, ne nazadnje pa tudi poišče strokovno pomoč. Za otroka je zelo pomembno, da se lahko na takšen način nekomu zaupa in ga ta oseba potolaži (Bingham, 2006). V nekaterih primerih se lahko zgodi tudi, da ima otrok s sorodniki dober odnos, vendar ga prepogosto sprašujejo o razvezi staršev in situaciji doma, zaradi česar se otrok počuti neprijetno. Ena izmed sogovornic pa je povedala, da so sorodniki očeta sicer želeli pomagati, ko se je začela razveza, vendar z mamo tega nista dovolili, saj sta menili, da če niso pomagali prej, ko so vedeli kaj se v družini dogaja, ne potrebujejo njihove pomoči zdaj, ko je že prepozno.

Pomembno vlogo opore pa imajo tudi vzgojiteljice in učiteljice otroka. Kadar jih starši obvestijo o razvezi, lahko spremljajo otroka v vrtcu in šoli. Wells (1993) je mnenja, da lahko stalnost in disciplina šole za otroka pomirjajoča. V primeru enega izmed sogovornikov se je opora učiteljic pokazala v prizanesljivosti, kadar se je v šoli uporno vedel.

Med osebami, ki so otroku ali mladostniku v oporo v času razveze zakonske zveze staršev pa lahko vidimo tudi otrokove oziroma mladostnikove prijatelje. Prijatelji otroka so ene izmed tistih oseb, ki mu ne bodo pridigale, kot lahko to počnejo odrasli, hkrati pa ga poznajo najboljše in vedo, kako so mu lahko v oporo (Schöberl, 2006). Velikokrat se zgodi, da je kateri izmed prijateljev otroka, ki se sooča

z razvezo staršev, tudi sam otrok razvezanih staršev. V tem prijatelju otrok najde glavnega zaveznika, saj ta prijatelj ve, kaj doživlja otrok in mu lahko lažje pomaga. Mladostnice oporo v prijateljicah največkrat najdejo skozi pogovore o situaciji doma, mladostniki pa se zatečejo v družbo prijateljev, kadar se soočajo z razvezo staršev in se želijo umakniti od doma, pa čeprav se tem prijateljem mogoče ne zaupajo. Včasih pa se zgodi, da prijatelji ne razumejo otroka ali mladostnika, ki se sooča z razvezo staršev, zaradi česar otrok oziroma mladostnik v njih ne najde opore. V tem primeru se lahko od prijateljev umakne in z njimi izgubi stik.

Sklepi:

- Otroci in mladostniki najdejo oporo tudi v pomembnih drugih neformalnih osebah.
- Pogosto se otroci in mladostniki, ki se soočajo z razvezo staršev, zaupajo svojim sorojencem, ki so skupaj z njimi v razvezi staršev.
- Pomembne osebe v otrokovem življenju so v tem obdobju tudi člani razširjene družine, kot so stari starši, strici in tete.
- Otroku lahko po razvezi staršev v moških sorodnikih najde očetovske figure.
- Včasih se zgodi, da se sorodniki, v času razveze otrokovih staršev, med seboj sprejo ali pa otroka preveč sprašujejo o situaciji doma, kar lahko pri otroku povzroči še dodatno stisko.
- Otroku so lahko v oporo tudi vzgojiteljice in učiteljice, ki ga spremljajo v vrtcu ali šoli.
- Prijatelji otroka ali mladostnika, ki so se tudi sami soočili z razvezo staršev, so otroku navadno največji zavezniki, saj najbolje razumejo, kaj prestaja.
- Kadar prijatelji ne razumejo situacije, s katero se sooča otrok ali mladostnik, se lahko le ta od njih umakne in z njimi izgubi stik.

Kakšno dodatno strokovno podporo in pomoč bi potrebovali otroci v obdobju razveze zakonske zveze staršev?

Otroci, ki so se z razvezo zakonske zveze staršev srečali v obdobju mladostništva, se bolj zavedajo, kaj bi bilo v postopku treba spremeniti, da bi se lažje soočili s spremenjenim življenjem. Tisti, ki so v času razveze staršev še majhni, pa so mnenja, da je bolj, če se starša razvežeta, ko so otroci še mlajši, saj se lažje navadijo na življenje v dveh družinah in ob razvezi staršev ne občutijo toliko negativnih posledic.

V prvi vrsti se otrokom razvezanih staršev zdi, da bi bilo otroke potrebno bolj vključiti v proces razveze staršev na centrih za socialno delo. Zdi se jim, da manjka bolj poglobljena pridobitev otrokovega mnenja o zadevi in o dogajanju doma. Po katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (2016), morajo socialni delavci v postopku razveze staršev skupaj

z otrokom raziskovati in proučevati načine rešitev, pripraviti skupaj z otrokom prvi načrt za spreminjane življenja po razvezi in se dogovoriti o preverjanju in raziskovanju, ter hkrati proučevati možne pomoči razširjene družine. Glede na slišano s strani sogovornikov in sogovornic, ki so bili vključeni v postopek razveze zakonske zveze staršev, se te naloge centrov za socialno delo ne izvajajo redno. Pokazala se je potreba po tem, da bi socialni delavci in socialne delavke izvedli kratek projekt v trenutku, ko oseba pride do pomoči na center za socialno delo. Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (2016), v okviru tega predvidevajo prvo socialno pomoč. Pri tem so naloge socialnega delavca ali socialne delavke, ki sprejme uporabnika oziroma uporabnico ali skupino uporabnikov, da v uvodnem pogovoru spodbudi uporabnika oziroma uporabnico, da spregovori o svojih stiskah in težavah, pove čim več pomembnih podatkov in izrazi oceno in stališča o razmerah, v katerih se je znašel. Druga naloga je, da predstavi mogoče rešitve in skupaj z uporabnikom sestavi načrt reševanja. Poleg tega se jim zdi, da bi lahko socialne delavke in delavci ponudili pomoč pri klicanju na organizacije, ki bi lahko bolje pomagale uporabniku ali uporabnici. Na centrih za socialno delo, po mnenju sogovornikov in sogovornic, manjka celovit sistem obravnave, kjer bi z enim otrokom sodeloval le en socialni delavec ali socialna delavka (različni socialni delavci ali socialne delavke pri obravnavi družine in na primer pri oddajanju vloge za štipendijo).

Po tem, ko je otrok že vključen v proces razveze zakonske zveze staršev, se kaže potreba tudi po tem, da bi socialna delavka ali socialni delavec večkrat poklical otroka in preveril, kako se otrok počuti ali kaj potrebuje. Otrokom manjka tudi, da bi ga socialni delavec ali socialna delavka, ki spremlja primer družine, poklicala in preverila, kakšen odnos ima zdaj med razvezo ali po razvezi s staršema. Socialni delavec ali socialna delavka, ki spremlja primer družine, pa bi otroku zaupala tudi svojo telefonsko številko za primer, če bi otrok potreboval zaupno osebo ali kakšno drugo pomoč.

Ena izmed sogovornic pa meni, da bi se otroke že v šoli poučevalo o razvezah staršev, s čimer bi otroci videli, da niso edini, ki se lahko soočijo s takšno situacijo. V tem primeru bi jih lahko ozavestili tudi, na katere osebe se lahko obrnejo, če kadar koli potrebujejo podporo ali pomoč v teh situacijah.

Sklepi:

- Več strokovne podpore potrebujejo otroci, ki so že v obdobju mladostništva, ko se soočijo z razvezo staršev.
- Otroci čutijo, da so premalo vključeni v proces razveze zakonske zveze staršev na centru za socialno delo.
- Na centrih za socialno delo manjka celovit sistem obravnave otroka ali družine.

- Socialni delavec ali socialna delavka, ki sodeluje z otrokom, bi mogla otroku zaupati svojo telefonsko številko za primer, ko bi otrok potreboval zaupnika ali drugo pomoč.
- Socialni delavec ali socialna delavka, ki spremlja primer, bi otroka večkrat poklicala in preverila kako se počuti in kakšna je situacija doma.
- Ozaveščanje otrok o razvezi že v šolah.

6. PREDLOGI

Spremembe na centrih za socialno delo:

- Reorganizacija dela na centrih za socialno delo s celovitim sistemom obravnave posameznika ali družine. Primer posameznika oziroma družine bi tako spremljala le ena socialna delavka oziroma socialni delavec, namesto da je za vsako področje dela na centru za socialno delo posamezniku ali družini dodeljen drugi zaposleni ali zaposlena.
- Razbremenitev socialnih delavcev in socialnih delavk na centrih za socialno delo. S tem bi lahko več časa posvetili posameznemu primeru družine ali posameznika s čimer bi se zvišala tudi kakovost projekta pomoči in podpore družini.
- Zaposlitev večjega števila socialnih delavcev in delavk na centrih za socialno delo.
- Dodatna izobraževanja o delu z otroci za zaposlene na centrih za socialno delo.

Centri za socialno delo v sodelovanju z otrokom:

- Več vključevanja otrok v postopek razveze zakonske zveze staršev na centru za socialno delo in bolj podrobna pridobitev otrokovega mnenja o situaciji.
- Socialni delavec ali socialna delavka, ki spremlja primer družine, naj otroku pusti svojo telefonsko številko za primer, če bi otrok potreboval zaupno osebo ali kakšno drugo vrsto pomoči.
- V primeru, da se izkaže, da je to potrebno, dolgotrajna podpora otroku ali mladostniku, oziroma celotni družini, tudi kasneje, ko je družina že ločena in se ustvarita dve družinski celici.
- Raziskovanje socialne mreže otroka v sodelovanju z otrokom in krepitev virov socialne mreže. Podpora in sodelovanje z vsemi pomembnimi drugimi, ki bi lahko otroku pomagali preiti v reorganizirano življenje.
- Center za socialno delo bi moral predvideti dostop otroka do dodatne podpore in pomoči ter omogočiti ta dostop. Ob tem bi izvajal interdisciplinarno sodelovanje strokovnih delavcev in delavk iz različnih področij, s katerimi otrok sodeluje v času razveze zakonske zveze staršev in po njej. V tim bi lahko bile vključene socialne delavke ali socialni delavci s katerimi otrok sodeluje na centru za socialno delo, šolske svetovalne delavke ali delavci, učitelji in učiteljice in v primeru, da otrok obiskuje psihologa, tudi le ta.

Centri za socialno delo v sodelovanju z družino:

- Svetovalni razgovor s starši, ki se bodo razvezali, o pozitivnih ravnanjih v odnosu do otrok, ki bi pripomoglo k zmanjšanju negativnih posledic razveze zakonske zveze staršev na otroka.

- Povabilo socialnega delavca oziroma socialne delavke, ki sodeluje z družino, k skupnemu soustvarjanju sprememb. Pri tem bi družina dobila popolno pomoč in podporo centra za socialno delo, resnični fokus socialnega delavca ali socialne delavke pa bi bil na pomoči družini za življenje po razvezi.

Sodišče:

- Vključevanje otroka v postopek razveze zakonske zveze in pridobitev mnenja otroka s pomočjo socialnih delavk in socialnih delavcev zaposlenih na centru za socialno delo.
- Upoštevanje pravic otroka, zapisanih v zakonih in Konvenciji o otrokovih pravicah OZN, spoštovanje in upoštevanje želja otroka, izraženih na centru za socialno delo, v razveznem postopku na sodišču ali preko otrokove zaupne osebe, katero si izbere sam. Delovanje sodišča v otrokovo največjo korist.

Prispevek šole:

- Ozaveščanje otrok o razvezi v šolah. To bi lahko bilo izvedeno tako, da bi šole imele na razpolago brošure ali plakate na temo razveze staršev, ki bi otroke obveščale, na katere osebe se lahko obrnejo, če se v času razveze staršev (ali drugače) znajdejo v stiski in potrebujejo zaupno osebo za pomoč in pogovor. Otroci se tako ne bi čutili edini in sami pri spremembah, ki se dogajajo v njihovem življenju.

Fakulteta za socialno delo:

- Uvajanje novih predmetov o delu z otroki razvezanih staršev na Fakulteti za socialno delo, ki bi bili bolj poglobljeni in bi bili predavani vsem študentom in študentkam fakultete, ne le na določenih modulih.

Predlog za raziskovanje:

- Raziskavo bi bilo dobro razširiti na večji vzorec, s čimer bi lahko pridobili bolj poglobljene podatke o tem, koliko in na kakšen način so otroci vključeni v proces razveze zakonske zveze staršev in kaj bi še potrebovali, da bi lažje prešli v spremenjeno življenje.

7. UPORABLJENA LITERATURA

- Ahrons, C. (2006). Family Ties After Divorce: Long-Term Implications for Children. *Family Process*, 46(1). Pridobljeno 17.3.2018 s <https://www.psychologytoday.com/files/attachments/46779/family-process-long-term-implications.pdf>
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: continuing trends and new development. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650-666.
- Andersen, T. (1994). Reflection on Reflecting with Families. V S. McNamee in K. J. Gergen (ur.). *Therapy as Social Construction* (str. 54-67). London: Sage.
- Andrejč, A. (2014). Negativni učinki razveze staršev na otroke in mladostnike. *Socialno delo*, 53(1), 25 – 41.
- Bingham, J. (2006). *Zakaj se družine razidejo?* Ljubljana: Grlica.
- Bizjak, I. (1999). Vzajemno starševstvo po razvezi zakonske zveze ali razpadu izvenzakonske skupnosti: ugodnejše možnosti za socialno delo z družino. *Socialno delo*, 38(1), 29-40.
- Borucky, V., Černetič, M., Križan Lipnik, A., Perpar, I., Starič Žikič, N., Štadler, A. & Valenčak, K. (2009). *Otrok in ločitev staršev: Da bi odrasli lažje razumeli otroke*. Ljubljana, Otroci d.o.o.
- Bouwkamp, R. & Vries, S. de (2002). *Psihosocialna družinska terapija*. Logatec, Firis.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1990). Paradigmatske osnove socialno-terapevtskega dela z družino. *Socialno delo*, 29 (1/3), 163-168.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1992). *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1996). Socialno delo z družino: prispevek k doktrini. *Socialno delo*, 35 (5), 395-401.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N. & Možina, M. (2011). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebne stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Dodič, D. (2016). *Ločitev*. Ljubljana: Corason.

Družinski zakonik (DR) (2017). Ur. l. RS 15/2017.

Emery, R. E. & Kelly, J. B. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*, 52 (4), 352-362.

Hoffman, L. (1994). A Reflexive Stance for Family Therapy. V S. McNamee in K. J. Gergen (ur.), *Therapy as Social Construction* (str. 7-24). London: Sage.

Inštitut za psihoterapijo, raziskovanje in izobraževanje (b.d.). Pridobljeno 6.6.2018 s <https://psihologijazascititiotroka.si/psihoterapija-za-custvene-tezave-otrok/>

Jenkole, M. (2008), Otrokove pravice s poudarkom na koristi otroka in njegovi pravici, da je slišan, ter vloga zagovornika pravic otroka ob tem. V M. Jenkole, N. Kuzmič, S. Šemen & J. Turk (ur.), *Zagovornik – glas otroka: zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov: pilotski projekt 2007-2009* (str. 21-30). Ljubljana: Varuh človekovih pravic.

Kaj je TOM (b.d.). Pridobljeno 6.6.2018 s <http://www.e-tom.si/tom/kaj-je-tom>

Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo. (2016). Pridobljeno 20.3.2018 s <https://www.scsd.si/novost-v-katalogu-javnih-pooblastil/items/nov-katalog-jp-121.html>

Kmetović Prkačin, K. & Mijić Vulinović, I. (2017). *Vodnik skozi razvezo zakonske zveze: psihološko pravni priročnik*. Ljubljana: Založba Forma 7.

Kodele, T. & Mešl, N. (ur.) (2013). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: Priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Konvencija o otrokovih pravicah (OZN) (1989). Pridobljeno 17.3.2018 s <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>

Kushner, M. A. (2009). A review of the empirical literature about child development and adjustment postseparation. *Journal of Divorce and Remarriage*, 50, 496-516.

Lamprecht, M. (1995). Faze v razveznem procesu, značilnosti posameznih faz in vključevanje družinskega terapevta. V Velikonja, V., Grgurevič, J. & Žemva, B. (ur.), *Izkustvena družinska terapija: teorija in praksa v Sloveniji* (str. 139-146). Ljubljana: Quatro.

Loreman, T. (2009). *Respecting Childhood*. London: Continuum.

- Lüssi, P. (1991). *Systemische sozialarbeit*. Bern: Haupt.
- McGhee, C. (2015). *Vzgajati ločeno: Kako lahko ločeni in razvezani starši vzgojijo srčne in brezskrbne otroke*. Grosuplje: Svetovalno izobraževalni center MIT, d.o.o.
- Melavc, K. (2017). *Strokovna podpora otrokom ob razvezi ali ločitvi staršev* (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.
- Mešl, N. (2008). *Razvijanje in uporaba znanja v socialnem delu z družino: procesi soustvarjanja teoretskega znanja v praksi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Miller, K. (2000). *Otrok v stiski*. Ljubljana: Educy.
- Novak, B. & Zupančič, K. (2008). *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Pam, A. & Pearson, J. (1998). *Splitting Up*. New York: The Guilford Press.
- Podgoršek, B. (2009). Notarski zapis v družinskih zadevah. *Pravni letopis*, 1, 165-175.
- Portnoy, S. M. (2008). Psychology of Divorce: a Lawyer's Primer. Part 2: the Effects of Divorce on Children. *American Journal of Family Law*, 21 (4), 126-134.
- Rape Žibera, T. & Rihter, L. (ur.) (b.d.). *Načrtovanje raziskave: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Neobjavljeno.
- Renner, T. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Robinson, M. (1991). *Family transformation through divorce and remarriage: A systematic approach*. London and New York: Routledge.
- Saleebey, D. (ur.) (1997). *The Strength Perspective in Social Work Practice*. New York: Longman.
- Schöberl, E. (2006). *Moja starša se ločujeta: Priročnik za mladostnike*. Radovljica, Didakta d.o.o.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (2015). Pridobljeno 13.3.2018 s <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- Statistični urad Republike Slovenije. (b.d.). *Poroke in razveze*. Pridobljeno 13.3.2018 s <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/17/78>

Stražar, N. (2007). Bolečina in izziv ločitvenega procesa. *Socialna pedagogika*, 11 (2), 213-236.

Varuh človekovih pravic. (b.d.). *Otroci in mladi*. Pridobljeno 18.3.2018 s <http://www.varuh-rs.si/otroci-mladi/o-otrokovih-pravicah/>

Wells, R. (1993). *Helping Children Cope with Divorce*. London: Sheldon Press.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (uradno prečiščeno besedilo) (ZZZDR – UPB2) (2004). Ur. l. RS 69/2004.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR – B) (2001). Ur. l. RS 64/2001.

8. PRILOGE

8.1. PRILOGA 1: VPRAŠALNIK

1. Prosim, če mi opišeš potek procesa razveze? Kako ti je bila novica sporočena, kaj se je dogajalo med samim procesom in kako je bilo po njem?
2. Na kakšen način si bil/a vključen/a v proces razveze zakonske zveze?
3. V katerih osebah si našel/našla največ opore v obdobju razveze in kako se je ta opora kazala?
4. S katerimi strokovnimi delavci si sodeloval/a v postopku razveze in kako je to sodelovanje potekalo?
5. Kakšne kratkoročne in dolgoročne posledice razveze staršev opaziš pri sebi?
6. Kaj bi še potreboval/a zase, da bi lažje prešel/prešla v spremenjeno življenje?

8.2. PRILOGA 2: ODPRTO KODIRANJE

TABELA A

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
A1	Ne spomnim se veliko	Malo spominov	Spomini iz časa razveze	Občutki otroka	Dogajanje pred razvezo
A2	...z bratom hodila vsake dva tedna k očetu	Obiskovanje očeta na 14 dni	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
A3	...imela sta starša deljeno skrbništvo	Deljeno skrbništvo nad otroki	Skrbnišтво nad otroki	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
A4	...brat mel bolj posledice	Več posledic pri bratu	Posledice pri bratu	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
A5	...pač imel je tike. Začel je bolj mežikat z očmi	Mežikanje z očmi	Mežikanje in grizenje nohtov	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
A6	...nohte si je začel grist	Brat prične gristi nohte	Mežikanje in grizenje nohtov	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
A7	...veliko je jokal nekaj časa	Pogostejše jokanje	Jokanje	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
A8	...nisem tega toliko občutila, ker sem bila mlajša	Mlajši manj občutijo razvezo	Vpliv starosti na posledice razveze	Starost ob razvezi	Vpliv razveze na otroka
A9	Nisem, nič	Ne-vključenost v proces razveze	Vključenost v proces razveze staršev	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
A10	Po moje sem bila premala	Premalo stara za vključenost v proces	Vključenost v proces razveze staršev	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
A11	...mami ni sovražila mojega očeta	Mati ne sovraži očeta	Odnos med staršema po razvezi	Starša po razvezi	Življenje po razvezi
A12	Imela sta v redu odnos	Dober odnos med staršema	Odnos med staršema po razvezi	Starša po razvezi	Življenje po razvezi
A13	...jo je zelo prizadel	Oče čustveno prizadene mamo	Čustvena prizadetost	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
A14	...tudi varanje tukaj zraven	Varanje med zakonsko zvezo	Varanje	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
A15	...mojemu bratu in meni ni nikoli nič slabega rekla čez njega	Pozitivne besede o bivšem partnerju otrokom	Pozitivne besede	Pozitivna ravnanja staršev	Ravnanje staršev
A16	...ko je prišel mimo, ga je povabila tudi na kavo	Povabilo na kavo po razvezi	Odnos med staršema po razvezi	Starša po razvezi	Življenje po razvezi
A17	...nama z	Pozitivne	Pozitivne	Pozitivna	Ravnanje

	bratom ni nikoli slabo govorila o njem	besede o bivšem partnerju otrokom	besede	ravnanja staršev	staršev
A18	...zadnja leta se je zelo poslabšalo	Poslabšanje odnosov dolgoročno po razvezi	Odnos med staršema po razvezi	Starša po razvezi	Življenje po razvezi
A19	...z očetom nisem nikoli mela nekega odnosa	Pomanjkanje odnosa med očetom in otroki	Slabi odnosi	Odnosi v družini	Življenje po razvezi
A20	On je imel tako ali tako novo družino in druge, sicer partnerkine otroke	Nova družina po razvezi	Dopolnjena družina	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi
A21	...nisem tam nikoli počutila sprejeto	Občutek nesprejetosti v novi družini očeta	Odnosi v novi družini	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi
A22	...včasih sem imela občutek kot da naju je moral imeti pri sebi	Občutek prisiljenih stikov z očetom	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
A23	...oče v bistvu sploh ni prišel pogledati prve pol leta po ločitvi	Brez stikov z očetom pol leta po razvezi	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
A24	...ni plačeval preživnine	Neplačevanje preživnine	Preživnina	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
A25	...ga je ona mogla tožiti	Tožba na preživnino	Preživnina	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
A26	...odnos z mamo je zelo dober	Dober odnos med mamo in otroki	Dober odnos	Odnos z mamo	Odnos s starši
A27	...je bila ona nama z bratom mama in oče hkrati	Mari in oče hkrati	Dvojna vloga	Odnos z mamo	Odnos s starši
A28	...sva njo imela za edino avtoriteto	Mati edina avtoriteta po razvezi	Avtoriteta	Odnos z mamo	Odnos s starši
A29	...potem je moj brat prevzel to vlogo, ko je bil v najstniških letih	Brat prevzame očetovsko vlogo po razvezi	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
A30	...bil on bolj oče meni, kot pa moj dejanski oče	Brat prevzame vlogo očeta po razvezi	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
A31	...sedaj, mi	Brat je finančna	Brat	Sorojenci	Pomembni

	vedno, ko pridem domov, da 20€	podpora			drugi
A32	...oče, s katerim se vidim dvakrat na mesec, mi ne da nič	Ni finančne podpore s strani očeta	Finančna podpora	Finančne težave	Življenje po razvezi
A33	...brat tudi skrbi zame, zelo je protektiven	Zaščitniški odnos brata do sestre	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
A34	...gledam na njega, kot na neko očetovsko figuro	Brat je očetovska figura sestr	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
A35	Prej smo živeli v hiši	Hiša	Stanovanjske razmere	Selitev	Dogajanje pred razvezo
A36	...ko je moj oče šel je pa moja mami ostala brez službe in sama z nama dvema	Po razvezi mama ostane brez službe	Brezposelnost	Finančne težave	Življenje po razvezi
A37	...še tri leta živeti pri njegovih starših	Bivanje pri starših bivšega partnerja po razvezi	Stanovanjske razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
A38	Potem smo pa 15let živeli v bloku	Selitev v blok	Stanovanjske razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
A39	...bolj težko	Težko življenje po razvezi	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
A40	...bi imeli boljše življenje, če se ne bi ločila	Boljše življenje pred razvezo	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
A41	Kar se pa tiče ljubezni, podpore, nežnosti. Tukaj nisem občutila nikoli pomanjkanja	Dovolj ljubezni in podpore s strani mame	Ljubezen in podpora	Odnos z mamo	Odnos s starši
A42	...mami dala obema dovolj	Mati da dovolj ljubezni otrokoma	Ljubezen in podpora	Odnos z mamo	Odnos s starši
A43	...ločitev bila tudi eden izmed dejavnikov, da sem zbolela za depresijo	Razveza eden izmed dejavnikov, ki so povzročili depresijo	Depresija	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
A44	...se mi ne zdi, da je bil ključni dejavnik, je pa pripomoglo k temu	Razveza ni ključni dejavnik za depresijo	Depresija	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka

A45	...mami izvedela za depresijo, je klicala očeta	Mati sporoči očetu o depresiji hčere	Soočanje s težavami	Odnosi v družini	Življenje po razvezi
A46	...sama mu nisem želela povedati	Ne želi povedati očetu o bolezni	Sprememba v odnosu	Odnos z očetom	Odnos s starši
A47	Oče je bil po tem, ko je izvedel, najprej zelo šokiran	Oče presenečen ob novici o depresiji	Skrb za otroka	Odnos z očetom	Odnos s starši
A48	...je rekel, da je vedel, da se nekaj dogaja z mano	Oče ima občutek, da nekaj ni prav z otrokom	Skrb za otroka	Odnos z očetom	Odnos s starši
A49	...oče se ni znal soočiti s tem	Oče se ne zna soočiti z otrokovo depresijo	Depresija	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
A50	...všeč, da sta skupaj sodelovala	Dobro sodelovanje med staršema ob novici o depresiji otroka	Soočanje s težavami	Odnosi v družini	Življenje po razvezi
A51	...hodila na te skupine za svojce	Starša obiskujeta skupine za svojce	Soočanje s težavami	Odnosi v družini	Življenje po razvezi
A52	...šokirana, da sta znala skupaj sodelovat	Hči presenečena, da starša dobro sodelujeta	Odnos med staršema po razvezi	Starša po razvezi	Življenje po razvezi
A53	Poleg brata	Brat v oporo sestr	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
A54	v oporo mi še babi	Babi v oporo vnukom	Babi	Stari starši	Pomembni drugi
A55	Prijatelji ne	Ni opore v prijateljih	Opора v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
A56	...bolj ob družini ostalo vse	Opора ostala v družini	Pomoč družine	Razširjena družina	Pomembni drugi
A57	...vzgojiteljicam niso povedali	Vzgojiteljice niso obveščene o razvezi	Obveščenost	Vzgojiteljice	Pomembni drugi
A58	...mami takrat delala v istem vrtcu	Mati dela v vrtcu, ki ga obiskuje hči	Zaposlitev mame	Zaposlitev	Življenje po razvezi
A59	...vsi vedeli kaj se dogaja	Sodelavci vedo za razvezo	Vedenje o situaciji družine	Vzgojiteljice	Pomembni drugi
A60	Zase zelo težko rečem, ker sem bila še res majhna in se zelo malo stvari spomnim	Zaradi starosti ne ve kakšno dodatno podporo bi potrebovala	Vpliv starosti na mnenje o dodatni podpori	Dodatna podpora	Predlogi za izboljšanje postopka

TABELA B

ST. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
B1	Mami se je odločila, da je dovolj	Odločitev mame	Odločitev za razvezo	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
B2	...pričela iskati garsonjero, da gre stran	Iskanje novega stanovanja	Odselitev od bivšega partnerja	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B3	...ko ga ni bilo doma sva z mamo vse spakirali in šli	Odhod, ko partnerja ni doma	Odselitev od bivšega partnerja	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B4	Tisti dan je mama šla na sodišče	Obisk sodišča glede razveze	Sprožitev postopka na sodišču	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B5	...strokovna delavka rekla, če je prepričana, da se želi to iti, ker je to zakompliciran postopek	Strokovna delavka meni, da je postopek razveze zapleten	Zapletenost razveznega postopka	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B6	Vprašala jo je, če sta se sama vse prej pogovorila	Vprašanje o dogovoru o razvezi	Dogovor o razvezi	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
B7	...naj prideta skupaj na pogovor	Skupni pogovor zakoncev o razvezi	Dogovor o razvezi	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
B8	Mama je vložila zahtevek za ločitev	Vložitev zahtevka za razvezo	Sprožitev postopka na sodišču	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B9	...oče bi mogel to podpisati in zelo dolgo ni	Oče ne podpiše zahteve za razvezo	Sprožitev postopka na sodišču	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B10	...noben ni več živel o očetom	Odselitev od očeta	Odhod družine	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B11	...on zamenjal ključavnico od stanovanja	Zamenjava ključavnice	Odhod družine	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B12	...mene in brata vržel iz stanovanja	Otroka ne smeta v svoj dom	Izselitev otrok	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B13	Brat se je takrat odselil k svoji punc	Preselitev k partnerki	Selitev polnoletnega otroka	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B14	Center za socialno delo je bil vključen, ker je mami sama šla tja na pogovor	Mama gre na pogovor na center za socialno delo	Pogovor na CSD	CSD	Razvezni postopek

B15	...niso nič rekli za kakšno denarno pomoč ali pa karkoli	Ne ponudijo denarne socialne pomoči	Denarna socialna pomoč	CSD	Razvezni postopek
B16	Mama je takrat zelo varčevala z denarjem	Mama varčuje denar	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
B17	...dolgo je trajalo, da je bila obravnava	Sodna obravnava je pozno	Dolg postopek	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B18	...enkrat vmes šli prosit, če lahko pospešijo zadevo zaradi nasilja v družini	Prošnja za pospešitev postopka	Dolg postopek	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B19	...oče je mene začel čustveno izsiljevati z SMS sporočili in klici	Čustveno izsiljevanje očeta	Čustveno izsiljevanje	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
B20	...sem bila zelo vezana na njega, ker je on men dajal denar	Finančna vezanost na očeta	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
B21	...da sva midva preživnino uredila je trajalo pol meseca	Pozno urejanje preživnine	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
B22	Preden sva dejansko šla k notarju in podpisala	Urejanje preživnine pri notarju	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
B23	...dva meseca po tem, ko sva se z mamo odselili	Pozno urejanje preživnine	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
B24	...on ni imel nobene podpore	Oče nima podpore	Oče	Čustveno stanje staršev	Življenje po razvezi
B25	...papiirje je dobil, ko je prišel na dom	Oče dobi dokumentacijo o razvezi	Dokumentacija o razvezi	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B26	...oče je takrat vedno bolj pil	Odvisnost očeta od alkohola	Odvisnost od alkohola	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
B27	...nisem mogla priti v stanovanje, dva dni po tem, ko sva se z mamo odselili	Otrok ne more v svoj dom	Izselitev otrok	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B28	...je zamenjal ključavnico	Zamenjava ključavnice	Odhod družine	Selitev	Dogajanje pred razvezo
B29	...sem zaradi tega klicala na TOM telefon	Klic na TOM telefon	TOM telefon	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč

B30	...strokovna delavka rekla, da to ni njihovi domeni	Strokovna delavka zavrne pomoč	Zavrnitev pomoči	Delo strokovne delavke	Strokovna pomoč
B31	...svetovala da pokličem na društvo za nenasilno komunikacijo	Nasvet za klic na DNK	Zavrnitev pomoči	Delo strokovne delavke	Strokovna pomoč
B32	...meni je bilo to takrat težko, ker sem že komaj zbrala pogum, da sem klicala na TOM telefon	Težko zbrati pogum pri iskanju strokovne pomoči	Pogum	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B33	...mi je bilo sramotno, da bi klicala še na društvo za nenasilno komunikacijo	Občutek sramu pri iskanju strokovne pomoči	Negativni občutki ob iskanju strokovne pomoči	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B34	...ne vem kdaj točno je bila obravnava	Pomanjkanje informacij o razveznem postopku	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
B35	...sta na njo šla samo mami in ati	Oba starša na obravnavi na sodišču	Obravnava	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B36	...nisem nobenega obvestila dobila od nikogar	Neobveščenost o razvezi	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
B37	Kar sem ...izvedela od mame sem imela informacij	Informiranost s strani mame	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
B38	...mami razlagala, da je prišla na sodišče in da je morala čakati v čakalnici, kjer je čakal tudi ati	Mama čaka v isti čakalnici kot oče	Občutki	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B39	...zelo stresno in je popolnoma »ven padla«	Stres mame na sodišču	Občutki	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B40	...sta bila na obravnavi pred sodnico	Obravnavo vodila sodnica	Sodnica	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
B41	...se bosta med seboj dogovorila o finančnih zadevah	Starša se sama dogovorita o premoženju	Strinjanje o zadevah v zvezi z razvezo	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
B42	...oče rekel, da	Zagotovilo o	Preživnina	Dogovori v zvezi z	Razvezni

	bo meni dajal denar	plačevanju preživnine		razvezo	postopek
B43	...sodnica poudarila, da za brata tudi mora poskrbeti, ker še ni star 26	Opozorilo sodnice o plačevanju preživnine	Preživnina	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
B44	...mami se je postavljala za sebe, na svoje noge	Postavljanje na svoje noge	Ustvarjanje novega življenja	Novo življenje	Življenje po razvezi
B45	Minilo je tri mesece, predno sta vzpostavila zopet kontakt	Vzpostavitev kontakta med staršema	Odnos med staršema po razvezi	Starša po razvezi	Življenje po razvezi
B46	...meni je bilo to grozno, da nisem vedela kateremu staršu pripadam	Spraševanje o pripadnosti staršema	Vprašanja o družinskem življenju	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B47	...kako se obnašati	Spraševanje po obnašanju	Vprašanja o družinskem življenju	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B48	Če mi bila takrat ponujena pomoč ne vem če bi jo sprejela	Spraševanje o sprejemanju pomoči	Vprašanja o pomoči zase	Potreba po pomoči	Vpliv razveze na otroka
B49	...če bi mi nekdo rekel, da ni normalno, da me oče ne spusti v stanovanje in da naj grem na CSD se pogovoriti s socialno delavko, bi se šla	Po pomoč na CSD, če bi bilo predlagano	Želja po predlogu za strokovno pomoč	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B50	...ker ni prijave na policijo ne morejo nič	Ni prijave na policijo	Nasilje v družini	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
B51	...bi mogli meti nek kratek projektek, ki ga s tabo izvede v tistem trenutku	Kratek projekt ob prihodu na CSD	Prva socialna pomoč	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
B52	...da reče, kam lahko pokličemo, pa ponudi, da skupaj pokličeta	Ponujanje pomoči pri klicanju na organizacije	Prva socialna pomoč	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
B53	...kar sem imela veze s CSD je bilo to, da sem	Oddajanje zapisa o preživnini na CSD	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi

	si uredila preživnino				
B54	...ko sem dala vlogo za štipendijo	Oddaja vloge za štipendijo	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
B55	...socialna delavka samo uredila papirje	Socialna delavka samo sprejme vlogo	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B56	...ni nihče vprašal kaj druga	Na CSD ne vprašajo o situaciji doma	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B57	Ali pa če se počutim varno	Ne vprašajo, če se počuti varno	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B58	...je oče bil alkoholik	Odvisnost očeta od alkohola	Odvisnost od alkohola	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
B59	...rabil zelo dolgo, da je uvidel sploh kaj se je zgodilo	Oče potrebuje dolgo, da se zave o situaciji	Oče	Čustveno stanje staršev	Življenje po razvezi
B60	...za finančno preskrbljenost ne obremenjujem, ker bo urejeno	Zagotovilo o finančni preskrbljenosti	Finančna preskrbljenost	Finančna situacija	Življenje po razvezi
B61	...morala očeta prositi, da mi je dal tisti denar	Očeta prosi za preživnino	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
B62	...sem ga morala sama iti iskat, mi ga ni nakazal	Preživnina v gotovini	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
B63	...zato, da me je videl, zaradi česar je meni bilo še bolj hudo	Težko, ko vidi očeta	Sprememba v odnosu	Odnos z očetom	Odnos s starši
B64	...čustveno ni imela več moči, da bi pazila na naju	Mama nima več moči	Mama	Čustveno stanje staršev	Življenje po razvezi
B65	...ženska, ki je delala tam v pisarni prepričevala mamo, da ostane v tem zakonu	Strokovna delavka prepričuje mamo, da ostane v zakonu	Prepričevanje proti razvezi	Delo strokovne delavke	Razvezni postopek
B66	...sem se takrat zavedala, da ne funkcionira ta zakon in sem si želela, da bi šli stran	Želja, da se starša razvežeta	Želja po razvezi staršev	Občutki otroka	Dogajanje pred razvezo
B67	Mami je sicer po tem, ko se je že	Vrnitev k bivšemu partnerju zaradi	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi

	ločila, morala nazaj k očetu, ker ni finančno zmogla	finančne nezmožnosti			
B68	...meni vzeli štipendijo	Odvzem štipendije	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
B69	...je povedala, da živi v istem stanovanju, ker drugače finančno ne zmore	Življenje v skupnem gospodinjstvu po razvezi	Ponovna selitev k bivšemu partnerju	Skupno življenje po razvezi	Življenje po razvezi
B70	Socialna delavka je takrat predlagala, da gremo živeti k babici	Socialna delavka predlaga skupno bivanje s starimi starši	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B71	...predlagala socialno stanovanje, ampak se na njega čaka dve leti	Dolga čakalna vrsta za socialno stanovanje	Socialno stanovanje	CSD	Razvezni postopek
B72	Socialna delavka torej ni mogla potrditi teh nevzdržnih razmer	Ni dokazila o nevzdržnih razmerah	Nevzdržne razmere	CSD	Razvezni postopek
B73	...ni mogla mimo zakona	Ravnanje po zakonu	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B74	...jaz šla gledat, da bi ona lahko po lastni odločitvi mi dodelila štipendijo, ampak ni želela sprejeti odgovornosti	Socialna delavka ne želi sprejeti odgovornosti za samoodločanje	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B75	...mami bi morala pridobiti tri priče, ki bi potrdile, da ni v zakonski zvezi z mojim očetom	Pridobitev treh prič v zvezi z razmerami	Nevzdržne razmere	CSD	Razvezni postopek
B76	...tri ljudi, ki niso v sorodu	Priče, ki niso v sorodu	Nevzdržne razmere	CSD	Razvezni postopek
B77	Z mami sva se potem obe zjokali pred socialno delavko	Težki občutki	Pogovor na CSD	CSD	Razvezni postopek
B78	...nisva verjeli, da je to res	Ne verjameta, da je možno tako	Razočaranje nad vodenjem	CSD	Razvezni postopek

	možno	ravnati z ljudmi	postopka		
B79	Saj je bila prijazna	Socialna delavka je prijazna	Delo socialne delavke	CSD	Razvezni postopek
B80	...manjka nek celovit sistem obravnave, ki bi ti resnično pomagal, ko prideš tja in si na koncu z življenjskimi močmi	Pomanjkanje celovitega sistema obravnave	Celovit sistem obravnave	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
B81	...očetova družina angažirala, da bi pomagala	Očetova družina želi pomagati	Pomoč družine	Razširjena družina	Pomembni drugi
B82	...z mamico nisva pustili	Mama in hči ne pustita očetovi družini pomagati	Pomoč družine	Razširjena družina	Pomembni drugi
B83	Meni je bil v oporo zelo brat	Opora v bratu	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
B84	...sva bila v tem skupaj	Sorojenca skupaj v razvezi staršev	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
B85	...tudi on pobegnil k punc	Brat gre živet k punc	Odselitev brata	Odselitev od staršev	Vpliv razveze na otroka
B86	Fant mi je bil v oporo	Opora v fantu	Opora v partnerju	Partner	Pomembni drugi
B87	...sem bila res veliko pri njem	Veliko pri fantu	Odnos s partnerjem	Partner	Pomembni drugi
B88	Skoraj sem se preselila takrat k njemu	Skoraj se preseli k fantu	Odnos s partnerjem	Partner	Pomembni drugi
B89	...zelo pomagali dve prijateljici	Pomoč pri dveh prijateljicah	Opora v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
B90	Še posebej ena izmed njiu, starejša kolegica, ki je tudi sama imela to izkušnjo	Opora v prijateljici z isto izkušnjo	Opora v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
B91	...tudi ona sama takrat ni vedela kam in kako spada	Prijateljica ne ve kam spada po razvezi staršev	Vprašanja o pripadnosti	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B92	...je bila moj glavni oporni steber takrat	Prijateljica glavni oporni steber	Opora v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
B93	...čez noč izgubila očeta dobesedno	Izguba očeta čez noč	Občutek izgube starša	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
B94	...se je meni praktično odpovedal	Oče se odpove hčeri	Odpoved otroku	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
B95	Veliko je bilo	Čustvena stiska	Čustvena stiska	Čustvene posledice	Vpliv razveze

	čustvene stiske	ob razvezi staršev			na otroka
B96	Nisem vedela kam sedaj spadam	Spraševanje po tem kam spada	Vprašanja o pripadnosti	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B97	...sem takrat izgubila dom dejansko	Ob odhodu izgubi dom	Razdrtje družine	Izguba doma	Vpliv razveze na otroka
B98	Nisem vedela kam spadam	Spraševanje po tem kam spada	Vprašanja o pripadnosti	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B99	...kako spadam	Spraševanje po tem kako spada	Vprašanja o pripadnosti	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B100	...kaj se dogaja okoli mene	Spraševanje po tem kaj se dogaja	Vprašanja o dogajanju	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B101	Zelo me je bremenilo	Razveza jo bremeni	Čustvena stiska	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B102	...družina naj bi predstavljala neko varno zavetje	Družina je varno zavetje	Razdrtje družine	Izguba doma	Vpliv razveze na otroka
B103	...potem se to kar naenkrat odpre in si sredi oceana in nimaš kam iti in nikjer ni obale	Izguba družine pomeni izgubljenost v svetu	Čustvena stiska	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B104	...potisnilo v to, da sem se zaprla vase	Zapre se vase	Zadrževanje čustev	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B105	...nisem mogla z vsemi govoriti o tem	Ne govori z vsemi o situaciji	Zadrževanje čustev	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B106	...me je zelo ločilo od prijateljev	Ločitev od prijateljev	Odnos s prijatelji	Prijatelji	Pomembni drugi
B107	...sem imela občutek, da se moram umakniti	Umaknitev od prijateljev	Odnos s prijatelji	Prijatelji	Pomembni drugi
B108	...se mi je zelo pokazalo koliko sem dejansko bila čustvena opora pri vseh težavah	Čustvena opora vsem družinskim članom	Odrasla vloga otroka	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
B109	...sedaj so me kar trgali	Občutek, da jo trgajo	Odrasla vloga otroka	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
B110	Vsak bi imel neko pomoč od mene, meni pa noben ni pomagal	Sama ne najde pomoči zase	Pomanjkanje pomoči	Potreba po pomoči	Vpliv razveze na otroka
B111	...mami je bila tam za mene	Mama ob otroku	Opора v mami	Odnos z mamo	Odnos s starši
B112	...brat tudi kar precej	Opора v bratu	Brat	Sorojenci	Pomembni drugi
B113	Ljudje so bili	Včasih se je znala	Soočanje s	Potreba po pomoči	Vpliv razveze

	navajeni, da se znam sama soočiti s težavami	sama soočiti s težavami	težavami		na otroka
B114	...popolnoma izgubila stik z očetom	Izguba stika z očetom	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
B115	...ogromno nekega sovraštva do njega	Razvitje sovraštva do očeta	Odrine očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši
B116	Nisem ga mogla videti in slišati	Očeta ne more videti in slišati	Ne želi slišati očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši
B117	...zelo me je bilo strah, da bi ga srečala v domačem mestu	Strah pred srečanjem z očetom	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
B118	...nisem vedela kako se naj obnašam in kaj naj naredim	Spraševanje po tem kako se obnašati ob očetu	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
B119	...sem se popolnoma izolirala od družinskega čustvenega dogajanja	Izolacija od dogajanja v družini	Čustvena izolacija	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B120	Tudi mama je šla čez depresijo	Mama se sreča z depresijo	Mama	Čustveno stanje staršev	Življenje po razvezi
B121	...jaz nisem mogla biti tam, nisem prenesla, da jo gledam tako	Ne more biti opora mami	Odrasla vloga otroka	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
B122	...sedaj, ko sta nazaj skupaj nočem vedeti kaj se dogaja med njima	Sedaj ne želi vedeti kaj se v družini dogaja	Čustvena izolacija	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B123	...za prepire nočem vedeti	Ne želi vedeti za prepire	Čustvena izolacija	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B124	...me je strah tega, kaj lahko to potegne za sabo	Strah pred prihodnostjo družine	Skrb za prihodnost	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
B125	...sta se naučila, da se s temi problemi soočata sama	Starša se naučita soočanja z lastnimi težavami	Starša se soočata s lastnimi težavami	Soočanje s težavami	Življenje po razvezi
B126	Vem kako je zgubiti to	Zavedanje kako je izgubiti družino	Skrb za prihodnost	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
B127	...moja družina	Boj za obstanek	Skrb za	Negativni občutki	Vpliv razveze

	se bolj bori sedaj za obstanek	družine	prihodnost		na otroka
B128	...še vedno občutim finančne posledice	Finančne posledice v družini	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B129	...na splošno je finančno ravnovesje popolnoma porušilo	Porušeno finančno ravnovesje	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B130	...oče je tudi zabil ves denar	Oče denar zapravi za alkohol	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B131	...mama je vse dala za tisto najemnino in te stvari	Mama denar porabi za najemnino	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B132	...to je naredilo neko finančno luknjo iz katere se oba še vedno pobirata	Razveza napravi finančno luknjo	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B133	...za mene je pač zmanjkalo denarja	Za otroke zmanjka denarja ob razvezi	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B134	...od kar se je začelo vse z ločitvijo imam težave s hujšanjem in rejenjem	Nihanje telesne teže ob razvezi staršev	Nihanje teže	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B135	...ko sem pod stresom zelo hujšam	V stresnem obdobju hujšanje	Hujšanje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B136	...ko pridem domov ni več isto in nikoli ne bo isto	Dom ni več isti kot je bil	Ne-domačnost	Izguba doma	Vpliv razveze na otroka
B137	Moja soba ni moja soba od takrat in nikoli več ne bo	Soba ni več ista kot je bila	Ne-domačnost	Izguba doma	Vpliv razveze na otroka
B138	...vedno imam toliko stvari v njej, da lahko v kateri koli minuti, če bi se odločila, vse spakirala in šla	Pripravljene stvari za odhod, če bi bilo treba	Ne-domačnost	Izguba doma	Vpliv razveze na otroka
B139	...se ne morem več udomačiti v tem stanovanju nikoli	Nezmožnost občutka domačnosti	Ne-domačnost	Izguba doma	Vpliv razveze na otroka

B140	Mam zelo ločen odnos z očetom in mamo	Ločen odnos s staršema	Razdrtje odnosa	Ločen odnos	Odnos s starši
B141	...prej je pa bila bolj celota, ki je sedaj ni več	Izguba občutka celosti družine	Razdrtje odnosa	Ločen odnos	Odnos s starši
B142	...se posledice poznajo tudi pri partnerjih	Opažanje posledic v partnerskih odnosih	Partnerski odnosi	Posledice pri partnerjih	Vpliv razveze na otroka
B143	...ko pride do prepira bi rekla, da prej verjamem, da ta oseba ni za mene	Ob prepiru občutek, da oseba ni zanjo	Negativni občutki ob prepiru	Posledice pri partnerjih	Vpliv razveze na otroka
B144	Prej obupam, se ne trudim več toliko	Manj truda pri partnerjih	Vlaganje truda v zvezo	Posledice pri partnerjih	Vpliv razveze na otroka
B145	...imam v glavi, da če se bom preveč trudila, bo na koncu tako kot pri mami in očetu in bo vse samo slabše	Trud lahko prinese s sabo razhod	Vlaganje truda v zvezo	Posledice pri partnerjih	Vpliv razveze na otroka
B146	...moraš pustiti stvarjem svojo pot	Pustiti stvarjem svojo pot	Vlaganje truda v zvezo	Posledice pri partnerjih	Vpliv razveze na otroka
B147	...imam tudi travmo, da če me oče začne preveč nadzorovat, kaj delam, izgubim živce	Jeza ob očetovem nadzoru	Očetrovski nadzor	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
B148	...se počutim zelo ujet	Občutek ujetosti med očetovim nadzorom	Očetrovski nadzor	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
B149	...ga pač nekaj časa ni bilo v mojem življenju in sedaj bi rad vedel stvari	Oče se nekaj časa ni zanimal zanjo	Nezanimanje z otroka	Odnos z očetom	Odnos s starši
B150	...oče se sedaj zelo trudi	Oče se sedaj bolj trudi	Dober odnos	Odnos z očetom	Odnos s starši
B151	...mi je v teh trenutkih, ko hoče preveč stvari vedeti o meni neprijetno in osebno	Neprijeten občutek, ko želi oče biti bolj oseben	Sprememba v odnosu	Odnos z očetom	Odnos s starši
B152	...ne želim, da	Želja po	Samoodločanje	Samostojnost	Vpliv razveze

	odloča o tem kaj se bo z menoj dogajalo	samoodločanju			na otroka
B153	...je on zatajil na tej ravni popolnoma na neki točki	Oče nekaj časa ne opravlja svoje vloge	Nezanimanje za otroka	Odnos z očetom	Odnos s starši
B154	Sem pa šla tudi psihiatru	Obisk psihiatra	Psihiater	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B155	...sem imela najhujše astmatične napade do sedaj in sem imela zelo vneta pljuča	Hudi astmatični napadi	Astmatični napadi	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B156	...pulmologinja napotila k psihiatru	Napotnica za k psihiatru	Psihiater	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B157	...me je pa najprej vprašal, če se mi zdi, da potrebujem tablete	Psihiater vpraša po tabletah	Psihiater	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B158	Shujšala sem za 6 kilogramov	Hujšanje ob stresu	Hujšanje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B159	...tudi manj sem jedla	Manj je	Hujšanje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B160	...sem mogla razmišljati o financah	Varčevanje z denarjem pri nakupu hrane	Varčevanje na hrani	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B161	...nimam apetita, kadar sem pod stresom	Pod stresom ni apetita	Hujšanje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B162	...vse zelo odvisno od tega, kaj bo človek sam naredil na tisti točki	Odločitve so odvisne od vsakega posameznika	Samoodločanje	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
B163	...sem bila že dovolj stara, da sem lahko izbrala kaj bom naredila	Dovolj stara za samoodločanje	Samoodločanje	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
B164	...ni razlike ali sem bila stara 17 oziroma potem 18 let ali pa bi bila 13	Posledice enake ne glede na starost	Vpliv starosti na posledice razveze	Starost ob razvezi	Vpliv razveze na otroka
B165	...mene ni obvestilo o dogajanju	Ni obvestila o razvezi	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
B166	Vse prepustijo interni družini,	Komunikacija v družini ob razvezi	Pomanjkanje komunikacije	Otrok v postopku razveze zakonske	Razvezni postopek

	kot da ne bi razumeli, da če je interna družina razbita, komunikacija ne bo delovala	razbita		zveze	
B167	Nek klic ali pa nekaj od nekega človeka, ki se s tem ukvarja	Potreba po klicu strokovnega delavca, ki pozna primer	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B168	...bi me poklical in povedal, da se osebe, od katerih sem finančno odvisna, ločujejo in me vprašal, če sem jaz finančno varna	Potreba po tem, da strokovni delavec vpraša, če je finančno varna	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B169	...se zavedam, da je to moja skrb, ampak finance so v mojem primeru res velik faktor bile, čustveno se mi zdi, da se znam soočiti s težavami	Finance večja težava, kot čustveno počutje	Finančna stiska po razvezi	Finančne posledice	Vpliv razveze na otroka
B170	...zunanjostrokovno podporo, ki sem jo čutila je torej bilo, ko sem imela slučajno pulmologa	Strokovna podpora ob obisku pulmologa	Pulmolog	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B171	...sem se tri dni vmes dušila	Dušenje zaradi astmatičnih napadov	Astmatični napadi	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B172	...sem bila tudi na kisiku	Terapija s kisikom	Astmatični napadi	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
B173	...sem imela panične napade	Panični napadi v obdobju razveze	Panični napadi	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
B174	...me je torej napotila h kliničnemu psihologu	Napotitev h kliničnemu psihologu	Klinični psiholog	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B175	...so čakalne vrste tudi po šest mesecev, sem šla k psihiatru nekako preko vez	Dolge čakalne vrste	Klinični psiholog	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč

B176	...mi je rekla, da nimam prave napotnice	Napotnica ni prava za psihiatra	Psihiater	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B177	...da ne morem tja hodit	Ne more obiskati psihiatra	Psihiater	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B178	...sem potem še tisto izgubila	Izguba možnosti strokovne pomoči	Ni možnosti za strokovno pomoč	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
B179	...sem res imela močan panični napad	Močan panični napad	Panični napadi	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
B180	...kam jaz spadam	Spraševanje po tem kam spada	Vprašanja o pripadnosti	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B181	...na koga se lahko obrnem	Spraševanje po tem na koga se obrniti	Vprašanja o pomoči zase	Potreba po pomoči	Vpliv razveze na otroka
B182	...da bi bil nek kontakt, ena oseba v tem celotnem postopku	Potreba po kontaktu	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B183	...bi si vzela dve minuti in poklicala in vprašala kako sem	Potreba po klicu strokovnega delavca, ki pozna primer	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B184	...bi vprašala, če čutim, da bi kar koli rabila	Potreba po tem, da strokovni delavec otroka vpraša, če kaj potrebuje	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B185	...bi mi dala telefonsko številko in možnost, da jo pokličem, če bi na kateri koli točki čutila, da kar koli potrebujem	Potreba po tem, da dobi kontakt od strokovnega delavca, če bi potrebovala pomoč	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B186	Ker si ne morem predstavljati kako bi bilo, če bi bila recimo v osnovni šoli	V osnovni šoli bi bilo težje	Vpliv starosti na soočanje z razvezo	Starost ob razvezi	Vpliv razveze na otroka
B187	En kontakt, kar res ni veliko	En strokovni delavec, ki bi pustil telefonsko številko ni veliko	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B188	...en kontakt, ki bi lahko bila socialna delavka, ki spremlja celoten primer	Socialna delavka, ki spremlja primer bi večkrat poklicala otroke	Klic iz centra za socialno delo	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka

B189	...mame tudi mislim da nimajo moči same po sebi	Mame v obdobju razveze nimajo moči	Mama	Čustveno stanje staršev	Življenje po razvezi
B190	...jaz, kot otrok, sem se trudila njo ven vleči	Rešuje mamó iz stiske	Odrasla vloga otroka	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
B191	...ni ostalo časa, da bi razmišljala kje je moj dom v vsem tem	Ni časa za razmišljanje o lastni pripadnosti	Vprašanja o pripadnosti	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
B192	...brat veliko teh stvari zaprl vase	Brat potlači dogodke iz obdobja razveze	Zadrževanje čustev	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B193	...še sedaj nihče ne ve kaj se je takrat v njegovi glavi dogajalo	Nihče ne ve kako se je počutil brat v obdobju razveze	Zadrževanje čustev	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
B194	...sem se vsaj s prijatelji pogovarjala	Pogovori s prijatelji	Opора v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
B195	...ta kontakt, ki bi bil, tudi če ga ti zavrneš, samo da je, da obstaja	Potreba po kontaktni osebi za otroka	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B196	...da je to oseba, ki ve za kaj se gre	Potreba po kontaktni osebi, ki pozna primer	Strokovni kontakt za otroka	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
B197	...mogoče tudi to, da bi se že v šolah začelo poudarjati, da se ljudje razidejo in s tem ni nič narobe	Poučevanje otrok o razvezi v osnovnih šolah	Ozaveščanje otrok o razvezi	Ozaveščanje	Predlogi za izboljšanje postopka
B198	...jaz sem komaj čakala, da se to zgodi, ampak ko se je zgodilo, nisem bila pripravljena na kaos, ki je sledil	Nepripravljenost na dogodke, ki sledijo	Želja po razvezi staršev	Občutki otroka	Dogajanje pred razvezo

TABELA C

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
C1	Začelo se je, ko sem šel jaz v Avstralijo	Otrok potuje	Potovanje	Občutki otroka	Dogajanje pred razvezo
C2	...pred tem sta se kregala in to	Prepiri staršev	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C3	...en del zaradi denarja	Prepiri glede finančnih	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo

	skregala	sredstev			
C4	...fotra razjezilo, ker mama ni hotela men spakirat	Prepir, ker mama ne spakira otroku	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C5	...se je ati spravlil na mamo, ker mi ni hotla spakirat	Prepir, ker mama ne spakira otroku	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C6	...mama klicala policijo	Klic na policijo	Policija	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C7	...prijavila za nasilje v družini	Prijava za nasilje v družini	Nasilje v družini	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C8	Fotr je dobil pol prepoved približevanja	Oče ima prepoved približevanja	Prepoved približevanja	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C9	...en mesec ni smel domu	En mesec	Prepoved približevanja	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C10	...začela kregat glede hiše, a se bo prodalo, al se ne bo prodalo	Prepiri glede prodaje hiše	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
C11	...tožit zaradi tega	Tožba glede premoženja	Tožba	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
C12	Mama sploh ni povedala, da je dala vlogo za ločitev	Mama vloži zahtevo za razvezo	Sprožitev postopka na sodišču	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
C13	...s sestro sma to zvedla ful pozno	Otroka sta pozno seznanjena z razvezo	Informiranje otrok	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C14	...ko so že prišli papirji iz sodišča nama je ati šele povedal	Oče pove otrokoma o razvezi	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C15	Mama je pač šla v spodnje nadstropje v svojo sobo	Mama se odseli v spodnje nadstropje	Ločena nadstropja	Selitev	Dogajanje pred razvezo
C16	Jaz sem to zvedel zelo pozno	Otroka sta pozno seznanjena z razvezo	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C17	...mi je bilo zelo na bedu	Žalost ob razhodu staršev	Žalost	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
C18	...sem vedel, da bo vse čist drugače, ko pa je bilo	Zavedanje o prihajajočih spremembah	Spremembe v družini	Novo življenje	Življenje po razvezi
C19	...slabo sem se počutil	Slabo počutje	Žalost	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka

C20	...ni mi blo fajn an	Ni prijetno	Žalost	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
C21	...sem dobil povabilo na sestanek	Povabilo na sestanek na CSD	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C22	...nisem vedel dobro zakaj sem sploh jaz tam	Zmedenost glede pogovora na CSD	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C23	...so me samo vprašali, če bi rad sodeloval na sodišču	Vprašanje, če želi sodelovati na sodišču	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C24	...nisem vedel za kaj se gre	Zmedenost glede pogovora na CSD	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C25	...kaj bom jaz delal tam na sodišču	Zmedenost glede vključenosti v postopek na sodišču	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C26	...ne bi mel vpliva na to	Občutek, da ne more vplivati na situacijo	Ni vpliva na situacijo	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
C27	...sem rekel, da ne bom sodeloval tam na sodišču	Ne želi pričati na sodišču	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C28	...sem reku, da bi raj bil pri očetu	Želja po bivanju pri očetu	Pridobitev otrokovega mnenja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C29	...sem pač na očeta bolj navezan	Navezanost na očeta	Dober odnos	Odnos z očetom	Odnos s starši
C30	...so rekli vreu	Strinjanje z mnenjem otroka	Pridobitev otrokovega mnenja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C31	Zdej mata oba skrbništvo čez	Dodelitev deljenega skrbništva	Pridobitev otrokovega mnenja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
C32	...fotr je zmeri gledu tk, da sem mel neki	Oče skrbi, da ima otrok kar potrebuje	Skrb za otroka	Odnos z očetom	Odnos s starši
C33	Da nisem bil kot brezdomec	Skrb, da je otrok spodobno urejen	Skrb za otroka	Odnos z očetom	Odnos s starši
C34	Matka pa bol tk gleda na mene, kot da me ni	Mama ne skrbi za otroka	Skrb za otroka	Odnos z mamo	Odnos s starši
C35	...pač še skuhat kosilo ji je težko	Mama ne skuha kosila	Skrb za otroka	Odnos z mamo	Odnos s starši
C36	...čudno je, da pridem domu iz	Otrok si sam skuha kosilo	Skrb za otroka	Odnos z mamo	Odnos s starši

	šole, matka je celo jutro doma in pol si morem sam skuhat kosilo				
C37	...sem skos v družbi	Veliko v družbi prijateljev	Druženje	Prijatelji	Pomembni drugi
C38	Prvo sem bil zaradi tega, da nisem poslušal kreganja	Izogibanje prepirom tako, da je v družbi prijateljev	Izogibanje prepirom	Izogibanje domu	Vpliv razveze na otroka
C39	...je pa to postala navada	Druženje s prijatelji postane navada	Druženje	Prijatelji	Pomembni drugi
C40	Nisem se toliko sekiral za to	Se ne obremenjuje s situacijo	Neobremenjenost	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
C41	...sem pač vedel, da itak ne morem nič spremeniti	Zavedanje, da ne more spremeniti situacije	Ni vpliva na situacijo	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
C42	...zaradi tega se nisem nekoč sekiral	Se ne obremenjuje s situacijo	Neobremenjenost	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
C43	...sem se osredotočil na sebe	Osredotočenost na nase	Skrb zase	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
C44	...kaj bom jaz v življenju, ne kaj bota ona dva zdej naprej	Osredotočenost na lastno prihodnost	Skrb zase	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
C45	Mal so pretiravali sorodniki me pač spraševali o čem se gre, kaj je doma, kakor je doma	Sorodniki sprašujejo kako je doma	Vprašanja	Razširjena družina	Pomembni drugi
C46	...to mi ni bilo nekoč najbolj všeč	Neprijetni občutki ob vprašanjih sorodnikov	Vprašanja	Razširjena družina	Pomembni drugi
C47	...drugače so itak bili vsi vredni skos do mene	Dobri odnosi s sorodniki	Odnosi	Razširjena družina	Pomembni drugi
C48	Nisem pa iskal nobene opore pri njih	Ne išče opore v sorodnikih	Odnosi	Razširjena družina	Pomembni drugi
C49	...ma to vpliva na psiho pa to	Vpliv razveze na otrokovo psihično stanje	Psihično stanje	Psihične posledice	Vpliv razveze na otroka
C50	Ne moreš toliko čist, da nebi študiral na to	Razmišljanje o razvezi	Misli o razvezi	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka

C51	Nekaj drugih stvari je naredila družba, pač cigarete in to	Kajenje zaradi družbe	Kajenje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
C52	...da sem padel letnik sem bil sam kriv	Sam kriv, da ne naredi letnika	Pade letnik	Posledice v šoli	Vpliv razveze na otroka
C53	...nisem folgal in bi mogu že na začetku se na triletno vpisat	Meni, da je tehnična šola pretežka zanj	Prepis na lažjo šolo	Posledice v šoli	Vpliv razveze na otroka
C54	...lahk bi center malo več mojga mnenja dobil	Želja po tem, da bi ga center bolj vključil v proces	Več vključenosti v proces	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
C55	Kako mnenje mam js	Pridobitev mnenja o zadevi	Več vključenosti v proces	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
C56	...kaj se dogaja doma	Pridobitev mnenja o dogajanju doma	Več vključenosti v proces	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
C57	...bi mal več z mano tut sodelovali	Več sodelovanja s centrom za socialno delo	Več vključenosti v proces	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
C58	...se mi zdi, da premalo sodelujejo	Premalo sodelovanja z otroki	Več vključenosti v proces	Center za socialno delo	Predlogi za izboljšanje postopka
C59	Lahk bi mal večkrat pač poklicali in vprašali kk je doma	Želja, da bi CSD večkrat poklical in vprašal kako je	Klic iz centra za socialno delo	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
C60	...kk se js počutim zdej, ko sta ona dva ločena	Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril kako se počuti	Klic iz centra za socialno delo	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
C61	...če mi kaj manjka	Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril, če kaj potrebuje	Klic iz centra za socialno delo	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka
C62	...kako delajo z menoj doma	Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril kakšen odnos ima s staršema	Klic iz centra za socialno delo	Strokovni kontakt	Predlogi za izboljšanje postopka

TABELA D

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
D1	Mama je spala	Starša spita	Ločena	Selitev	Dogajanje

	v spalnici, foter je spal na kavču	ločeno	nadstropja		pred razvezo
D2	...so celo skrivali to pred mano	Skrivanje razveze pred otrokom	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D3	Spomnem se pol, ko se je foter preselu	Oče se odseli	Odselitev od bivšega partnerja	Selitev	Dogajanje pred razvezo
D4	...smo med vikendi hodili k njemu	Obiskovanje očeta med vikendi	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
D5	Čez teden smo bili pri mami, čez vikend smo bili pri fotru	Deljeno skrbništvo nad otroki	Skrbništvo nad otroki	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
D6	...kot otrok pogrešaš fotra	Otrok pogreša očeta	Prisotnost očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši
D7	...nisem vedel kaj se dogaja	Ne ve kaj se dogaja	Informacije o razveznem postopku	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D8	...nisem znal to doživljat drugače, kot to, da bom sam dva dni na teden zraven fotra	Razvezo doživlja kot to, da ne bo videl očeta vsak dan	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
D9	...spomnem vsega po temu, pred temu pa bol malo	Spomini po razvezi	Nespominjanje razveze	Zmedenost	Vpliv razveze na otroka
D10	On se je preselil v Ljubljano	Oče se preseli	Odselitev od bivšega partnerja	Selitev	Dogajanje pred razvezo
D11	...ob petkih nas je prišel iskat	Ob petkih oče pride po otroka	Skrbništvo nad otroki	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
D12	...v nedeljo nas je pripeljal nazaj	Ob nedeljah oče pripelje otroka k mami	Skrbništvo nad otroki	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
D13	...čez teden smo pa normalno bili pri mami	Čez teden otroci pri mami	Skrbništvo nad otroki	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
D14	Čez vikend smo bili z njim pa njegovo ženo in njenimi otroki	Za vikende pri očetovi novi družini	Dopolnjena družina	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi
D15	Igrali smo se kot otroki, fajn nam je blo	Igra z otroci očetove žene	Dopolnjena družina	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi
D16	Od fotra ženo sem pa doživljal kot teto	Očetovo ženo doživlja kot teto	Odnosi v dopolnjeni družini	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi
D17	...kot eno prijateljico	Očetovo ženo doživlja kot	Odnosi v dopolnjeni	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi

		prijateljico	družini		
D18	Nebi ji mogel reči mama	Očetove žene ne dojema kot mame	Odnosi v dopolnjeni družini	Reorganizacija družine	Življenje po razvezi
D19	...odnos ostal na istem nivoju	Isti odnos z očetom kot pred razvezo	Nespremenjen odnos	Odnos z očetom	Odnos s starši
D20	Isto se je ukvarjal z mano	Oče se isto ukvarja z otrokom	Ukvarjanje z otrokom	Odnos z očetom	Odnos s starši
D21	...bolj posvetil meni prej, pol pa manj	Oče se več posveti otroku pred razvezo	Ukvarjanje z otrokom	Odnos z očetom	Odnos s starši
D22	Zdel se mi je bolj zaposlen kasneje, kot pa prej	Oče bolj zaposlen kot pred razvezo	Ukvarjanje z otrokom	Odnos z očetom	Odnos s starši
D23	Niso me poklicali na center	Otrok ni vključen v proces na centru za socialno delo	Pogovor na CSD	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D24	Lahko sem se sam odločil pri komu bom	Otrok ima možnost odločitve pri katerem staršu bo živel	Izražanje želja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D25	Ce sem želel iti v Ljubljano sem šel, če nisem hotu, mi ni bilo treba	Otrok ima možnost odločitve ali bo šel k očetu ali ne	Izražanje želja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D26	...drugače bi si vseeno izbral, da živim v domačem mestu	Želi si ostati v domačem mestu	Izražanje želja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D27	...če bi se mama odselila in oče ostal doma bi bil pri njemu	Želi si ostati v domačem mestu	Izražanje želja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D28	Sem si izbral kraj, ne starša	Izbere kraj, ne starša	Izražanje želja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
D29	Večinoma stric	Opора v stricu	Moški sorodniki	Razširjena družina	Pomembni drugi
D30	Malo je, ne dosti malo pa je	Stric postane očetovska figura	Moški sorodniki	Razširjena družina	Pomembni drugi
D31	...foter ni bil odsoten, je bil čist skos prisoten	Oče ves čas prisoten v otrokovem življenju	Prisotnost očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši

D32	Pa stari oče	Opora v starem očetu	Stari oče	Stari starši	Pomembni drugi
D33	...na normalnem nivoju odnos, brez težav in posebnosti	Normalen odnos s stricem in starim očetom	Moški sorodniki	Razširjena družina	Pomembni drugi
D34	Nisem mel nobene vloge, niti nobene možnosti, da bi se kaj spremenilo	Zavedanje, da ne more spremeniti situacije	Ni vpliva na situacijo	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
D35	Kar je ona rekla to je bilo	Mama postavlja pravila	Avtoriteta	Odnos z mamo	Odnos s starši
D36	...kasneje sem pa bil navajen bit sam, brez fotra	Se navadi biti brez očeta	Navajenost na spremembo	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D37	Več sem imel svobode	Več svobode	Svoboda	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D38	Samostojnosti in svobode	Več svobode in samostojnosti	Svoboda	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D39	...kasneje sem več odgovornosti čutil	Občutek odgovornosti	Odgovornost	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D40	...sem čisto malo prevzel očetovsko figuro nad sestro, čeprav to ona bolj čuti, jaz ne	Prevzetje očetovske figure nad sestro	Očetovska vloga otroka	Prevzetje odrasle vloge	Vpliv razveze na otroka
D41	Mel sem psihologa, sam to je bilo zaradi tega ker sem neumnosti delal	Obiskovanje psihologa, ker počne neumnosti	Psiholog	Dodelitev strokovne pomoči	Strokovna pomoč
D42	Mogoče sem jih ravno zaradi tega začel delati	Delanje neumnosti zaradi razveze	Delanje težav	Uporno vedenje	Vpliv razveze na otroka
D43	...sem se počutil bolj glavnega, ko se bil večji	Občutek odgovornosti	Odgovornost	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D44	...sem delal probleme, ko sem bil v šoli	Delanje težav v šoli	Delanje težav	Uporno vedenje	Vpliv razveze na otroka
D45	...razvada, mežikanja in grizenja nohtov	Razvitje razvad	Mežikanje in grizenje nohtov	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka

D46	Vem, da bi bilo sigurno lažje, če bi bile dve plače, namesto ene, nisem pa občutil	Življenje bi bilo lažje z dvema plačama	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
D47	Ni bilo lahko mami	Mami finančno ni lahko	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
D48	Vsak je hotel nekaj met, ampak ni mogel, ker je bila ena plača	Otroci ne morejo dobiti, kar si želijo	Finančne razmere	Finančne težave	Življenje po razvezi
D49	Mogoče bi rabil, ne vem	Ne ve ali bi potreboval strokovno pomoč	Razmišljanje o strokovni pomoči	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
D50	Sploh nisem čutil tega	Nikoli ni čutil, da bi potreboval strokovno pomoč	Razmišljanje o strokovni pomoči	Iskanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč
D51	Sem se dost hitro navadil	Hitro se navadi na spremembo	Navajenost na spremembo	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D52	...ko sem se navadil mi je celo ustrezalo to, da ni fotra zraven	Mu ustreza, da oče ni prisoten ves čas	Navajenost na spremembo	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D53	...sem vedel, da ne bi mogel delat to, kar sem delal, če bi bil on zraven	Če bi bil prisoten oče, ne bi mogel delati težav	Prisotnost očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši
D54	...sem komaj čakal v petek, da bo ura šest al pa sedem, da gremo	Komaj čaka, da bo pri očetu	Dober odnos	Odnos z očetom	Odnos s starši
D55	Ko je bila pa sobota zvečer, sem pa komaj čakal, da se vrnem nazaj drug dan, v nedeljo	Komaj čaka, da bo pri mami	Dober odnos	Odnos z mamo	Odnos s starši
D56	Sem bil rad pri obema	Rad pri obeh starših	Dober odnos s staršema	Ločen odnos	Odnos s starši
D57	...so učitelji vedeli	Učitelji vedo za razvezo	Vedenje o situaciji družine	Učitelji	Pomembni drugi
D58	...ko sem delal probleme, so bile malo bolj prizanesljive	Vedenje o razvezi vpliva na prizanesljivost	Prizanesljivost	Učitelji	Pomembni drugi

		učiteljic			
D59	Hitro sem se navadil na to, mi je odgovarjalo to	Hitro se navadi na spremembo	Navajenost na spremembo	Samostojnost	Vpliv razveze na otrok
D60	...sem se naučil prilagoditi na to	Nauči se prilagoditi situaciji	Navajenost na spremembo	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka
D61	Mogoče se lažje navajam na spremembe sedaj	Sedaj se lažje navaja na spremembe	Navajenost na spremembo	Samostojnost	Vpliv razveze na otroka

TABELA E

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
E1	...sta se moja dva velik kregala	Veliko prepиров	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E2	...dvakrat že oči šel in pol je prišel nazaj	Oče dvakrat odide od doma	Odhod očeta	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E3	...sta se neki matrala	Trud za zvezo	Vztrajanje v zvezi	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E4	...se je videlo, da ne bo šlo več tako	Družina vidi, da zveza ne bo ohranjena	Vztrajanje v zvezi	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E5	...oči mel že drugo žensko	Oče ima drugo žensko	Varanje	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E6	...mami ni mogla it čez to	Mama ne preboli prevare	Varanje	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E7	Njemu pa tut ni bilo več do tega, da bi bila z mami skupi	Oče ne želi ostati v zvezi	Vztrajanje v zvezi	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E8	...vse skupaj skos stopnjevalo	Stopnjevanje prepиров	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E9	...sta se kregala in jokala in drla	Močni prepiri	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E10	...prišlo do odločitve, da bosta šla narazen	Skupna odločitev za razvezo	Odločitev za razvezo	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E11	...sta se tako skregala, da sta se skor stepla	Močni prepiri	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E12	...blo to grozno	Otrokom grozno ob prepiru	Prepiri	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E13	...me tri smo šle, da nebi tega poslušale	Otroci odidejo od doma, da ne poslušajo prepira	Izogibanje preprirom	Izogibanje domu	Vpliv razveze na otroka
E14	...policija je	Prihod policije	Prepiri	Razlogi za	Dogajanje pred

	prišla			razvezo	razvezo
E15	...oba kazen še dobila za motenje javnega reda in miru	Kazen za motenje javnega reda in miru	Prepiri	Razlogi razvezo	Dogajanje pred razvezo
E16	Po tem se je oči odselil	Oče se preseli	Odselitev od bivšega partnerja	Selitev	Dogajanje pred razvezo
E17	...potem sta začela postopek dejansko	Pričetek postopka razveze	Sprožitev postopka na sodišču	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
E18	Men je blo pa ful težko to	Težki občutki ob razvezi staršev	Težki občutki	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
E19	...dans mi ni več tako	Danes ji ni več težko, ker sta se starša razvezala	Ni več težkih občutkov	Dolgoročni vpliv	Vpliv razveze na otroka
E20	...se še dans spomnim kok sem bla po eni strani vesela, da sta šla narazen, ker sem pač vedla, da bo konc, po drugi strani mi je blo pa ful težko	Vesetje in žalost ob razvezi	Želja po razvezi staršev	Občutki otroka	Dogajanje pred razvezo
E21	Starejša sestra je že bla tolik stara, da je mela svoje življenje	Starejša sestra že ima svoje življenje	Starejša sestra	Sorojenci	Pomembni drugi
E22	...mlajša pa tolik mejhna, da sploh ni razumela	Mlajša sestra še ne razume natančno kaj se dogaja	Mlajša sestra	Sorojenci	Pomembni drugi
E23	...sem bla pa gluh v teh letih, ko sem imela sama s sabo dost problemov	Poleg razveze ima težave tudi v drugih aspektih življenja	Težave v drugih aspektih življenja	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
E24	...sem zelo težko to prenašala, zelo slabo sem prenašala	Slabo prenaša razvezo staršev	Slabo prenašanje razveze staršev	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
E25	...se je to dogajalo od junija, da sta se pa prav ločila s papirji vred, pa decembra	Razvezni postopek traja pol leta	Dolg postopek	Postopek na sodišču	Razvezni postopek

E26	...zelo dolgo vleklo	Razvezni postopek traja zelo dolgo	Dolg postopek	Postopek na sodišču	Razvezni postopek
E27	...sta se ona dva kar se tiče imetja in kar se tiče nas otrok sta se vse med sabo zmenla	Starša se med seboj dogovorita o zadevah, ki se tičejo otrok	Skrbnišтво nad otroki	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
E28	...pogovora na CSD nismo meli vsi skupi	Ni skupnega pogovora na CSD	Pogovor na CSD	CSD	Razvezni postopek
E29	...nisem do osemnajstega leta mela nič pri tem	Do osemnajstega leta ni vključena v postopek razveze	Vključenost v proces razveze staršev	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
E30	...sem js v bistvu bla dost stara, da sem se sama odločala, kje bom	Sama se odloča kje bo živela	Izražanje želja	Otrok v postopku razveze zakonske zveze	Razvezni postopek
E31	...naj bi nas vsak drug vikend mel oče	Vsak drug vikend pri očetu	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
E32	...sam mala sestra mogla tja hodit	Mlajša sestra edina hodi k očetu	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
E33	Js sem pa šla pač kdaj po šoli	Očeta obišče občasno po pouku	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
E34	...dejansko tam spala pa nisem nikol	Nikoli ne prespi pri očetu	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
E35	Dokler nisem bla stara osemnajst nisem šla na CSD	Pri osemnajstih letih prvič obišče CSD	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
E36	...sem šla samo k notarju za preživnino uredit	Urejanje preživnine pri notarju	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
E37	Ne vem a je bilo zaradi tega, ker sta se moja dva oba strinjala	Strinjanje o razvezi	Strinjanje o zadevah v zvezi z razvezo	Dogovori v zvezi z razvezo	Razvezni postopek
E38	...dejansko na CSD, da bi mogli zaradi ločitve pa ne	Ni pogovora na CSD v zvezi z razvezo	Pogovor na CSD	CSD	Razvezni postopek
E39	...oči takoj preselil k babici	Oče se preseli k staršem	Odselitev od bivšega	Selitev	Dogajanje pred razvezo

	in dedku, kjer niti ni bilo prostora, da bi še me šle z njim		partnerja		
E40	...smo tako ostale v hiši kjer smo bile navajene živeti	Otroci ostanejo v domači hiši	Otroci se ne selijo	Prebivališče	Življenje po razvezi
E41	...kjer smo imele šolo, prijatelje	Otroci ostanejo v kraju, kjer imajo šolo in prijatelje	Otroci se ne selijo	Prebivališče	Življenje po razvezi
E42	...je bilo logično, da tukaj ostanemo	Samoumevno, da otroci ostanejo v domačem kraju	Otroci se ne selijo	Prebivališče	Življenje po razvezi
E43	...mami je tuki ostala	Mama ostane v skupni hiši	Mama se ne seli	Prebivališče	Življenje po razvezi
E44	Kar se pa tiče izražanja čustev in to se mi pa zdi, da smo se pogovarjali, večinoma z mami	O razvezi in čustvih se pogovarja le z mamo	Izražanje čustev	Odnos z mamo	Odnos s starši
E45	...je bilo mogoče narobe iz tega vidika, da nikoli nisem slišala od očija plati zgodbe	Nikoli ne sliši očetove plati zgodbe	Izražanje čustev	Odnos z očetom	Odnos s starši
E46	Vsak jo malo priredi	Vsak je malo priredil zgodbo o razvezi	Prirejanje zgodbe	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
E47	...sem po celotni stvari očeta mal odrinla od sebe, ker sem bila prepričana, da je samo on kriv	Očeta odrine od sebe zaradi razveze	Odrine očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši
E48	Potem z leti, ko smo se pa pogovarjali malo o tem, pa ko je ta prvotni šok minil, sem pa dojela zakaj se je to moglo zgoditi in da sta oba kriva	Kasneje se zaveda, da sta oba starša kriva za razvezo	Za razvezo kriva oba	Razlogi za razvezo	Dogajanje pred razvezo
E49	V tistem obdobju sem se pa pogovarjala	V obdobju razveze se pogovarja	Pogovori	Odnos z mamo	Odnos s starši

	večinoma z mami	večinoma z mamo			
E50	...z očetom nikoli	V obdobju razveze se ne pogovarja o razvezi z očetom	Pogovori	Odnos z očetom	Odnos s starši
E51	...spremenil se je zelo	Odnos z očetom se je zelo spremenil	Sprememba v odnosu	Odnos z očetom	Odnos s starši
E52	...ker zdej ko pogledam nazaj vidim, da je bila tudi mami mal kriva za to	Mama delno kriva za spremembo odnosa z očetom	Sprememba v odnosu	Odnos z očetom	Odnos s starši
E53	...je svojo bolečino malo preveč prenašala name	Mama prenaša svojo bolečino na otroka	Prenašanje bolečine na otroka	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
E54	...je nekak mogoč mal preveč povedala	Mama preveč pove o razvezi otroku	Deljenje informacij o razvezi	Neprimerno ravnanje staršev	Ravnanje staršev
E55	...težave, ker neki vmes ni plačeval preživnine	Težave z očetom, zaradi neplačevanja preživnine	Preživnina	Finančne težave	Življenje po razvezi
E56	...sem mogla vložiti tožbo	Vložitev tožbe na preživnino	Preživnina	Finančna situacija	Življenje po razvezi
E57	Vmes je službo zgubil	Oče izgubi službo	Izguba službe	Zaposlitev	Življenje po razvezi
E58	...ene dve leti nisma pogovarjala, sva se slišala mogoče enkrat na mesec	Po razvezi telefonski pogovor z očetom enkrat na mesec	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
E59	Tudi jaz sem bila kriva, ker ga nisem nikoli poklicala	Po razvezi ne pokliče očeta	Stiki	Odnos z očetom	Odnos s starši
E60	...nisem imela želje po tem	Nima želje po tem, da bi se slišala z očetom	Ne želi slišati očeta	Odnos z očetom	Odnos s starši
E61	...imama sedaj zelo dober odnos	Sedaj zelo dober odnos z očetom	Dober odnos	Odnos z očetom	Odnos s starši
E62	...z obema staršema imam sedaj dober odnos	Sedaj zelo dober odnos s staršema	Dober odnos	Odnosi v družini	Življenje po razvezi
E63	...to se mi pa zdi da ne	Odnos z mamo se po razvezi ne spremeni	Isti odnos	Odnos z mamo	Odnos s starši
E64	...itak sem živela pri njej, je	Živi pri mami po razvezi	Prebivanje pri mami	Odnos z mamo	Odnos s starši

	skrbela zame				
E65	...sva se itak že prej dober razumele in se še vedno	Z mamo sta se vedno dobro razumeli	Dober odnos	Odnos z mamo	Odnos s starši
E66	...dve moji prjatlci	Opора v dveh prijateljicah	Opора v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
E67	Ena iz srednje šole, ko je potem špricala pouk z mano, da sva šle na »off« pa mal okrog lutale po Ljubljani	S prijateljico, ki ji je v oporo, izostajata od pouka	Izostajanje od pouka	Posledice v šoli	Vpliv razveze na otroka
E68	...bivša sošolka iz osnovne šole, ki je bila tudi moja najboljša prijateljica	V oporo tudi najboljša prijateljica	Najboljša prijateljica	Prijatelji	Pomembni drugi
E69	...ona je bila v bistvu v tistem trenutku, ko sta moja dva šla narazen, ko se je vse dogajalo, je bla ona ob men	Najboljša prijateljica v oporo od začetka razveze	Najboljša prijateljica	Prijatelji	Pomembni drugi
E70	...v bistvu samo v prijateljih	Opора le v prijateljih	Opора v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
E71	S sestro se nisva prav dober razumele, ker pač puberteta in to	S starejšo sestro se takrat ne razume dobro	Starejša sestra	Sorojenci	Pomembni drugi
E72	Z mlajšo sestro pa itak... Je bila še premajhna	Mlajša sestra je bila premajhna za oporo	Mlajša sestra	Sorojenci	Pomembni drugi
E73	...od mami sorodniki krivil očija	Mamini sorodniki krivijo očeta	Prelaganje krivde	Razširjena družina	Pomembni drugi
E74	...od očija sorodnika pa mami	Očetovi sorodniki krivijo mamo	Prelaganje krivde	Razširjena družina	Pomembni drugi
E75	...bila tukaj ena velika luknja	Pomanjkanje opore v sorodnikih	Ni opore	Razširjena družina	Pomembni drugi
E76	...se nisi mogel z nikomer normalno pogovarjat, na nek nevtralen objektivni način	S sorodniki se ne more pogovarjati objektivno	Neobjektivni pogovori	Razširjena družina	Pomembni drugi

E77	...so se grdo obnašali drug do drugega	Sorodniki se grdo obnašajo drug do drugega	Grdo obnašanje	Razširjena družina	Pomembni drugi
E78	Sploh nobenih strokovnjakov, niti učiteljev ni bilo	Ne sodeluje s strokovnjaki	Ni strokovne pomoči	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E79	...sem dost hiter potem sama to predelala	Hitro sama predela razvezo	Predela razvezo	Soočanje z razvezo	Vpliv razveze na otroka
E80	Ne vem a sem prav predelala, ali je še vedno kje podzvestno v men	Ne ve, ali se razveza skriva v podzvesti	Predela razvezo	Soočanje z razvezo	Vpliv razveze na otroka
E81	...sem špricala pouk	Izostaja od pouka	Izostajanje od pouka	Posledice v šoli	Vpliv razveze na otroka
E82	...takrat sem začela kaditi	Prične kaditi	Kajenje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
E83	...je bil povod, da sem si kupila prvo škatlo cigaretov	Razveza je povod, da kupi prve cigarete	Kajenje	Fizične posledice	Vpliv razveze na otroka
E84	Posledica so bili tudi te slabi odnosi v družini	Slabi odnosi v družini po razvezi	Slabi odnosi	Odnosi v družini	Življenje po razvezi
E85	Dolgoročno pa ne vem, se mi ne zdi, da bi to name vplivalo	Ni dolgoročnega vpliva razveze	Ni več težkih občutkov	Dolgoročni vpliv	Vpliv razveze na otroka
E86	...bi mi to v tistem trenutku zelo prav prišlo, ker mi je bilo izredno težko v tistem trenutku	V času razveze bi ji prav prišla strokovna pomoč	Ni strokovne pomoči	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E87	...zaradi načina kako sta šla narazen	Bi potrebovala strokovno pomoč zaradi načina, kako sta se starša razvezala	Ni strokovne pomoči	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E88	...če bi bilo to vse mir in lahko, potem bi še šlo	Če bi bila razveza mirna bi bilo lažje	Težka razveza	Negativni občutki	Vpliv razveze na otroka
E89	Je bilo zelo težko, ker tudi nisem imela neke širše družine s komer bi se lahko pogovarjala	Težko, ker ni imela opore v širši družini	Ni opore	Razširjena družina	Pomembni drugi
E90	...bi mi mogoče prav prišlo neko	Prav bi ji prišlo objektivno	Potreba po objektivnem	Potreba po strokovni	Strokovna pomoč

	objektivno mnenje	mnenje	mnenju	pomoči	
E91	...sošolke in prijateljice so me tolažile, da bo boljše, ampak prav pogovora pa nisem imela z nikomer	V prijateljih le tolažba	Opора v prijateljih	Prijatelji	Pomembni drugi
E92	...bi mogoče lažje in boljše to predelala, in mogoče se nebi toliko podzavestno to v meni skrivalo, če bi to lahko že takrat predelala	Bolje bi bilo, če bi razvezo predelala skozi pogovore z nekom	Potreba po pogovorih	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E93	...kakšni pogovori, da bi jih imela	Potrebovala bi pogovore o razvezi	Potreba po pogovorih	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E94	Da bi se lahko o tem pogovarjala in s tem predelala, kaj se mi dogaja	Potrebovala bi pogovore o razvezi	Potreba po pogovorih	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E95	Z nekom drugim pa na glas	Potreba po ubeseditvi občutkov	Potreba po pogovorih	Potreba po strokovni pomoči	Strokovna pomoč
E96	Ne pa samo v sebi	Zadrževanje občutkov v sebi	Zadrževanje čustev	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka
E97	...tuhtaš in zadržuješ misli in zadržuješ v sebi nekaj kar bi moral dati ven	Zadrževanje občutkov, ko bi jih morala ubesediti	Zadrževanje čustev	Čustvene posledice	Vpliv razveze na otroka

8.3. PRILOGA 3: OSNO KODIRANJE

DOGAJANJE PRED RAZVEZO

- **Občutki otroka:**
- Spomini iz časa razveze
 - Malo spominov (A1)
- Želja po razvezi staršev
 - Želja, da se starša razvežeta (B66)
 - Veselje in žalost ob razvezi (E20)
 - Nepripravljenost na dogodke, ki sledijo (B198)
- Potovanje
 - Otrok potuje (C1)
- **Razlogi za razvezo:**
- Za razvezo kriva oba
 - Kasneje se zaveda, da sta oba starša kriva za razvezo (E48)
- Prepiri
 - Prepiri staršev (C2)
 - Prepiri glede finančnih sredstev (C3)
 - Prepir, ker mama ne spakira otroku (C4)
 - Prepiri glede prodaje hiše (C10)
 - Veliko prepirov (E1)
 - Stopnjevanje prepirov (E8)
 - Močni prepiri (E9, E11)
 - Otrokom grozno ob prepiru (E12)
 - Prihod policije (E14)
 - Kazen za motenje javnega reda in miru (E15)
- Odločitev za razvezo
 - Odločitev mame (B1)
 - Skupna odločitev za razvezo (E10)
- Vztrajanje v zvezi
 - Trud za zvezo (E3)
 - Družina vidi, da zveza ne bo ohranjena (E4)
 - Oče ne želi ostati v zvezi (E7)
- Varanje
 - Varanje med zakonsko zvezo (A14)
 - Oče ima drugo žensko (E5)
 - Mama ne preboli prevare (E6)
- Odhod očeta
 - Oče dvakrat odide od doma (E2)
- Prepoved približevanja
 - Oče ima prepoved približevanje (C8)
 - En mesec (C9)
- Nasilje v družini
 - Ni prijave na policijo (B50)
 - Prijava za nasilje v družini (C7)

-Policija

- Klic na policijo (C5)

-Odvisnost od alkohola

- Odvisnost očeta od alkohola (B26, B58)

-Čustvena prizadetost

- Oče čustveno prizadene mamo (A13)

➤ **Selitev:**

-Odselitev od bivšega partnerja

- Iskanje novega stanovanja (B2)
- Odhod, ko partnerja ni doma (B3)
- Oče se preseli (D3, D10, E16)
- Oče se preseli k staršem (E39)

-Odhod družine

- Odselitev od očeta (B10)
- Zamenjava ključavnice (B11, B28)

-Izselitev otrok

- Otroka ne smeta v svoj dom (B12)
- Otrok ne more v svoj dom (B27)

-Selitev polnoletnega otroka

- Preselitev k partnerki (B13)

-Ločena nadstropja

- Mama se odseli v drugo nadstropje (C15)
- Starša spita ločeno (D1)

-Stanovanjske razmere

- Hiša (A35)

RAZVEZNI POSTOPEK

➤ **Dogovori v zvezi z razvezo:**

-Strinjanje o zadevah v zvezi z razvezo

- Starša se sama dogovorita o premoženju (B41)
- Strinjanje o razvezi (E37)

-Skrbnišтво nad otroki

- Deljeno skrbništvo nad otroki (A3, D5)
- Ob petkih oče pride po otroka (D11)
- Ob nedeljah oče pripelje otroka k mami (D12)
- Čez teden otroci pri mami (D13)
- Starša se med seboj dogovorita o zadevah, ki se tičejo otrok (E27)

-Preživnina

- Neplačevanje preživnine (A24)
- Tožba na preživnino (A25)
- Zagotovilo o plačevanju preživnine (B42)
- Opozorilo sodnice o plačevanju preživnine (B43)

-Dogovor o razvezi

- Vprašanje o dogovoru o razvezo (B6)
- Skupni pogovor zakoncev o razvezi (B7)
- **Otrok v postopku razveze zakonske zveze :**
- Vključenost v proces razveze staršev
 - Ne-vključenost v proces razveze (A9)
 - Premalo stara za vključenost v proces (A10)
 - Do osemnajstega leta ni vključena v postopek razveze (E29)
- Informacije o razveznem postopku
 - Pomanjkanje informacij o razveznem postopku (B34)
 - Neobveščenost o razvezi (B36)
 - Informiranost s strani mame (B37)
 - Ni obvestila o razvezi (B165)
 - Oče pove otrokoma o razvezi (C14)
 - Otroka sta pozno seznanjena z razvezo (C16)
 - Skrivanje razveze pred otrokom (D2)
 - Ne ve kaj se dogaja (D7)
- Pomanjkanje komunikacije
 - Komunikacija v družini ob razvezi razbita (B166)
- Pogovor na CSD
 - Povabilo na sestanek na CSD (C21)
 - Zmedenost glede pogovora na CSD (C22, C24)
 - Vprašanje, če želi sodelovati na sodišču (C23)
 - Zmedenost glede vključenosti v postopek na sodišču (C25)
 - Ne želi pričati na sodišču (C27)
 - Otrok ni vključen v proces na centru za socialno delo (D23)
- Pridobitev otrokovega mnenja
 - Želja po bivanju pri očetu (C28)
 - Strinjanje z mnenjem otroka (C30)
 - Dodelitev deljenega skrbništva (C31)
- Izražanje želja
 - Otrok ima možnost odločitve pri katerem staršu bo živel (D24)
 - Otrok ima možnost odločitve ali bo šel k očetu ali ne (D25)
 - Želi ostati v domačem mestu (D26, D27)
 - Izbere kraj ne starša (D28)
 - Sama se odloča kje bo živela (E30)
- **Postopek na sodišču:**
- Dolg postopek
 - Sodna obravnava je pozno (B17)
 - Prošnja za pospešitev postopka (B18)
 - Razvezni postopek traja pol leta (E25)
 - Razvezni postopek traja zelo dolgo (E26)
- Sprožitev postopka na sodišču
 - Obisk sodišča glede razveze (B4)
 - Vložitev zahtevka za razvezo (B8)
 - Oče ne podpiše zahteve za razvezo (B9)
 - Mama vloži zahtevo za razvezo (C12)
 - Pričetek postopka na sodišču (E17)

-Tožba

- Tožba glede premoženja (C11)

-Sodnica

- Obravnavo vodila sodnica (B40)

-Občutki

- Mama čaka v isti čakalnici kot oče (B38)
- Stres mame na sodišču (B39)

-Obravnavna

- Oba starša na obravnavi na sodišču (B35)

-Zapletenost razveznega postopka

- Strokovna delavka meni, da je postopek razveze zapleten (B5)

-Dokumentacija o razvezi

- Oče dobi dokumentacijo o razvezi (B25)

➤ **CSD:**

-Pogovor na CSD

- Mama gre na pogovor na center za socialno delo (B14)
- Težki občutki (B77)
- Ni skupnega pogovora na CSD (E28)
- Ni pogovora na CSD v zvezi z razvezo (E38)

-Delo socialne delavke

- Socialna delavka samo sprejme vlogo (B55)
- Na CSD ne vprašajo o situaciji doma (B56)
- Ne vprašajo, če se počuti varno (B57)
- Socialna delavka predlaga skupno bivanje s starimi starši (B70)
- Ravnanje po zakonu (B73)
- Socialna delavka ne želi sprejeti odgovornosti za samoodločanje (B74)
- Socialna delavka je prijazna (B79)

-Razočaranje nad vodenjem postopka

- Ne verjameta, da je možno tako ravnati z ljudmi (B78)

-Nevzdržne razmere

- Ni dokazila o nevzdržnih razmerah (B72)
- Pridobitev treh prič v zvezi z razmerami (B75)
- Priče, ki niso v sorodu (B76)

-Socialno stanovanje

- Dolga čakalna vrsta za socialno stanovanje (B71)

-Denarna socialna pomoč

- Ne ponudijo denarne socialne pomoči (B15)

➤ **Delo strokovne delavke:**

-Prepričevanje proti razvezi

- Strokovna delavka prepričuje mamo, da ostane v zakonu (B65)

ODNOS S STARŠI

➤ Odnos z mamo:

-Dober odnos

- Dober odnos med mamo in otroki (A26)
- Komaj čaka, da bo pri mami (D55)
- Z mamo sta se vedno dobro razumeli (E65)

-Dvojna vloga

- Mati in oče hkrati (A27)

-Avtoriteta

- Mati edina avtoriteta po razvezi (A28)
- Mama postavlja pravila (D35)

-Ljubezen in podpora

- Dovolj ljubezni in podpore s strani mame (A41)
- Mati da dovolj ljubezni otrokoma (A42)

-Opora v mami

- Mama ob otroku (B111)

-Skrb za otroka

- Mama ne skrbi za otroka (C34)
- Mama ne skuha kosila (C35)
- Otroci si sam skuha kosilo (C36)

-Pogovori

- V obdobju razveze se pogovarja večinoma z mamo (E49)

-Isti odnos

- Odnos z mamo se po razvezi ne spremeni (E63)

-Prebivanje pri mami

- Živi pri mami po razvezi (E64)

-Izražanje čustev

- O razvezi in čustvih se pogovarja le z mamo (E44)

➤ Odnos z očetom:

-Stiki

- Obiskovanje očeta na 14 dni (A2)
- Občutek prisiljenih stikov z očetom (A22)
- Brez stikov z očetom pol leta po razvezi (A23)
- Izguba stika z očetom (B114)
- Strah pred srečanjem z očetom (B117)
- Spraševanje po tem, kako se obnašati ob očetu (B118)
- Obiskovanje očeta med vikendi (D4)
- Razvezo doživlja kot to, da ne bo videl očeta vsak dan (B8)
- Vsak drug vikend pri očetu (E31)
- Mlajša sestra edina hodi k očetu (E32)
- Očeta obišče občasno po pouku (E33)
- Nikoli ne prespi pri očetu (E34)
- Po razvezi telefonski pogovor z očetom enkrat na mesec (E58)

- Po razvezi ne pokliče očeta (E59)
- Ne želi slišati očeta
 - Očeta ne more videti in slišati (B116)
 - Nima želje po tem, da bi se slišala z očetom (E60)
- Dober odnos
 - Oče se sedaj bolj trudi (B150)
 - Navezanost na očeta (C29)
 - Komaj čaka, da bo pri očetu (D54)
 - Sedaj zelo dober odnos z očetom (E61)
- Sprememba v odnosu
 - Težko, ko vidi očeta (B63)
 - Neprijeten občutek, ko želi oče biti bolj oseben (B151)
 - Mama delno kriva za spremembo odnosa z očetom (E52)
- Pogovori
 - V obdobju razveze se ne pogovarja o razvezi z očetom (E50)
- Odrine očeta
 - Razvitje sovraštva do očeta (B115)
 - Očeta odrine od sebe zaradi razveze (E47)
- Izražanje čustev
 - Nikoli ne sliši očetove plati zgodbe (E45)
- Prisotnost očeta
 - Otrok pogreša očeta (D6)
 - Oče ves čas prisoten v otrokovem življenju (D31)
 - Če bi bil prisoten oče, ne bi mogel delati težav (D53)
- Nespremenjen odnos
 - Isti odnos z očetom, kot pred razvezo (D19)
- Ukvarjanje z otrokom
 - Oče se isto ukvarja z otrokom (D20)
 - Oče se več posveti otroku pred razvezo (D21)
 - Oče bolj zaposlen kot pred razvezo (D22)
- Skrb za otroka
 - Oče skrbi, da ima otrok kar potrebuje (C32)
 - Skrb, da je otrok spodobno urejen (C33)
- Nezanimanje za otroka
 - Oče se nekaj časa ni zanimal zanjo (B149)
 - Oče nekaj časa ne opravlja svoje vloge (B153)
- **Ločen odnos:**
- Dober odnos s staršema
 - Rad pri obeh starših (D56)
- Razdrtje odnosa
 - Ločen odnos s staršema (B140)
 - Izguba občutka celosti družine (B141)

STROKOVNA POMOČ

- **Iskanje strokovne pomoči:**
- TOM telefon
 - Klic na TOM telefon (B29)
- Pogum
 - Težko zbrati pogum pri iskanju strokovne pomoči (B32)
- Negativni občutki ob iskanju strokovne pomoči
 - Občutek sramu pri iskanju strokovne pomoči (B33)
- Želja po predlogu za strokovno pomoč
 - Po pomoč na CSD, če bi bilo predlagano (B49)
- Psihiater
 - Obisk psihiatra (B154)
 - Napotnica za k psihiatru (B156)
 - Psihiater vpraša po tabletah (B157)
 - Napotnica ni prava za psihiatra (B176)
 - Ne more obiskati psihiatra (B177)
- Pulmolog
 - Strokovna podpora ob obisku pulmologa (B170)
- Klinični psiholog
 - Napotitev h kliničnemu psihologu (B174)
 - Dolge čakalne vrste (B175)
- Ni možnosti za strokovno pomoč
 - Izguba možnosti strokovne pomoči (B178)
- Razmišljanje o strokovni pomoči
 - Ne ve ali bi potreboval strokovno pomoč (D49)
 - Nikoli ni čutil, da bi potreboval strokovno pomoč (D50)
- **Delo strokovne delavke:**
- Zavrnitev pomoči
 - Strokovna delavka zavrne pomoč (B30)
 - Nasvet za klic na DNK (B31)
- **Dodelitev strokovne pomoči:**
- Psiholog
 - Obiskovanje psihologa, ker počne neumnosti (D41)
- **Potreba po strokovni pomoči:**
- Potreba po objektivnem mnenju
 - Prav bi ji prišlo objektivno mnenje (E90)
- Potreba po pogovorih
 - Bolje bi bilo, če bi razvezo predelala skozi pogovore z nekom (E92)
 - Potrebovala bi pogovore o razvezi (E93, E94)

- Potreba po ubeseditvi občutkov (E95)

-Ni strokovne pomoči

- Ne sodeluje s strokovnjaki (E78)
- V času razveze bi ji prav prišla strokovna pomoč (E86)
- Bi potrebovala strokovno pomoč zaradi načina, kako sta se starša razvezala (E87)

RAVNANJE STARŠEV

➤ **Pozitivna ravnanja staršev:**

-Pozitivne besede

- Pozitivne besede o bivšem partnerju otrokom (A15, A17)

➤ **Neprimerno ravnanje staršev:**

-Čustveno izsiljevanje

- Čustveno izsiljevanje očeta (B19)

-Odrasla vloga otroka

- Čustvena opora vsem družinskim članom (B108)
- Občutek, da jo trgajo (B109)
- Ne more biti opora mami (B121)
- Rešuje mamo iz stiske (B190)

-Prirejanje zgodbe

- Vsak je malo priredil zgodbo o razvezi (E46)

-Prenašanje bolečine na otroka

- Mama prenaša svojo bolečino na otroka (E53)

-Deljenje informacij o razvezi

- Mama preveč pove o razvezi otroku (E54)

POMEMBNI DRUGI

➤ **Sorojenci:**

-Mlajša sestra

- Mlajša sestra še ne razume natančno kaj se dogaja (E22)
- Mlajša sestra je bila premajhna za oporo (E72)

-Starejša sestra

- Starejša sestra že ima svoje življenje (E21)
- S starejšo sestro se takrat ne razume dobro (E71)

-Brat

- Brat prevzame očetovsko vlogo po razvezi (A29)
- Brat prevzame vlogo očeta po razvezi (A30)
- Brat je finančna podpora (A31)
- Zaščitniški odnos brata do sestre (A33)
- Brat je očetovska figura sestri (A34)
- Brat v oporo sestri (A53)
- Opora v bratu (B83, B112)
- Sorojenca skupaj v razvezi staršev (B84)

➤ **Stari starši:**

-Babi

- Babi v oporo vnukom (A54)

-Stari oče

- Opora v starem očetu (D32)

➤ **Prijatelji:**

-Opora v prijateljih

- Ni opore v prijateljih (A55)
- Pomoč pri dveh prijateljicah (B89)
- Opora v prijateljici z isto izkušnjo (B90)
- Prijateljica glavni oporni steber (B92)
- Pogovori s prijatelji (B194)
- Opora v dveh prijateljicah (E66)
- Opora le v prijateljih (E70)
- V prijateljih le tolažba (E91)

-Najboljša prijateljica

- V oporo tudi najboljša prijateljica (E68)
- Najboljša prijateljica v oporo od začetka razveze (E69)

-Druženje

- Veliko v družbi prijateljev (C37)
- Druženje s prijatelji postane navada (C39)

-Odnos s prijatelji

- Ločitev od prijateljev (B106)
- Umaknitev od prijateljev (B107)

➤ **Razširjena družina:**

-Ni opore

- Pomanjkanje opore v sorodnikih (E75)
- Težko, ker ni imela opore v družini (E89)

-Grdo obnašanje

- Sorodniki se grdo obnašajo drug do drugega (E77)

-Neobjektivni pogovori

- S sorodniki se ne more pogovarjati objektivno (E76)

-Prelaganje krivde

- Mamini sorodniki krivijo očeta (E73)
- Očetovi sorodniki krivijo mamo (E74)

-Moški sorodniki

- Opora v stricu (D29)
- Stric postane očetovska figura (D30)
- Normalen odnos s stricem in starim očetom (D33)

-Odnosi

- Dobri odnosi s sorodniki (C47)
- Ne išče opore v sorodnikih (C48)

-Vprašanja

- Sorodniki sprašujejo kako je doma (C45)

- Neprijetni občutki ob vprašanih sorodnikov (C46)

-Pomoč družine

- Opora ostala v družini (A56)
- Očetova družina želi pomagati (B81)
- Mama in hči ne pustita očetovi družini pomagati (B82)

➤ **Vzgojiteljice:**

-Vedenje o situaciji družine

- Sodelavci vedo za razvezo (A59)

-Obvešččenost

- Vzgojiteljice niso obveščene o razvezi (A57)

➤ **Partner:**

-Odnos s partnerjem

- Veliko pri fantu (B87)
- Skoraj se preseli k fantu (B88)

-Opora v partnerju

- Opora v fantu (B86)

➤ **Učitelji:**

-Prizanesljivost

- Vedenje o razvezi vpliva na prizanesljivost učiteljic (D58)

-Vedenje o situaciji družine

- Učitelji vedo za razvezo (D57)

VPLIV RAZVEZE NA OTROKA

➤ **Psihične posledice:**

-Posledice pri bratu

- Več posledic pri bratu (A4)

-Jokanje

- Pogostejše jokanje (A7)

-Depresija

- Razveza eden izmed dejavnikov, ki so povzročili depresijo (A43)
- Razveza ni ključni dejavnik za depresijo (A44)
- Oče se ne zna soočiti z otrokovo depresijo (A49)

-Psihično stanje

- Vpliv razveze na otrokovo psihično stanje (C49)

-Panični napadi

- Panični napadi v obdobju razveze (B173)
- Močan panični napad (B179)

➤ **Starost ob razvezi:**

-Vpliv starosti na posledice razveze

- Mlajši manj občutijo razvezo (A8)
- Posledice enake ne glede na starost (B164)

-Vpliv starosti na soočanje z razvezo

- V osnovni šoli v bilo lažje (B186)

➤ **Zmedenost:**

-Vprašanja o družinskem življenju

- Spraševanje o pripadnosti staršema (B46)
- Spraševanje po obnašanju (B47)

-Vprašanja o pripadnosti

- Prijateljica ne ve kam spada po razvezi staršev (B91)
- Spraševanje po tem kam spada (B96, B98, B180)
- Spraševanje po tem kako spada (B99)
- Ni časa za razmišljanje o lastni pripradnosti (B191)

-Vprašanja o dogajanju

- Spraševanje po tem kaj se dogaja (B100)

-Nespominjanje razveze

- Spomini po razvezi (D9)

➤ **Potreba po pomoči:**

-Vprašanja o pomoči zase

- Spraševanje o sprejemanju pomoči (B48)
- Spraševanje po tem na koga se obrniti (B181)

-Pomanjkanje pomoči

- Sama ne najde pomoči zase (B110)

-Soočanje s težavami

- Včasih se je znala sama soočiti s težavami (B113)

➤ **Odselitev od staršev:**

-Odselitev brata

- Brat gre živeti k puncici (B85)

➤ **Negativni občutki:**

-Občutek izgube starša

- Izguba očeta čez noč (B93)

-Skrb za prihodnost

- Strah pred prihodnostjo družine (B124)
- Zavedanje kako je izgubiti družino (B126)
- Boj za obstanek družine (B127)

-Očetovski nadzor

- Jeza ob očetovem nadzoru (B147)
- Občutek ujetosti med očetovim nadzorom (B148)

-Žalost

- Slabo počutje (C19)
- Ni prijetno (C20)

-Ni vpliva na situacijo

- Občutek, da ne more vplivati na situacijo (C26)
- Zavedanje, da ne more spremeniti situacije (C41, D34)

-Misli o razvezi

- Razmišljanje o razvezi (C50)

-Težki občutki

- Težki občutki ob razvezi staršev (E18)

-Težave v drugih aspektih življenja

- Poleg razveze ima težave tudi v drugih aspektih življenja (E23)

-Slabo prenašanje razveze staršev

- Slabo prenaša razvezo staršev (E24)

-Težka razveza

- Če bi bila razveza mirna bi bilo lažje (E88)

➤ **Čustvene posledice:**

-Čustvena stiska

- Čustvena stiska ob razvezi staršev (B95)
- Razveza jo bremeni (B101)
- Izguba družine pomeni izgubljenost v svetu (B103)

-Zadrževanje čustev

- Zapre se vase (B104)
- Ne govori z vsemi o situaciji (B105)
- Brat potlači dogodka iz obdobja razveze (B192)
- Nihče ne ve kako se je počutil brat v obdobju razveze (B193)
- Zadrževanje občutkov v sebi (E96)
- Zadrževanje občutkov, ko bi jih morala ubesediti (E97)

-Čustvena izolacija

- Izolacija od dogajanja v družini (B119)
- Sedaj ne želi vedeti kaj se v družini dogaja (B122)
- Ne želi vedeti za prepire (B123)

➤ **Izguba doma:**

-Razdrtje družine

- Ob odhodu izgubi dom (B97)
- Družina je varno zavetje (B102)

-Ne-domačnost

- Dom ni več isti kot je bil (B136)
- Soba ni več ista kot je bila (B137)
- Pripravljene stvari za odhod, če bi bilo treba (B138)
- Nezmožnost občutka domačnosti (B139)

➤ **Finančne posledice:**

-Finančna stiska po razvezi

- Finančne posledice v družini (B128)
- Porušeno finančno ravnovesje (B129)
- Oče denar zapravlja za alkohol (B130)
- Mama denar porabi za najemnino (B131)
- Razveza napravi finančno luknjo (B132)
- Za otroke zmanjka denarja (B133)

- Finance večja težava, kot čustveno počutje (B169)
- Varčevanje na hrani
 - Varčevanje z denarjem pri nakupu hrane (B160)
- **Fizične posledice:**
- Mežikanje in grizenje nohtov
 - Mežikanje z očmi (A5)
 - Brat prične gristi nohte (A6)
 - Razvitje razvad (D45)
- Nihanje teže
 - Nihanje telesne teže ob razvezi staršev (B134)
- Hujšanje
 - V stresnem obdobju hujšanje (B135)
 - Manj je (B159)
 - Pod stresom ni apetita (B161)
- Astmatični napadi
 - Hudi astmatični napadi (B155)
 - Dušenje zaradi astmatičnih napadov (B171)
 - Terapija s kisikom (B172)
- Kajenje
 - Kajenje zaradi družbe (C51)
 - Prične kaditi (E82)
 - Razveza je povod, da si kupi prve cigarete (E83)
- **Posledice pri partnerjih:**
- Partnerski odnos
 - Opažanje posledic v partnerskih odnosih (B142)
- Negativni občutki ob prepiru
 - Ob prepiru občutek, da oseba ni zanjo (B143)
- Vlaganje truda v zvezo
 - Manj truda pri partnerjih (B144)
 - Trud lahko prinese s sabo razhod (B145)
 - Pustiti stvarjem svojo pot (B146)
- **Samostojnost:**
- Samoodločanje
 - Želja po samoodločanju (B152)
 - Odločitve odvisne od vsakega posameznika (B162)
 - Dovolj stara za samoodločanje (B162)
- Neobremenjenost
 - Se ne obremenjuje s situacijo (C40, C42)
- Skrb zase
 - Osredotočenje nase (C43)
 - Osredotočenje na lastno prihodnost (C44)
- Navajenost na spremembo

- Se navadi biti brez očeta (D36)
- Hitro se navadi na spremembo (D51, D59)
- Mu ustreza, da oče ni prisoten ves čas (D52)
- Nauči se prilagoditi situaciji (D60)
- Sedaj še lažje navaja na spremembe (D61)

-Svoboda

- Več svobode (D37)
- Več svobode in samostojnosti (D38, D43)

-Odgovornost

- Občutek odgovornosti (D39)

➤ Izogibanje domu:

-Izogibanje prepirom

- Izogibanje prepirom tako, da je v družbi prijateljev (C38)
- Otroci odidejo od doma, da ne poslušajo prepira (E13)

➤ Posledice v šoli:

-Pade letnik

- Sam kriv, da ne naredi letnika (C52)

-Prepis na lažjo šolo

- Meni, da je tehnična šola pretežka zanj (C53)

-Izostajanje od pouka

- S prijateljico, ki ji je v oporo, izostajata od pouka (E67)
- Izostaja od pouka (E81)

➤ Prevzetje odrasle vloge:

-Očetovska vloga otroka

- Prevzetje očetovske figure nad sestro (D40)

➤ Upomo vedenje:

-Delanje težav

- Delanje neumnosti zaradi razveze (D42)
- Delanje težav v šoli (D44)

➤ Dolgoročni vpliv:

-Ni več težkih občutkov

- Ni več težkih občutkov (E19)
- Ni dolgoročnega vpliva razveze (E85)

➤ Soočanje z razvezo:

-Predela razvezo

- Hitro sama predela razvezo (E79)
- Ne ve, sli se razveza skriva v podzavesti (E80)

ŽIVLJENJE PO RAZVEZI

➤ Starša po razvezi:

-Odnos med staršema po razvezi

- Dober odnos med staršema (A12)
- Povabilo na kavo po razvezi (A16)

- Poslabšanje odnosov dolgoročno po razvezi (A18)
- Hči presenečena, da starša dobro sodelujeta (A52)
- Vzpostavitev kontakta med staršema (B45)
- **Odnosi v družini:**
- Soočanje s težavami
 - Mati sporoči očetu o depresiji hčere (A45)
 - Dobro sodelovanje med staršema ob novici o depresiji otroka (A50)
 - Starša obiskujeta skupine za svojce (A51)
- Dober odnos
 - Sedaj zelo dober odnos s staršema (E62)
- Slabi odnosi
 - Pomanjkanje odnosa med očetom in otroki (A19)
 - Slabi odnosi v družini po razvezi (E84)
- **Reorganizacija družine**
- Dopolnjena družina
 - Nova družina po razvezi (A20)
 - Za vikende pri očetovi novi družini (D14)
 - Igra z otroci očetove žene (D15)
- Odnosi v novi družini
 - Občutek nesprejetosti v novi družini očeta (A21)
 - Očetovo ženo doživlja kot teto (D16)
 - Očetovo ženo doživlja kot prijateljico (D17)
 - Očetove žene ne doživlja kot mame (D18)
- **Finančne težave**
- Brezposelnost
 - Po razvezi mama ostane brez službe (A36)
- Stanovanjske razmere
 - Bivanje pri starših bivšega partnerja po razvezi (A37)
 - Selitev v blok (A38)
- Finančne razmere
 - Težko življenje po razvezi (A39)
 - Boljše življenje pred razvezo (A40)
 - Mama varčuje denar (B16)
 - Finančna vezanost na očeta (B20)
 - Oddaja vloge za štipendijo (B54)
 - Odvzem štipendije (B68)
 - Mami finančno ni lahko (D47)
 - Otroci ne morejo dobiti, kar želijo (D48)
- Finančna podpora
 - Ni finančne podpore s strani očeta (A32)
- **Zaposlitev:**
- Zaposlitev mame
 - Mati dela v vrtcu, ki ga obiskuje hči (A58)
- Izguba službe
 - Oče izgubi službo (E57)

- **Novo življenje:**
- Ustvarjanje novega življenja
 - Postavljanje na svoje noge (B44)
- **Skupno življenje po razvezi**
- Ponovna selitev k bivšemu partnerju
 - Življenje v skupnem gospodinjstvu po razvezi (B69)
- **Soočanje s težavami:**
- Starša se soočata z lastnimi težavami
 - Starša se naučita soočanja z lastnimi težavami (B129)
- **Finančna situacija:**
- Preživnina
 - Pozno urejanje preživnine (B21, B23)
 - Urejanje preživnine pri notarju (B22, E36)
 - Oddajanje zapisa o preživnini na CSD (B53)
 - Očeta prosi za preživnino (B61)
 - Preživnina v gotovini (B62)
 - Pri osemnajstih letih prvič obišče CSD (E35)
 - Vložitev tožbe na preživnino (E56)
- Finančna preskrbljenost
 - Zagotovilo o finančni preskrbljenosti (B60)
- **Prebivališče:**
- Otroci se ne selijo
 - Otroci ostanejo v domači hiši (E40)
 - Otroci ostanejo v kraju, kjer imajo šolo in prijatelje (E41)
 - Samoumevno, da otroci ostanejo v domačem kraju (E42)
- Mama se ne seli
 - Mama ostane v skupni hiši (E43)
- **Čustveno stanje staršev:**
- Oče
 - Oče nima podpore (B24)
- Mama
 - Mama nima več moči (B64)

PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE POSTOPKA

- **Dodatna podpora:**
- Vpliv starosti na mnenje o dodatni podpori
 - Zaradi starosti ne ve kakšno dodatno podporo bi potrebovala (A60)
- **Center za socialno delo:**
- Več vključenosti v proces
 - Želja po tem, da bi ga center bolj vključil v proces (C54)
 - Pridobitev mnenja o zadevi (C55)
 - Pridobitev mnenja o dogajanju doma (C56)
 - Več sodelovanja s centrom za socialno delo (C57)

- Premalo sodelovanja z otroki (C58)
- Prva socialna pomoč
 - Kratek projekt ob prihodu na CSD (B51)
 - Ponujanje pomoči pri klicanju na organizacije (B52)
- Celovit sistem obravnave
 - Pomanjkanje celovitega sistema obravnave (B80)
- **Strokovni kontakt:**
- Klic iz centra za socialno delo
 - Socialna delavka, ki spremlja primer bi večkrat poklicala otroke (B188)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in vprašal kako je (C59)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in vprašal kako se počuti (C60)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril, če kaj potrebuje (C61)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril kakšen odnos ima s staršema (C62)
- Strokovni kontakt za otroka
 - Potreba po kontaktu (B182)
 - Potreba po tem, da strokovni delavec otroka vpraša, če kaj potrebuje (B184)
 - Potreba po klicu strokovnega delavca, ki pozna primer (B167, B183)
 - Potreba po tem, da strokovni delavec vpraša, če je finančno varna (B168)
 - Potreba po tem, da dobi kontakt od strokovnega delavca, če bi potrebovala pomoč (B185)
 - En strokovni delavec, ki bi pustil telefonsko številko ni veliko (B187)
 - Potreba po kontaktni osebi za otroka (B194)
 - Potreba po kontaktni osebi, ki pozna primer (B196)
- **Ozaveščanje:**
- Ozaveščanje otrok o razvezi
 - Poučevanje otrok o razvezi v šolah (B197)

8.4. PRILOGA 4: ODNOSNO KODIRANJE

DOGAJANJE PRED RAZVEZO

→ Občutki otroka

- Malo spominov (A1)
 - Želja, da se starša razvežeta (B66)
 - Vesetje in žalost ob razvezi (E20)
 - Nepripravljenost na dogodke, ki sledijo (B198)
- } Želja po razvezi staršev in nepripravljenost na dogodke, ki sledijo

→ Razlogi za razvezo

- Prepiri staršev (C2)
 - Prepiri glede finančnih sredstev (C3)
 - Prepir, ker mama ne spakira otroku (C4)
 - Prepiri glede prodaje hiše (C10)
 - Veliko preprirov (E1)
 - Stopnjevanje preprirov (E8)
 - Močni prepiri (E9, E11)
 - Otrokom grozno ob prepiru (E12)
 - Varanje med zakonsko zvezo (A14)
 - Oče ima drugo žensko (E5)
 - Oče čustveno prizadene mamo (A13)
 - Prijava za nasilje v družini (C7)
 - Odvisnost očeta od alkohola (B26, B58)
- } Prepiri
- } Varanje

→ Selitev

- Iskanje novega stanovanja (B2)
 - Odhod, ko očeta ni doma (B3)
 - Oče se preseli (D3, D10, E16)
 - Oče se preseli k staršem (E39)
 - Odselitev od očeta (B10)
 - Mama se preseli v drugo nadstropje (C15)
 - Starša spita ločeno (D1)
- } Družina odide
- } Oče odide

RAZVEZNI POSTOPEK

→ Dogovori v zvezi z razvezo

- Starša se sama dogovorita o premoženju (B41)
 - Strinjanje o razvezi (E37)
 - Deljeno skrbništvo nad otroki (A3, D5)
 - Starša se med seboj dogovorita o zadevah, ki se tičejo otrok (E27)
 - Tožba na preživnino (A25)
- } Dogovori o otrocih

→ Otrok v postopku razveze zakonske zveze

- Ne-vključenost v proces razveze (A9)
 - Premalo stara za vključenost v proces (A10)
 - Do osemnajstega leta ni vključena v postopek razveze (E29)
 - Otrok ni vključen v proces na centru za socialno delo (D23)
 - Pomanjkanje informacij o razveznem postopku (B34)
 - Neobveščenost o razvezi (B36)
- } Ni vključen v proces razveze
- } Neobveščenost otroka

- Ni obvestila o razvezi (B165)
 - Oče pove otrokoma o razvezi (C14)
 - Otroka sta pozno seznanjena z razvezo (C16)
 - Skrivanje razveze pred otrokom (D2)
 - Povabilo na sestanek na CSD (C21)
 - Zmedenost glede pogovora na CSD (C22, C24)
 - Vprašanje, če želi sodelovati na sodišču (C23)
 - Zmedenost glede vključenosti na postopek na sodišču (C25)
 - Ne želi pričati na sodišču (C27)
 - Želja po bivanju pri očetu (C28)
 - Strinjanje z mnenjem otroka (C30)
 - Dodelitev deljenega skrbništva (C31)
 - Otrok ima možnost odločitve pri katerem staršu bo živel (D24)
 - Otrok ima možnost odločitve ali bo šel k očetu ali ne (D25)
 - Želi ostati v domačem mestu (D26, D27)
 - Izbere kraj ne starša (D28)
 - Sama se odloča kje bo živila (E30)
- } Postopek na CSD
- } Neupoštevanje otrokovega mnenja
- } Možnost izražanja želja otroka

→ Postopek na sodišču

- Sodna obravnava je pozno (B17)
 - Prošnja za pospešitev postopka (B18)
 - Razvezni postopek traja pol leta (E25)
 - Razvezni postopek traja zelo dolgo (E26)
 - Tožba glede premoženja (C11)
 - Strokovna delavka meni, da je postopek razveze zapleten (B5)
- } Pozne in dolge sodne obravnave

→ CSD

- Mama gre na pogovor na center za socialno delo (B14)
 - Socialna delavka je prijazna (B79)
 - Ni skupnega pogovora na CSD (E28)
 - Ni pogovora na CSD v zvezi z razvezo (E38)
 - Socialna delavka samo sprejme vlogo (B55)
 - Na CSD ne vprašajo o situaciji doma (B56)
 - Ne vprašajo, če se počuti varno (B57)
 - Socialna delavka predlaga skupno bivanje s starimi starši (B70)
 - Ravnanje po zakonu (B73)
 - Socialna delavka ne želi sprejeti odgovornosti za samoodločanje (B74)
 - Ne ponudijo denarne socialne pomoči (B15)
- } Slaba izkušnja na CSD

→ Delo strokovne delavke

- Strokovna delavka prepričuje mamo, da ostane v zakonu (B65)

ODNOS S STARŠI

→ Odnos z mamo

- Dober odnos med mamo in otroki (A26)
 - Komaj čaka, da bo pri mami (D55)
 - Z mamo sta se vedno dobro razumeli (E65)
 - Mama in oče hkrati (A27)
 - Mama edina avtoriteta po razvezi (A28)
 - Mama postavlja pravila (D35)
- } Dober odnos z mamo

- Dovolj ljubezni in podpore s strani mame (A41)
 - Mati da dovolj ljubezni otrokoma (A42)
 - Mama ob otroku (B111)
 - V obdobju razveze se pogovarja večinoma z mamo (E49)
 - Odnos z mamo se po razvezi ne spremeni (E63)
 - O razvezi in čustvih se pogovarja le z mamo (E44)
 - Živi pri mami po razvezi (E64)
 - Mama ne skrbi za otroka (C34)
 - Mama otroku ne skuha kosila (C35)
 - Otrok si sam skuha kosilo (C36)
- } Dober odnos z mamo
 } Slab odnos z mamo

→ **Odnos z očetom**

- Obiskovanje očeta na 14 dni (A2)
 - Občutek prisiljenih stikov z očetom (A22)
 - Brež stikov z očetom pol leta po razvezi (A23)
 - Izguba stika z očetom (B114)
 - Strah pred srečanjem z očetom (B117)
 - Sprasevanje po tem, kako se obnašati ob očetu (B118)
 - Obiskovanje očeta med vikendi (D4)
 - Razvezo doživlja kot to, da ne bo videl očeta vsak dan (B8)
 - Težko, ko vidi očeta (B63)
 - Vsak drug vikend pri očetu (E31)
 - Mlajša sestra edina hodi k očetu (E32)
 - Očeta obišče občasno po pouku (E33)
 - Nikoli ne prespi pri očetu (E34)
 - Po razvezi telefonski pogovori z očetom enkrat na mesec (E58)
 - Po razvezi ne pokliče očeta (E59)
 - Neprijeten občutek, ko želi oče biti bolj osebni (B151)
 - Očeta odrine od sebe zaradi razveze (E47)
 - Nikoli ne sliši očetove plati zgodbe (E45)
 - Nima želje po tem, da bi se slišala z očetom (E60)
 - Oče se več posveti otroku pred razvezo (D21)
 - Oče bolj zaposlen kot pred razvezo (D22)
 - Očeta ne more videti in slišati (B116)
 - Oče se nekaj časa ni zanimal zanjo (B149)
 - Oče nekaj časa ne opravlja svoje vloge (B153)
 - Oče se sedaj bolj trudi (B150)
 - Navezanost na očeta (C29)
 - Komaj čaka, da bo pri očetu (D54)
 - Sedaj zelo dober odnos z očetom (E61)
 - Otrok pogreša očeta (D6)
 - Oče ves čas prisoten v otrokovem življenju (D31)
 - Če bi bil prisoten oče, ne bi mogel delati težav (D53)
 - Isti odnos z očetom, kot pred razvezo (D19)
 - Oče se isto ukvarja z otrokom (D20)
 - Oče poskrbi, da ima otrok kar potrebuje (C32)
 - Skrb, da je otrok spodobno urejen (C33)
- } Slab odnos z očetom
 } Dober odnos z očetom

→ **Ločen odnos**

- Rad pri obeh starših (D56)
 - Ločen odnos s staršema (B140)
 - Izguba občutka celosti družine (B141)
- } Po razvezi ločen odnos z mamo in očetom

STROKOVNA POMOČ

→ Iskanje strokovne pomoči

- Klic na TOM telefon (B29)
 - Strokovna podpora ob obisku pulmologa (B170)
 - Napotnica za k psihiatru (B176)
 - Obisk psihiatra (B154)
 - Napotnica ni prava za psihiatra (B176)
 - Dolge čakalne vrste (B175)
 - Izguba možnosti strokovne pomoči (B178)
 - Napotitev h kliničnemu psihologu (B174)
 - Teško zbrati pogum pri iskanju strokovne pomoči (B32)
 - Občutek sramu pri iskanju strokovne pomoči (B33)
 - Po pomoč na CSD, če bi bilo predlagano (B49)
 - Nikoli ni čutil, da bi potreboval strokovno pomoč (D50)
- Samostojno iskanje strokovne pomoči
- Težave pri iskanju strokovne pomoči
- Občutki ob iskanju strokovne pomoči

→ Delo strokovne delavke

- Strokovna delavka zavrne pomoč (B30)
- Nasvet za klic na DNK (B31)

→ Dodelitev strokovne pomoči

- Obiskovanje psihologa, ker počne neumnosti (D41)

→ Potreba po strokovni pomoči

- Prav bi ji prišlo objektivno mnenje (E90)
 - Bolje bi bilo, če bi razvezo predelala skozi pogovore z nekom (E92)
 - Potrebovala bi pogovore o razvezi (E93, E94)
 - V času razveze bi ji prav prišla strokovna pomoč (E86)
- Potreba po objektivnih pogovorih s strokovnjakom

RAVNANJE STARŠEV

→ Pozitivna ravnanja staršev

- Pozitivne besede o bivšem partnerju otrokom (A15, A17)

→ Neprimerno ravnanje staršev

- Čustveno izsiljevanje očeta (B19)
 - Čustvena opora vsem družinskim članom (B108)
 - Občutek, da jo trgajo (B109)
 - Ne more biti opora mami (B121)
 - Rešuje mamo iz stiske (B190)
 - Mama prenaša svojo bolečino na otroka (E53)
 - Mama preveč pove o razvezi otroku (E54)
- Povzročitev čustvene stiske
- Otrok prevzame vlogo odraslega v odnosu do starša

POMEMBNI DRUGI

→ Sorojenci

- Mlajša sestra ne razume natančno kaj se dogaja (E22)
 - Mlajša sestra je premajhna za oporo (E72)
 - Starejša sestra že ima svoje življenje (E21)
- Mlajši sorojenci
- Starejši sorojenci

- S starejšo sestro se takrat ne razume dobro (E71)
 - Brat prevzame očetovsko vlogo po razvezi (A29)
 - Brat prevzame vlogo očeta po razvezi (A30)
 - Brat je finančna podpora (A31)
 - Zaščitniški odnos brata do sestre (A33)
 - Brat je očetovska figura sestra (A34)
 - Brat je v oporo sestri (A53)
 - Opora v bratu (B83, B112)
 - Sorojenca skupaj v razvezi staršev (B84)
- Starejši sorojenci

→ **Stari starši**

- Babi v oporo vnukom (A54)
- Opora v starem očetu (D32)

→ **Prijatelji**

- Ni opore v prijateljih (A55)
 - Ločitev od prijateljev (B106)
 - Umaknitev od prijateljev (B107)
 - Pomoč pri dveh prijateljicah (B89)
 - Opora v prijateljici z isto izkušnjo (B90)
 - Prijateljica glavni oporni steber (B92)
 - Pogovori s prijatelji (B194)
 - Opora v dveh prijateljicah (E66)
 - Opora le v prijateljih (E70)
 - V prijateljih le tolažba (E91)
 - Najboljša prijateljica v oporo od začetka razveze (E69)
 - Veliko v družbi prijateljev (C37)
 - Druženje s prijatelji postane navada (C39)
- Izguba stika s prijatelji
- Opora v prijateljih

→ **Razširjena družina**

- Pomanjkanje opore v sorodnikih (E75)
 - Težko, ker ni imela opore v družini (E89)
 - Sorodniki se grdo obnašajo drug do drugega (E77)
 - S sorodniki se ne more pogovarjati objektivno (E76)
 - Mamini sorodniki krivijo očeta (E73)
 - Očetovi sorodniki krivijo mamo (E74)
 - Sorodniki sprašujejo kako je doma (C45)
 - Neprijetni občutki ob vprašanih sorodnikov (C46)
 - Opora v stricu (D29)
 - Stric postane očetovska figura (D30)
 - Dobri odnosi s sorodniki (C47)
 - Ne išče opore v sorodnikih (C48)
 - Opora ostala v družini (A56)
 - Očetova družina želi pomagati (B81)
 - Mama in hči ne pustita očetovi družini pomagati (B82)
- Ni opore v sorodnikih
- Opora v sorodnikih

→ **Vzgojiteljice in učiteljice**

- Vzgojiteljice niso obveščene o razvezi (A57)
- Vedenje o razvezi vpliva na prizanesljivost učiteljic (D58)
- Učitelji vedo za razvezo (D57)

VPLIV RAZVEZE NA OTROKA

→ Psihične posledice

- Pogostejše jokaje (A7)
 - Razveza eden izmed dejavnikov, ki so povzročili depresijo (A43)
 - Vpliv razveze na otrokovo psihično stanje (C49)
 - Panični napadi v obdobju razveze (B173)
- Negativne kratkoročne posledice

→ Zmedenost

- Sprševanje o pripadnosti staršema (B46)
 - Sprševanje po tem kam spada (B96, B98, B180)
 - Sprševanje po tem kako spada (B99)
 - Sprševanje po tem kaj se dogaja (B100)
- Negativne kratkoročne posledice

→ Potreba po pomoči

- Sprševanje po tem na koga se obrniti (B181)
 - Sama ne najde pomoči zase (B110)
- Negativne kratkoročne posledice

→ Negativni občutki

- Izguba očeta čez noč (B93)
 - Strah pred prihodnostjo družine (B124)
 - Boj za obstanek družine (B127)
 - Jeza ob očetovem nadzoru (B147)
 - Občutek ujetosti med očetovim nadzorom (B148)
 - Slabo počutje (C19)
 - Ni prijetno (C20)
 - Občutek, da ne more vplivati na situacijo (C26)
 - Zavedanje, da ne more spremeniti situacije (C41, D34)
 - Težki občutki ob razvezi staršev (E18)
 - Slabo prenaša razvezo staršev (E24)
- Negativne kratkoročne posledice

→ Čustvene posledice

- Čustvena stiska ob razvezi staršev (B95)
 - Razveza jo bremeni (B101)
 - Zapre se vase (B104)
 - Ne govori z vsemi o situaciji (B105)
 - Brat potlači dogodke iz obdobja razveze (B192)
 - Zadrževanje občutkov v sebi (E96)
 - Zadrževanje občutkov, ki bi jih morala ubesediti (E97)
 - Izolacija od dogajanja v družini (B119)
 - Sedaj ne želi vedeti kaj se v družini dogaja (B122)
 - Ne želi vedeti za prepire (B123)
- Negativne kratkoročne posledice
- Negativne dolgoročne posledice

→ Izguba doma

- Dom ni več isti kot je bil (B136)
 - Soba ni več ista kot je bila (B137)
 - Pripravljene stvari za odhod, le bi bilo treba (B138)
 - Nezmožnost občutka domačnosti (B139)
- Negativne dolgoročne posledice

→ **Finančne posledice**

- Porušeno finančno ravnovesje (B129)
 - Razveza napravi finančno luknjo (B132)
 - Za otroke zmanjka denarja (B133)
 - Finance večja težava, kot čustveno počutje (B169)
 - Varčevanje z denarjem pri nakupu hrane (B160)
- Negativne dolgoročne posledice

→ **Fizične posledice**

- Mežikanje z očmi (A5)
 - Brat prične gristi nohte (A6)
 - Razvitje razvad (D45)
 - Nihanje telesne teže ob razvezi staršev (B134)
 - V stresnem obdobju hujšanje (B135)
 - Pod stresom ni apetita (B161)
 - Hudi astmatični napadi (B155)
 - Dušenje zaradi astmatičnih napadov (B171)
 - Kajenje zaradi družbe (C51)
 - Prične kaditi (E82)
 - Razveza je povod, da si kupi prve cigarete (E83)
- Negativne kratkoročne posledice

→ **Posledice pri partnerjih**

- Manj truda pri partnerjih (B144)
 - Opažanje posledic v partnerskih odnosih (B142)
- Negativne dolgoročne posledice

→ **Samostojnost**

- Želja po samoodločanju (B152)
 - Se ne obremenjuje s situacijo (C40, C42)
 - Osredotočenje nase (C43)
 - Osredotočenje na lastno prihodnost (C44)
 - Hitro se navadi na spremembo (D51, D59)
 - Nauči se prilagoditi situaciji (D60)
 - Sedaj se lažje navaja na spremembe (D61)
 - Več svobode (D37)
 - Več svobode in samostojnosti (D38, D43)
 - Občutek odgovornosti (D39)
- Pozitivne dolgoročne posledice

→ **Izogibanje domu**

- Izogibanje prepirom tako, da je v družbi prijateljev (C38)
 - Otroci odidejo od doma, da ne poslušajo prepira (E13)
- Negativne kratkoročne posledice

→ **Posledice v šoli**

- S prijateljico, ki ji je v oporo, izostajata od pouka (E67)
 - Izostaja od pouka (E81)
- Negativne kratkoročne posledice

→ **Prevzetje odrasle vloge**

- Prevzetje očetovske figure nad sestro (D40)

→ **Upomo vedenje**

- Delanje neumnosti zaradi razveze (D42)
 - Delanje težav v šoli (D44)
- } Negativne kratkoročne posledice

ŽIVLJENJE PO RAZVEZI

→ **Starša po razvezi**

- Dober odnos med staršema (A12)
 - Poslabšanje odnosov dolgoročno po razvezi (A18)
 - Hči presenečena, da starša dobro sodelujeta (A52)
 - Vzpostavitev kontakta med staršema (B45)
- } Izboljšanje odnosa med staršema takoj po razvezi

→ **Odnosi v družini**

- Dobro sodelovanje med staršema ob novici o depresiji otroka (A50)
 - Starša obiskujeta skupine na svojce (A51)
 - Pomanjkanje odnosa med očetom in otroki (A19)
 - Slabi odnosi v družini po razvezi (E84)
- } Dobro sodelovanje med bivšima partnerjema, ko gre za otroka
- } Slabi odnosi po razvezi

→ **Reorganizacija družine**

- Nova družina po razvezi (A20)
 - Za vikende pri očetovi novi družini (D14)
 - Igra z otroci očetove žene (D15)
 - Občutek nesprejetosti v novi družini očeta (A21)
 - Očetovo ženo doživlja kot teto (D16)
 - Očetovo ženo doživlja kot prijateljico (D17)
 - Očetove žene ne doživlja kot mame (D18)
- } Nova družina

→ **Finančne težave**

- Bivanje pri starših bivšega partnerja po razvezi (A37)
- Selitev v blok (A38)
- Težko življenje po razvezi (A39)
- Boljše življenje pred razvezo (A40)
- Finančna vezanost na očeta (B20)
- Odvzem štipendije (B68)
- Mami finančno ni lahko (D47)
- Otroci ne morejo dobiti, kar želijo (D48)
- Ni finančne podpore s strani očeta (A32)

→ **Finančna situacija**

- Pozno urejanje preživnine (B21, B23)
 - Urejanje preživnine pri notarju (B22, E36)
 - Oddajanje zapisa o preživnini na CSD (B53)
 - Očeta prosi za preživnino (B61)
 - Preživnina v gotovini (B62)
 - Vložitev tožbe na preživnino (E56)
- } Preživnina

→ **Prebivališče**

- Otroci ostanejo v domači hiši (E40)
 - Otroci ostanejo v kraju, kjer imajo šolo in prijatelje (E41)
 - Samoumevno, da otroci ostanejo v domačem kraju (E42)
- } Otroci se ne selijo

→ **Čustveno stanje staršev**

- Oče nima podpore (B24)
- Mama nima več moči (B64)

PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE POSTOPKA

→ **Center za socialno delo**

- Želja po tem, da bi ga center bolj vključil v proces (C54)
 - Pridobitev mnenja o zadevi (C55)
 - Pridobitev mnenja o dogajanju doma (C56)
 - Več sodelovanja s centrom za socialno delo (C57)
 - Premalo sodelovanja z otroki (C58)
 - Kratek projekt ob prihodu na CSD (B51)
 - Ponujanje pomoči pri klicanju na organizacije (B52)
 - Pomanjkanje celovitega sistema obravnave (B80)
- } Več sodelovanja CSD z otroci
- } Izboljšanje postopka na CSD v sodelovanju z otroki

→ **Strokovni kontakt**

- Socialna delavka, ki spremlja primer bi večkrat poklicala otroke (B188)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in vprašal kako je (C59)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in vprašal kako se počuti (C60)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril, če kaj potrebuje (C61)
 - Želja, da bi CSD večkrat poklical in preveril kakšen odnos ima s staršema (C62)
 - Potreba po kontaktu (B182)
 - Potreba po tem, da strokovni delavec otroka vpraša, če kaj potrebuje (B184)
 - Potreba po klicu strokovnega delavca, ki pozna primer (B167, B183)
 - Potreba po tem, da dobi kontakt od strokovnega delavca, če bi potrebovala pomoč (B185)
 - En strokovni delavec, ki bi pustil telefonsko številko ni veliko (B187)
 - Potreba po kontaktni osebi za otroka (B194)
 - Potreba po kontaktni osebi, ki pozna primer (B169)
- } Dodelitev strokovnega delavca na CSD, ki bi spremljal otroka po razvezi

→ **Ozaveščanje**

- Poučevanje otrok o razvezi v šolah (B197)